AHMED EL-ALAVÎ

Tasavvufun Hakikati

irfan tasavvuf

insan yayınları

TASAVVUFUN HAKİKATİ

insan yayınları : 445
irfan ve tasavvuf dizisi : 58

birinci baskı: istanbul, aralık 2005

isbn 975-574-435-5

orijinal ismi
risaletü'n-nâsır ma'rûf
fi'z-zebbi an mecdi't-tasavvuf

tasavvufun hakikati
ahmed el-alavî

çeviren
ibrahim doğu

redaksiyon
ahmet murat

içdüzen
mürettibhane

kapak düzeni
harun tan

baskı-cilt
bilge matbaacılık
www.bilgematbaacilik.com

insan yayınları
keresteciler sitesi, mehmet akif cad.
kestane sok. no: 1 merter/istanbul
tel: 0212. 642 74 84 faks: 0212. 554 62 07
www.insanyayinlari.com.tr
insan@insanyayinlari.com.tr

TASAVVUFUN HAKİKATİ

AHMED EL-ALAVÎ

Çeviren

İbrahim Doğu

insan yayınları

AHMED EL-ALAVÎ

Tam adı Ahmed b. Mustafa el-Alavî'dir. 1869 yılında Cezayir'in Müsteğanim şehrinde doğdu. Küçük yaşlardan itibaren dinî ilimlerle meşgul olmaya başladı. Genç yaşta babasını kaybetmesi çeşitli işlerle uğraşma zorunluluğu doğurmuş olsa da, dinî ilimlerle ilgili çalışmalarına hiç ara vermedi. Derkavî Şazelî tarikatı şeyhi Muhammed b. el-Habib el-Buzidî ile tanışması onun hayatında yeni bir dönem başlattı. Onbeş sene boyunca El-Buzidî'nin manevî ve irfanî eğitiminden geçti, icazet aldı. 1909 yılında El-Buzidî'nin vefat etmesinin ardından onun yerine manevî yol göstericilik makamına geçti. Bir süre sonra da Alaviyye yolunu tesis etti.

Cezayir sınırlarını aşan, Avrupa dahil dünyanın birçok ülkesine yayılan bir manevî etki alanı oluşturdu. 1923'te Lisanü'd-Din ve 1934'te El-Belağu'l-Cezairî gazetelerini yayınladı. Geride, tasavvuftan fıkıha, kelamdan tefsire çok sayıda eser bıraktı. 1934 yılında vefat etti. Müsteğanim'de, Ticdit mahallesinde, bizzat yapımını yönettiği Büyük Zaviye'ye defnedildi. Kendisinden derin bir biçimde etkilenen Martin Lings, "Yirminci Yüzyılda Bir Veli" adlı kitabında Onun hayatını ve manevî cephesini anlattı.

Eserlerinden bazıları şunlardır:

El-Minahu'l-Kudsiyye, El-Mevâddu'l-Ğaysiyye, Dîvan, El-Kavlu'l-Ma'rûf fi'r-Reddi alâ men Enkera't-Tasavvuf, El-Kavlu'l-Mu'temed fi Meşrûiyyeti'z-Zikri bi'l-İsmi'l-Müfred, El-Ebhâsu'l-Alaviyye fi'l-Felsefeti'l-İslâmiyye, El-Kavlu'l-Makbûl fîma Tetevassalu ileyhi'l-Ukûl

İçindekiler

ÖNSÖZ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

Salât ve selâm takva sahibi kimselerin imamı ve Rabbü'l-âlemin'in resulü olan Efendimiz Muhammed (s.a.v.)'e ve onun âline ve ashabına olsun. Onlar ki hidayete erip herkesi doğru yola çağıran kimselerdir. "Alâviye Basımevi" büyük üstad, şöhretli Sûfî Şeyh Ahmed b. Mustafa el-Alâvî el-Musteğanimî'nin eserlerini ardarda yayınlama yolundadır. Bunlardan biri de "Tasavvufun Hakikati" adlı bu eserdir. Üstad, Allah ona rahmet eylesin, bu eserini "El-Belâğu'l-Cezairî" adlı gazetenin, bu asrın otuzlarının sonlarındaki çeşitli sayılarında peşpeşe yayınlamıştı. Onda, "Eş-Şihâb" adlı gazetenin 174. sayısında yayınlanmış bulunan, Harem-i-Şerif'te müderris olan ulemadan birine ait bir makaleye cevap vermiştir.

Şeyh el-Alâvî bu makaleyi epeyce tartışmış ve bu makalenin gerek anlam gerekse yapı itibarıyla sorunlu olduğunu, yazarın görüşlerinin çelişik nitelikte olduğunu, ayrıca "*Telbîsü İblis*" adlı İbnü'l-Cevzi'ye ait kendisinden delil getirmenin doğru olmadığı bir kaynağa dayandığı açıklamıştır. Ayrıca bu yazarın Şafiî, Malik, Ahmed b. Hanbel (r.a.) gibi imamlara izafe ederek söylediği birtakım delilleri incelemiş ve en

açık delille, reddi zor en güçlü kanıtla, bu nakillerdeki çatışma ve çelişmeleri teker teker çürütmüştür. Şeyh onun, İmam Cüneyd-i Bağdadî, Ebu Yezid el-Bistamî ve de Zunnûn-i Mısrî gibi tasavvuf imamlarına, [sözde] onlardan sâdır olan Şeriat'a aykırı sözleri ve davranışları şiddetle reddederek hucum etmesini, sonra da niçin reddedildiğini gösterecek bir söz ya da fiili anmamasını tuhaf bulmaktadır. Ayrıca, bu yazarın Yahya b. Yahya'ya atfen "Haricîlerin kendisine sûfîlerden daha sevimli geldikleri" şeklindeki sözü aktarırken düştüğü çelişki sebebiyle Şeyh'in şaşkınlığı ve garipsemesi iyice artar. Çünkü yazar Yahya b. Yahya'nın bu sözünü, sufiyye yolunun bozukluğuna delil olarak kabul etmektedir. Biraz sonra da aynı yazar, "Sahabe'nin sözünün delil olmayacağını" söylemekte, buna karşılık, sahabeden başkasının sözünü delil olarak kabul etmektedir. Bu da en tuhaf ifadelerden biridir.

Şeyh bu makalenin tutarsız ve mantıksız olduğunu ortaya koyduktan ve yazarın, tasavvuf ilminin bid'at ve sapkınlıktan ibaret olduğunu ifade eden iddiasını da çürüttükten sonra, onun ileri sürdüğü delilleri de teker teker reddetmeye başlamakta ve delillerini sabit nakillerle, açık nasslarla teyit etmekte ve Tabiîn döneminden günümüze kadar gelen, bilinen İslâm âlimlerinden yetmiş beş kadar zatın görüşünü yansıtmaktadır. Örneğin İmam Şatibî *"El-Muvafakat"* adlı eserinde şöyle demiştir: "Sûfiyye zümresi ilimlerinde öndedirler; onlar, ittifakla Allah'ın yaratıklarının seçkin kullarıdırlar." Yanısıra yine o demektedir ki; "Yüce Allah bu taifeyi, evliyasının zübdesi ve hülasası olarak kabul etmiş ve peygamber ve evliya'dan sonra istisnasız herkese üstün kılmıştır." (s.57)

Yanısıra Şeyh Ahmed Zerruk el-Bernesî *"El-Hikemü'l-Atâiyye"* adlı eser üzerindeki şerhinde, tasavvufu tarif ederken şöyle demektedir: "O ruh mesabesindedir, fıkıh ise onun cesedidir. Çünkü o ancak fıkıhta vücut bulur. Yine ceset de ancak onunla ayakta durur." Ayrıca Şeyh Zerrûk, *Mukattaatü'ş-Şüşterî* adlı eser üzerindeki yorumunda da şöyle demektedir: "Hiç şüphesiz tasavvuf yolunu, Allah'ın salih kulları ve velileri benimsemişlerdir. Onun sonucu birçok kullarında görülmüştür ve o şeriat ahkamına ve de hakikat adabına bağlı ve Allah'ın yüce isimlerine sımsıkı sarılmış kimseleri içine almıştır. Ve de onlar, peygamberlerin efendisi Hz. Muhammed (s.a.s.)'in ahlâkıyla

ahlâklanmış kimseler olup, onların ismi yâd edilince rahmetler yağar ve onların varlığıyla birçok kötülük ortadan kalkar."(s. 56) Bunun benzeri ifadeler tasavvuf konusunda ve müntesipleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmayanlar nezdinde herhangi bir şüpheye yer bırakmamaktadır. İşte böylece Şeyh, tasavvufun bilinmeyen yanlarını çok açık ifadeler ve güçlü delillerle ortaya koymuştur.

İşte Şeyh'in risalesinde değinmek istediği bu konunun önemine binaen, doğu âlimleri (İslâm dünyasının doğusu kastediliyor. y.n.) bu eser üzerine güzel takrizler (övgüler) yazmışlar, bunlar da risalenin son sayfalarına dercedilmiştir. Örneğin Allâme Şeyh Tevfik Eyyûbi el-Ensarî'nin, yanısıra Allâme Şeyh Muhammed Haşim Raşid'in, yanısıra Allâme Şeyh Zeynüddin el-Abidin et-Tunusî'nin, yine Allâme Eş-şeyh Cemil Eş-Şatibî -ki bu Hanbelî ulemasının Şam'daki müftüsü konumundadır- ve benzeri ilim erbabının takrizleri. Yüce Mevlâ'dan ricamız müslümanları bundan faydalandırıp bizi bu sayede hak ve dosdoğru olan yola iletmesidir. Bizim davamızın sonu Rabbü'l-âlemîn olan Allah'a hamd etmektir.

Yahya Tâhir Berka

TAKDİM

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'adır. Salât ve selâm da kıyamete kadar, peygamberlerin önderi, âlemlere rahmet, sâdık ve güvenilir olan Hz. Muhammed'e, âline, ashabına ve ona tâbi olanların tümüne olsun.

Şimdi fakir ve aciz ve de yetersizliğini itiraf eden Muhammed b. el-Haşimî et-Tilmsanî der ki: Bu eser tasavvuf babında yazılmış en büyük eserlerden birisidir. Delilleri kesin, nurları parıldar niteliktedir. Nasıl olmasın ki, o büyük üstadımız, irşad ve şöhret sahibi olan efendimiz el-Hâc Ahmed b. Mustafa el-Alâvî el-Musteğanimî'ye (r.a.) ait bir eserdir, Allah onun adını yaşatsın. Âmin.

Bu eser El-Belâğu'l-Cezairî adlı gazetenin çeşitli sayılarında En-Nâsır Maruf imzasıyla yayınlanmış, bu nedenle bu ismi almıştır. Ben de bunun faydası yayılsın istedim ve Yüce Allah'ın bizi ve okuyanları bu kitaptan ve müellifinden yararlandırmasını umarak, onu yayınlamakla Allah'tan ihsanlarını bekledim.

Muhammed b. El-Hâşimî et-Tilmsânî

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

TASAVVUFUN HAKİKATİ

Hamd yüce ve büyük olan Allah'a olsun. Salât ve selâm, kerem sahibi olan Peygamberine, âline ve ashabının tümüne olsun.

İmkân bulduğunda nasihat etmeyi üzerine şart olarak gören bir din kardeşinizden, kadri yüksek, Harem-i Nebevî'de hoca olan üstad (...)'a –Allah beni ve sizi özellikle mü'minlere, onlardan da dinin önderlerine ve müslümanların rehberlerine nezaket göstermekle rızıklandırsın. Allah'ın selamı sizin ve salih kullarının üzerine olsun.

Ey kardeş, biz Allah'a yemin olsun ki, sizin makam ve konumunuza gıpta ile bakmaktayız. Fakat bunun yanında şunları size söylemekten kendimi alamamaktayım: Sizden ıslah yolunda bir düzeltici ve davetçi olarak, delil naklinde çok titiz davranmanız ve zayıf kaynaklardan uzak durmanız beklenir. Özellikle de iddianın ispatı ve yöntemin açıklanmasında. Bilindiği gibi, sizin ispat etmeye çalıştığınız davada delil olarak ancak mütevatir hadisler geçerli olabilir ve apaçık olan deliller dikkate alınabilir.

Yanısıra siz bilmektesiniz ki, insanlar arasında iyi ile kötüyü hakkıyla ayırt edici, sahte ve sağlam olanları tefrik edebilecek yeteneğe

sahip kimseler mevcuttur; yine bilmektesiniz ki eleştirici, bilgili (olmalı)'dir. Özellikle de, sizin, yolculuk için azık ve kendiniz için dayanak edinmeden bir yola koyduğunuz bu önemli işin benzerinde. Bizi bu cümleleri kaleme almaya iten bu durumdur.

Ey kardeş, sizin Eş-Şihab gazetesinin 174. sayısında yayınlamış olduğunuz yazıyı inceledim. Sizin bu yazınızda yegâne amacınız, sûfiyye camiasının değerini gözden düşürmek ve halkı ondan soğutmak ve onların toplum içinde sahip oldukları saygınlığı hak etmediklerini gösterme gayretidir. Siz, Cüneyd (Bağdadî) ve çevresinin bazı imamlar nezdinde Haricîlerin mertebesinden daha aşağı bir mertebede olduklarından, üstelik bunların akılsızlıklarından ve söz ve amellerindeki yetersizlikten bahsetmektesiniz. Sizin bu konuda ifade etmek istediğiniz budur ve bir ölçüde de muvaffak olmuş görünüyorsunuz. Şimdi hâl böyle olunca, size de, bizden karşılık olarak söyleyeceğimiz şeyleri dinlemek düşer. Ta ki sizin ileri sürdüğünüz ifadeler, tasavvufun onurunu yerle bir etmesin.

Ya da (bu söyleyeceklerimizi) başkaları dinler de, sizin yazdıklarınız tasavvufun değerine öldürücü bir darbe olmaz. Çünkü özellikle de, güya selef imamlarından bu konudaki hüküm belli olmuşken ve bunu onlardan (Harem-i Nebevî'deki bir üstad) nakletmişken. Ey değerli kardeş bu unvanın ve nakillerin büyüklüğünün farkındasınızdır. Dolayısıyla bu sıfatla yapılan nakilin, boş bir zihinde yalnız başına etkili olmasından korkulur. Çünkü sonuçta, önceden taşıdığı saygının zerresini taşımaz olabilir.

Binaenaleyh, ileri sürdüklerinizi çürütürken ve sorunlaştırdıklarınızı (inşallah) sizi hayrete düşürecek bir biçimde çözerken, beni, ne beni ilgilendirmeyen bir şeye dalmış ve ne de buna kendini zorlamış olarak göreceksin. Benim buradaki niyetim gerçeğin ortaya çıkması ve hakikatin neşet etmesini sağlamaktır. Benim bu çabamın bütünüyle havanda su dövmek ve boşa kürek çekmek kabilinde olduğuna inanmamalısın. Çünkü bir davanın ispatı ancak delile karşı delille çıkmakla olur. Bunlar sizin değil benim kendime olan telkinlerimdir. Zira insanların gören gözleri, işiten kulakları vardır.

Bilmektesiniz ki nassların değeri zahirine göredir. *"Her kim görmüştür (bu) kendi lehinedir, kim de görememişse bu da aleyhinedir."*

Durum ne olursa olsun Musa'nın asası başka asalarla karıştırılmamalıdır. Keza onun parıldayan eli de her ne kadar başka eller arasında da olsa, yine seçilebilmelidir. Ve ben her ne kadar kişiliğinize karşı saygı duymakta isem de, sizin yazdıklarınızı okuyunca, bunları yazmaktan kendimi alamamaktayım. Zira siz sûfî camiasına karşı giriştiğiniz iddialarda, çizmeyi aşmış bulunuyorsunuz. Siz dağlara elinizdeki serap ile savaş açıyorsunuz.

Ey yüksek dağı zayıflatmak için toslayan
Sen kendi başına acı, dağa acıma.

Ey değerli kardeş, senin yazmış olduğun cümlelerin tek başına çelikten yapılmış kalkanı etkileyeceğini mi sanıyorsun? O kalkan Yüce Allah'ın inayetiyle sûfiyye camiasının çevresine örülmüştür. O, öteden beri sabit temellere dayanmıştır. Bu nedenle uzun süre uğraşsan bile elinden bir şey gelmez.

Evet geçmişte senin gibi birçok insan bu yolda çaba harcamış, fakat abesle iştigal etmiştir. Şimdi ben esas meseleye girmeden sana bir şeyi hatırlatmakta yarar görüyorum, ki senin ve başkalarının da bunu düşünebileceğini tahmin etmekteyim. Şöyle, ben Allah'a hamd olsun ki bu yazımla ve başka yazılarımla da ancak dinin desteklediği, yanısıra, tüm müslümanları da ilgilendiren bir konunun korumasını üstlenmiş bulunmaktayım. Binaenaleyh ey kardeş, zannetme ki ben tarikat camiasını kayıtsız şartsız savunuyorum ve hâlleri ne olursa olsun, durumları ne olursa olsun, Şeriat'tan uzaklaşsalar bile ben onları hatadan tenzih ediyorum, onları koruyan biri oluyorum. Allah beni zalimlere destek çıkarken bulmandan korusun; hâkim olan şeriattır, şeriat kendisine hâkim olunan değildir. Nitekim mutasavvıfların da başkaları gibi, aralarında zayıfı vardır, güçlüsü vardır. Bu her toplumda gayet tabiî bir şeydir. Hangi topluluk olursa olsun sızmalardan uzak kalamaz.

Ve sen bilmektesin ki ey kardeş, Cüneyd ve çevresinin savunmasında ben tek başıma değilim. Zira sizin, her şey bir yana, kendi duygularınızın derinliklerinde bile bunu destekleyen birşeyler bulursunuz. İleri sürdüğüm bazı ifadelerde benim mazur olduğumu düşünü-

yorum. Bu ifadeler değerli kulaklarınıza ağır gelebilir ama, bunun sizin şu ifadelerinizin bize geldiği kadar ağır olmayacağını düşünüyorum: "Cüneyd ve dostlarının değeri bazı imamlar nezdinde Haricîlerin de gerisindedir." Yanısıra onların söz ve fiillerinde bahsettiğiniz sapmalar vardır ki siz zahiren ve bâtınen, bütünüyle bunlardan arındığınızı da düşünmektesiniz.

Yarabbi bize ve geçmişlerimize lütuf ve merhamet eyle. Çünkü bazı yazarlarımızın kalemleri bize ve onlara çok kötü yağışlar yağdırmıştır. Bizim için bunların nezdinde şefaatçimiz sadece "Lâilâheilallah" kelimesidir. Ey Rabbim, bu kelimeyi bunların nezdinde kâfi kıl, özellikle bu kitabın kendisi için oluşturulduğu o kardeşin nezdinde.

Şimdi ben esas maksada dönüyorum. Sizin yazmış olduğunuz ve ileri sürmüş olduğunuz delillerin tümünü harfiyen yazıp çürütmek düşüncesindeydim, fakat başladıktan sonra bunun yanlış olduğu ortaya çıktı. Çünkü sizin yazmış olduğunuz ifadeler gerek lâfız gerekse mana itibarıyla tutarsızlıklar ve hatalarla dopdoludur. Ben her bir cümlenin ayrı ayrı çürütülmesinin gereksizliği nedeniyle bu konuda bizi ilgilendiren noktalar işaret etmekle yetiniyorum.

Birinci mesele, daha önce de değindiğimiz gibi, yazının yapı bakımından sorunlu olduğunu belirlemektir.

İkinci mesele, nakilde dayandığınız kaynağın, delil olmadaki geçersizliğidir.

Üçüncü mesele, imamlara dayandırdığınız hususların, kendi başlarına sûfiyye yolunun bozukluğuna açıkça delil teşkil etmemesidir.

Dördüncü mesele, imamların döneminden günümüze değin, ümmetin diğer kesimleri tarafından tasavvuf erbabına saygıyı ifade edenlerin, ilâveten ifade edilmesi.

Birinci meselenin izahı

Şimdi söylediklerinizin, daha önce andığım yetersizliğinin izahına dönelim. Biz burada fazla uzatmadan sadece iki cümle ile yetineceğiz. Birincisi lâfza ait; ikincisi ise manaya aittir. Her ikisini belirtmekle

okuyucu da, siz de sûfiyye yolunun bozukluğunun ispatı konusunda kullandığınız delillendirme hususunda yeterli sandığınız ifadenin güçlülük derecesini göreceksiniz.

Siz kitabınızın başında, Cüneyd ve Ebu Yezid (Bistamî) ve onlarla birlikte bir grup sûfîyle ilgili olarak, "*Telbîsü İblis*" kitabından naklen, bu insanlardan, şeriata aykırı birtakım fiil ve hareketlerin sûdur ettiğini ve bunu ulemanın inkâr ile karşıladığını söylüyorsunuz. Daha sonra şöyle diyorsunuz: "İbnü'l-Cevzî bu grubun birtakım yersiz hareketlerinden bahsettikten sonra şunu söyler: Sûfiyyenin Şer'î bilgileri yetersiz olunca, onlardan, andığımıza benzer, caiz olmayan birtakım fiil ve hareketler sûdur etmiştir. Daha sonra bunlardan olmayanlar da onlara benzemiş ve onların ismi ile isimlenmişler ve biraz önce değindiğimiz şekilde birtakım hareketleri sergilemişlerdir."

Bence bu durumda, ben ve benim gibi bu cümleleri gören kimselerin, sizden olsun, başkasından olsun, bu tuhaf ifadeden yapılacak çıkarımın niteliği açığa çıktığında, sizi durdurmaları gerekir. Zira okuyucu okuduğu şeyi anlayıp üzerinde durması gerekir. Sizin şu sözünüzü nasıl anlasın acaba: Sûfiyye grubunun şer'î ilmi az olduğundan, şer'î bilgileri yetersiz kalmış ve onlardan caiz olmayan birtakım fiil ve hareketler sûdur etmiştir. Daha sonra ilâveten bunlara benzemek isteyen ve onlardan olmayan birtakım kimseler türemiş ve onların ismini almışlar ve bahsettiğimiz hususları sergilemişler; bunlar arasında iyi insan görmek çok zordur, demektesiniz. Şimdi Allah aşkına, "Onlardan olmayanlar da onlara benzemişlerdir." cümlesinin izahını bana söylermisiniz? Vallahi, ben, beni tatmin eden bir manaya ulaşamadım. Sizin daha sonradan, Cüneyd ve çevresini yeren sözünüze rastlamamış olsaydım, ben bu ifadeden şöyle bir şey çıkaracaktım, "Bu seçkin kimseler daha sonra gelip onlara benzemek isteyenlerden uzaktırlar. Onlarla hiçbir ilgileri yoktur". Şu ayet-i celilede olduğu gibi; ***"Sonra onların arkasından öyle nesiller türedi ki..."(Meryem: 59)***. Yani sonuç itibarıyla onlar hidayet yolu üzerinde yürümekte idiler. Fakat siz bunu kastetmediniz ve tersini de söylemediniz ve bu tuhaf üslûb ve acaip terkibi aklayabileceğimiz bir fırsat da vermediniz. Bu ifadeden anladığım, sadece onun son derece kusurlu

olduğudur. Buradaki, ifadeye yansımayan söyleyiş güzelliğini bize göstermenizi temenni ederiz.

Ayrıca delillendirme açısından anlamdaki çelişkiye gelince onun yapısında demin değindiğimiz hususlardan daha vahim bir görüntüyle karşılaşmaktayız. En ufak bir ilmî bilgiye sahip veya hak ile batılı birbirinden ayıran kimseler için bunu görmek oldukça basittir. Siz kendiniz de, bunu size gösterdiğimde kavrayacaksınız.

Ey değerli kardeş, sen sûfiyye grubuna eleştiri yöneltenlerden, Ebu Süleyman ed-Dâranî ve Ahmed b. Ebi'l-Havarî'yi göstermektesiniz. Ardından, bu iki zatı sûfîlerden olup, kendilerine karşı çıkılmış kimseler olarak gösteriyorsunuz. Bu ne perhiz, bu ne turşu. Siz bu çelişki ile mi maksadınıza varmaya çalışıyorsunuz?

İşte *Telbîsü İblis*'ten naklen, eleştiri olarak ileri sürdüğünüz: Ebu Hâtem'in isnadıyla, demiştir ki; Bize Ahmed b. Ebi'l-Havarî şöyle diyerek aktardı: Bize Vekî' aktardı: Süfyan'ı, 'Biz Sûfî topluluğunu ahmaklık özellikleriyle tanırız; ama onlar hadisle örtünmektedirler.' derken işittim.

Ey kardeş, bir düşün: Sen bir taraftan Ebu Süleyman ve Ahmed b. Ebi'l- Havarî'yi sûfiyye mezhebinin inkârı konusunda itimat edilecek kimseler olarak ve onları bid'at ve dalalet ile itham edenlerden olarak göstermeye çalışırken, daha sonra bu iki zatı ulema tarafından eleştiriye uğrayan kimseler olarak göstermeye çalışıyorsun. Zira *Telbîsü İblis'ten* naklen şöyle demektesiniz: "Hiç şüphesiz Mısır âlimleri, Zunnûn-i Mısrî'yi bazı konuşmalardan dolayı reddetmişler ve Bistam'da âlimler de Ebu Yezid'i [Bistamî] de aynı şekilde reddetmişlerdir, yine Ebu Süleyman ed-Dâranî'yi bölgeden uzaklaştırmışlar ve Ahmed b. Ebi'l-Havarî de yanlarından kaçmıştır." diyorsunuz.

Şimdi ey kardeş, bir düşün! Allah aşkına bana söyler! Seni bir taraftan Ebu Süleyman ed-Dâranî ve Ahmed b. Ebi'l-Havarî'yi ilim erbabından sayarken ve onları sûfiyye mezhebinin aleyhine delil olarak kullanmaya çalışırken, öte yandan onları ilim erbabı tarafından eleştirilmiş kişiler olarak nitelendirmeye çalışırken görünce, şaşkınlıktan donakalmışsam ayıplanır mıyım? Şimdi burada sizin bu sözünüz gerek lâfız ve gerek mana itibarıyla tutarsızdır dersem, benim aşırıya kaçtığımı söyleyebilir misin? Kesinlikle hayır!

İkinci mesele

Burada sizin kaynak olarak ileri sürdüğünüz kitabın kanıtlama noktasında delil olarak gösterilebilecek nitelikte olmadığını izah etmeye çalışacağım. Ben açıkça size diyeyim ki ey değerli kardeş, sizin *Telbîsü İblis* adlı, nakillerinizdeki kaynağınız olan İbnü'l-Cevzî'nin eseri delil olarak gösterilebilecek nitelikte değildir. Sizin bu kitabın ulema nezdindeki değerini bilip bilmediğinizden habersizim.

Bu nedenle ben bu kitabın ulema nezdindeki değerini söylemek ihtiyacını hissediyorum. Bu kitap hakkında ulemanın birçok kabulü ve reddi vardır. Ancak sonuçta onlara göre bunu hüccet kılmanın ve bundan delil geliştirmenin doğru olmayacağı ortaya çıkmıştır.

İşte onların bu husustaki sözlerini, senin tasavvuf erbanının değerini kendisiyle düşürmeye çalıştığın kitabın yerini ve konumunu idrak edebilesin diye sana nakletmeye çalışayım. Oysa senin, onların, din erbabının ön saflarında yer alan ve müslümanların imamları olduklarını kabul etmen gerekirdi.

Birçok insan İbnü'l-Cevzî'nin bu eserinin ulema arasında itibar edilecek ve kanıt olarak kullanılacak bir kitap ve kaynak olarak ileri sürülecek bir nitelikte olmadığını söylemektedir. Hatta bazıları onun okunması dahi haramdır demişlerdir. Buna benzer nice görüşler vardır. Zannetme ki ben kendilerinden naklettiğim kimseleri nakil kaynağı olmaları bakımından şüpheyle bakılan ve Gazzâlî, Şâzelî gibi tasavvuf camiasına yakın kimselerden seçeceğim. Hayır, ben bu konuda senin delil olabilecek olarak gördüğün kimselerden delil aktararak konuşacağım.

Allâme Taftazanî, Ebu Abdurrahman es-Sülemî'den bahsederken "Bu zatı İbnü'l- Cevzî eleştirmiştir, ki onun birçok imama karşı olan tutumu budur." demektedir. Bundan anlaşılan, İbnü'l-Cevzî'nin davranışının cumhûr ulema arasında hoş karşılanmadığıdır.

Keza El-Echûrî'nin söylemiş olduğu söz de bu paraleldedir. O da, "İbnü'l- Cevzî'nin kitaplarını mescitlerde okumak caiz değildir. Çünkü uyduruk hadislerden birçok nakilleri vardır. Harîrî'nin *Makamat* kitabını okumak onun kitabını okumaktan daha evlâdır. Çünkü yalan sayılmaz." demektedir.

Allâme el-Bûni, kitabı *Mübeyyinü'l-Mesarib*'de İmam İbn Arafa ve başkalarının İbnü'l-Cezvî'ye ait *Telbîsü İblis* kitabını okumayı yasakladıklarını söylemektedir. Ve sözleri şöyle devam etmektedir: "O kitap, İbnü'l-Cevzî'nin İblis tarafından kendisine yapılmış bir telbisi (kandırmacası) kabilindendir." Bundan anlaşılan şu ki, İbn Arafa ve diğerleri, isimlerin müsemmalarında, yani adlandırıldıkları şeylerde tesirleri olduğunu düşünmektedirler. Bu başkalarının da teyit ettiği bir husustur. İbnu'l-Hac *Medhale*'nin ikinci cildinde, Şeyh Abdurrahman Es-Saharî'den naklen der ki; "Her insanda isminin mutlaka bir izi vardır. Bu şahıslarda böyle olduğu gibi, diğer şeylerde de geçerlidir." Buna delil olarak Resulüllah (s.a.v.)'ın bazı isimleri değiştirerek yerine daha güzel isimler ikame etmesini de gösterebiliriz, derim. Şimdi tekrar konumuza dönersek: Birçok İslâm âlimi bu kitabın delil gösterilecek bir yanı olmadığını vurgulamışlardır. Ve sen de ey kardeş, bilmektesin ki herhangi bir ifadede ihtimal yer alıyorsa o delil olmak mevkiinden düşer. Bu bütün İslâm âlimleri nezdinde geçerli olan bir kaide olup özellikle münazara babında herkesin dayanak olarak seçtiği bir husustur. Durum ne olursa olsun, ne sizin ne de başkalarının yanında bu bilgi ifade etmez ve onun hasmı ikna edici bir yanı yoktur. Eğer siz bunun tersini düşünüyorsanız da başkaları ancak bizim gibi düşünecektir. (En iyi bilen Allah'tır.)

Üçüncü mesele

Ey kardeş siz demektesiniz ki, mezhep imamları tasavvuf erbabının haksız yolda olduklarını göstermekte kuşku duymamışlardır. Ve bunu ispatlamak için yine İbnü'l-Cevzî'ye ait *Telbîsü İblis* kitabından birtakım nakillerle delil getirmektesiniz ve bu nakillerin sizin davanızın ispatında yeterli olacağını sanmışsınız. Oysa siz de bilmektesiniz ki Allah nezdinde bir yolu eleştirmek ve onu sapkınlığa nispet etmek kolay bir iş değildir. Hatta sizin bu husustaki deliliniz örümcek ağına benzemekte. Sizin yaklaşımınız bu konuda bu noktadadır.

Fakat bu kitapta eğer Cenab-ı Allah beni muvaffak ederse niyetim, sizin söylediklerinizin aksini ispat etmek ve müçtehit imamlarla

ilgili söylediklerinizin ve tasavvuf erbabı hakkındaki bakışlarının aksini ortaya koymaya çalışmaktır. Bunun da ötesinde bu tasavvuf yolunun Seleften günümüze kadar, din adamları ve büyük imamlar nezdinde saygıya değer olduğunu göstereceğiz. Sizin de göreceğiniz gibi, onlardan aktarılan ifadeler bunun en açık şahididirler. İstisnalarsa kaideyi bozmaz. Konuya geçmeden önce, bize imamlardan aktardıklarınıza bir göz atmak müsaadesini verirsiniz herhâlde. Bunların gerçekten tasavvuf yolunun geçersiz olduğuna delâlet edecek bir yanı var mıdır ve mutasavvıfların da bid'at üzerinde olduklarını gösterecek bir husus söz konusu mudur değil midir, bunların gerçekte ne söyledikleri anlaşılsın. Sonuç olarak inşaallah kıskanç ve kötü niyetliler ayaklar altına alsalar da çok açık ve net delillerle karşılaşacaksın. İşte şimdi imamlardan naklettiğiniz ifadeleri her bir ibareye yakından bakarak tek tek ele alacağız.

İmam Malik'e ait ilk ifade:

Abdülmelik b. Ziyad'dan nakille demektesiniz ki biz İmam Malik'in huzurunda iken ona, bizim bölgemizin sûfîlerinden bahsettim. Onların Yemen'in gösterişli giysilerinden giyindiklerini, böyle böyle hareket ettiklerini anlatınca, "Yazıklar olsun, bunlar müslüman mıdır"? diye karşılık verdi. İşte İmam'dan naklettiğiniz bundan ibarettir. Fakat bu naklin doğruluğu kabul edilse bile bizim bundan bazı hususlar çıkarmamız mümkündür.

Birincisi; demek ki bu tasavvuf camiasının yolu tabiîn döneminden günümüze kadar ayaktadır. Çünkü Malik de onların çağdaşlarındandır.

İkinci mesele; bu tasavvuf yolu onların nazarında gayet üstün bir mevkiye sahipti. Çünkü soran kişi İmam'a tarikat yolunu sormamış, İmam da ona onun bozukluğundan bahsetmemiştir. Sualin bize verdiği şu ki, tasavvufa nispet edilen bazı insanlar vardır ve bunlar şöyle şöyle hareketleri sergilemektedirler. İmam'ın bu noktadaki cevabı da, onları ihsan mertebelerinde ilerlemek demek olan tasavvufa nispet etmek bir yana genel müslüman camiasının dışında tuttuğunu ifade et-

mektedir. Biz ne kadar incelersek inceleyelim sözkonusu soru ve cevabın mazmunu bu olacaktır. İfade, tasavvuf yolunun genel anlamda geçersiz ve tutarsızlığı hükmünü vermemektedir. Eğer İmam'ın söylemiş olduğu söz gerçekten sabit ise bile, bundan çıkabilecek sonuç, değindiğimiz gibi budur.

İmam Şafiî'ye ait ikinci ifade:

Siz, Yunus b. Abdülâlâ'nın isnadıyla, onun Şafiî'yi şunu söylerken duyduğunu bildirdiğini söylüyorsunuz: Eğer adamın biri öğlene kadar tasavvufla uğraşırsa, öğlene varmadan ahmak biri hâline gelir. Yine ondan naklen kırk gün tasavvufa bağlanan bir kimse artık aklını yitirmiştir diye söylediğini de nakletmiştir. Ve [güya] Şafiî bunu teyiden şu şiiri söylemiştir:

> *Sizler yanınıza gelince sofulaşan ama sizden ayrılınca saldırgan bir kurt grubunu andıranlardan uzak durun.*

Biz İmam'ın sözünden onu doğru farz ederek gerekeni çıkaracaksak, onun özellikle mutasavvıflara bağlananların akılsızlığını ispat için olduğunu görürüz. Bunun yanında onların akılsızlığının ispatı, ileride geleceği gibi başkalarına göre midir, yoksa gerçekten fiilen öyle midir? Eğer ikinci şıkkı kabul edecek olursak o zaman bu ya İmam'ın tanıdığı ve kendi bölgesinde olan insanlara yönelik olarak söylediği bir şeydir veya [tersine] bütün tasavvuf camiasını içeren bir ifadedir. Birinci şıkka göre durum görecedir. İkinci şıkka göreyse, reel durum onun tersidir aslında. Bizim asrımızda tasavvuf erbabı arasında ben ve sen de dahil asrımız yazarlarının aklını alt edebilecek niteliğe sahip kimseler vardır, dersem aşırıya kaçmış olmam.

Onların birtakım tutarsız, değersiz hareketleri görülmüş ise bile bu onların akidesinin geçersizliğini ve fasid olduğunu gösterir mi? Ey değerli kardeş, eğer bundan bu sonucu çıkaracak olursanız, yanlış yapmış olursunuz. Çünkü siz, yol'un bozukluğunun ispatı ile meşgulsünüz, akıl ve yaklaşımların değişik olabileceğinin ispatıyla karşı kar-

şıya değil. Bunun ötesinde sen bilmektesin ki bir noktada akıllı olmak diğer bir noktada akıl yetersizliğini gösterebilir. Baksana dünya erbabı arasındaki bir akıllı ahiret erbabı nezdinde en akılsız sayılabilmektedir. Bunun aksi de söz konusudur.

İmam'ın son sözünün bu kabilden olmadığını nereden bilelim? Çünkü o şöyle demektedir: Tasavvuf camiasına kırk gün bağlanıp da devam eden kimsenin kaybettiği aklının sonradan geri gelmesi düşünülemez. Bununla maksadı, onun veya başkasının yok olma makamında gördüğü hayvanî akıldır. Kadı Ebu Bekir b. Arabî'den rivayet edilmiştir: "Ben Ebu Hamid'i (Gazzâlî'yi) tavafta iken gördüm ve üzerinde de yamalı bir giysi vardı. Kendisine dedim ki, ey şeyh, senin ilim ve eğitim ile uğraşman bu hâlden daha iyi değil midir? Çünkü senin peşinden giden bir sürü insan vardır. Ve senin sayende birçok insan hidayet bulup doğru yola gelmektedir." Bana cevaben şunları söyledi: "Heyhat! Saadet fecri zuhur edip, irade semasında görülünce, vuslat güneşleri esasların kandilleri üzerine doğdu. Böylece akıl ve basiret sahibi insanlar için, hak apaçık belirdi. Zira herkes eninde sonunda yaratılış ve mizaç itibarıyla yatkın olduğu noktaya dönmektedir. Ve ardından şu nazmı okumaya başladı:

Ben Leyla'nın aşkını terk ettim, kaldım bir başıma, İlk menzilin yanına vardım. O esnada tüm varlık bana seslendi: Biraz temkinli ol, bu senin sevdiğin kimsenin mevkileridir. Ağır ol ve in, dedi. Ben de cömertlik ve ikram ile bilinen evde konakladım. Öyle bir konak ki, bilginlerin kalpleri bunu idrak etmekten uzaktır. Ben onlara öyle ince bir ip eğirdim, fakat ipime ilgi gösteren bir dokumacı görmeyince, ben de tezgâhımı kırmaya karar verdim.

Böylece, anlaşılan, Ebu Bekir b. Arabî'nin daha önce Gazzâlî'de tanıdığı akıl ile o andaki aklın bir olmadığıdır. Çünkü büründüğü giysiler, Hüccetü'l-İslâm'ın üzerinde görülecek türden değildi.

Bizim bu yoruma baş vurup İmam Şafiî'nin sözünü bu yöne çekmemizin sebebi, bu büyük imamın daha önce tasavvuf camiasına ve büyüklerine karşı beslediği ilgi ve saygıdır. Zira ileride, ilgili yerinde bunu sen de göreceksin inşaallah. Yanısıra o üslûp tarzı ve ibare de bu yöne çekmeye elverişlidir.

Biri çıkıp şunu diyebilir: Şiirin anlamı bu yoruma müsait değildir. Fakat bu şiiri önceki ifadenin tamamlayıcısı olarak kabul edecek ve İmam'ın kendi deyişi ve üslûbu olduğunu söyleyecek olursak böyledir. Fakat, bu şiiri sûfiyyeye hamletmenin kesin olduğunu bilerek, aynı zamanda onun, öncesindeki ifadeye ilişmesinin zor ve o ifadelerin anlamlarının tamamından bağımsız olduğunu kabul edersek, bu durumda o, İmam'a ait değildir. Çünkü Şafiî, bir nesirden sonra, öncesinin ruhuna bir atıf taşımayan bir şiir zikretmeyecek kadar mahirdir. Okurun yapması gereken ikisi arasındaki ilişkiyi görmektir. Bu durumda (edebî) zevk, o şiirin, öncesindeki ifadenin özeti mahiyetinde olmayışını kabul etmez. Çünkü o ifade ahmaklığı hissettirirken, ikincisi bir tür hilecilik ve düzenbazlığa işaret etmektedir.

Bunun başlı başına herhangi bir ifade ile irtibatlı olmadığını kabul edecek olursak, yine de bu [anılan] eksikliğin tasavvuf camiasına has bir husus olmadığını göreceğiz. Çünkü şiir kim olursa olsun hilebaz, oyuncu kimselerden uzak kalınmasını salık vermektedir. İşte lâfzın dış görünüşünün verdiği anlam budur. Yüce Allah en iyi bilendir.

Ebu Süleyman'a ait olan üçüncü ifade:

Ebu Hatem'den isnad ile diyorsunuz ki: Ahmed b. Ebi'l-Havarî'nin naklettiğine göre; Ebu Süleyman, ben onlara eğilimli olduğum hâlde, sûfîlerin arasında Abdullah b. Merzuk dışında hayırlı bir kimse görmedim, demiştir.

Ben derim ki bu ifadede bir nevi çarpıklık vardır. Ne kadar düzeltilirse düzeltilsin, sonuç itibarıyla vereceği anlam şudur; Ebu Süleyman tasavvufa intisab eden kimseler arasında hayrın az olduğunu belirtmektedir. Yanısıra onlara kendinde bir meyil bulmaktadır. Yani aslında onların hayır taşımadığını söylemesinden kasıt, zamanındaki mutasavvıf kimselerin hayra yakın ve iyiliğe yatkın kimseler olmadığını belirtmektir. Yoksa bu ifade genel anlamda söylenmiş ve onunla şerr'in mutlak karşılığı olan hayır kastedilmiş değildir. Aksi hâlde [birini] istisna [etmesi] doğru olmazdı. Çünkü eğer bu tasavvuf yolu onun nezdinde kuşku verici ise, o zaman az veya çok hiçbir ferdi istisna etmesi doğru değildir.

Sen de bilirsin ki, Firakı-Dâlle (sapkın akımlardan)'den birisini ele alıp onlardan söz edince; ben şu filanca hariç, kendisinde hayır olan bir kimse görmedim demen uygun düşmez. Hâl böyle olunca demek ki, Ebu Süleyman'ın sözünün, kastettiğin gibi tasavvuf yolunun bozuk olduğuna delâlet etmeyeceğini anlarız. Sizin de burada o ifadeye istisnayı kabul edebilecek şekilde bir anlam vermeniz icap eder. Fakat bu, Ebu Süleyman'ın sûfiyyeye karşı olanlardan olduğunu kabul edersek geçerlidir. Fakat onlardan ve ileri gelen fertlerinden biri ise, ki siz sözünüzün sonunda da bunu söylemektesiniz, o zaman bu tartışmaya mahal kalmaz ve delil sizin aleyhinize dönüşür, lehinize değil.

Yunus b. Abdülâlâ'ya ait dördüncü ifade:

Siz Yunus b. Abdülâlâ'nın, ben sûfîler arasında İdris el-Havlanî hariç akıllı birini görmedim, dediğini söylediniz. Ondan sonra yine Yunus b. Abdülâlâ'dan naklediyorsunuz. Ben sûfiyye camiasıyla otuz yıl kaldım. Fakat aralarında Müslim el-Havâs dışında akıllı birine rastlamadım.

Şimdi ben, Yunus'tan nakledilen bu cümleleri iyice incelemenizi isterim. Belki onunla ilgili sizin ilminiz bizimkinden çoktur. Siz ilk olarak kendisinden naklen, onun İdris el-Havlanî haricinde akıllı bir sûfî görmediğini söylediniz. Ardından ikinci bir nakil olarak onun "Ben sûfîlerle otuz sene gibi bir süre yaşadım, fakat aralarında el-Havâs dışında akıllı birine rastlamadım."dediğini aktardınız. Eğer, Müslim, İdris el-Havlanî dışındaki biri ise, sizin, ikinci nakildeki istisnanın gerektirdiği daraltmanızın anlamı zedelenir. Bunun eki de öyle olur ve delil geçersizleşir. Dolayısıyla bunu nakleden bir kimse, bir nevi meleke zaafiyeti ile suçlanabilir. Bizim anladığımız budur. Bizi anlayacağınıza da inanıyoruz. Çünkü durum apaçıktır.

Süfyan-ı Sevrî'ye ait beşinci ifade:

Ahmed b. Ebi'l-Havarî'ye isnaden, Vekî'nin ben Süfyan'dan şunu duydum, dediğini söylüyorsunuz: "Biz sûfî camiasını akılsızlıkla tanır-

dık. Ancak bunlar hadis ile örtünmüşlerdir." Ben derim ki sizin bu ifadeniz her ne kadar sûfiyye camiasına akılsızlık izafe etmekte ise de, onları aynı zamanda hadis ehli arasına da sokmaktadır. Dolayısıyla bunların hadis ile tanınması, onlardaki ahmaklığı da örtmektedir, ki bu Süfyan-ı Sevrî'nin ifadesinde de mevcuttur. Oysa güçlü kaynaklara göre Süfyan'ın kendisi de bu camianın tutumunu benimsemiş ve saygı göstermiştir. İleriki sayfalarda de bunu anlayacaksınız.

Vekî'e ait altıncı ifade:

Süfyan Süfyan'ın Âsım'dan naklen şöyle dediğini söylüyorsunuz: "Vekî' bana demiştir ki; Sen Hişam'ın hadisini neden terk ettin? Ben de dedim ki: Ben sûfiyye camiasından bir grupla arkadaşlık yaptım ve onlara hayran oldum. Dediler ki, eğer sen Hişam'ın hadisini yok etmezsen, seninle ilişiği keseriz. Ben de onlara uydum." Ve devamla der ki, "onlarda bir nevi ahmaklık vardır." Bu durumda sana şunu söylememiz icap ettiğini düşündüm. Senin bu naklini kabule yaklaşırsak bile, yine de gerçekler bizi şunu söylemek zorunda bırakır: Bu çarpık bir nakil türüdür. Önü, sonunu yok etmekte, hatta okuyucu ne söylemek istediğini de anlayamamaktadır. Bunu tasvip mi ediyor, yoksa red mi ediyor, bir sonuca da varamamaktadır.

Başlangıçta Vekî'den, o da Süfyan'dan naklediyorken şimdi ise, Süfyan'dan, o da Âsım'dan, o da Vekî'den naklen aktarıyorsunuz. Başlangıçta Vekî', Süfyan'dan rivayet ediyor iken, şimdi ise Süfyan, Vekî'den rivayet ediyor. Acaba doğru rivayet hangisi? Yani eğer bu ifade, beşerî bir idrake sahip olsa, bir ibarenin diğerine güleceği görülecektir. Onun için naklettiği şeye dikkat etmeyen kimseye şaşmak lâzımdır.

Rivayet şekli ne olursa olsun bu da önceki gibi sûfîlere bir nevi ahmaklık izafe etmekten öteye geçmemektedir. Fakat yine de onları hadis imamlarından tahsil etme cihetinden, dinî konularda ihtiyatlı kimseler kılmaktasınız. Yanısıra bu rivayet öncekine bir şey daha eklemektedir: O da, Âsım'ın kendisinden bahsederken, tasavvuf camiasına hayranlık duyduğunu bildirmesidir, ki bu Âsım'ın derecesi de

diğer hadis erbabının derecesinden aşağı değildir. Şimdi bu ifadelerinizi bir irdeleyin, acaba bu tasavvuf camiasının yolunun tutarsızlığına delil oluşturabilir mi?

Bana göre bu ibare sizin elinizde olan ve muteber imamlardan alınan en son delildir. Ve işte burada biz de bunları aktarmaya çalıştık. Fakat maalesef sonuç, sizin öncüllerinizin hedefinin aksi yönde gerçekleşti. Acaba bu niyetiniz doğrultusunda mı oldu, yoksa fırtınalar kaptanı istemediği badirelere mi sürüklemektedir?

Bu nedenle size, kendi serdettiğiniz ifadeye müracaatta bulunmanızı öneriyorum ki; siz, sözünüzün başında Cüneyd'in ve çevresinin şeriata muhalif fiil ve sözler sarf eden kimseler olduğunu ve ulemanın inkâr ile karşılamış olduğunu söylemektesiniz ve sözünüzün devamında da bu husus yer almaktadır. Bu böyle olunca bunlardan sâdır olan fiil ve sözlerin nelerden ibaret olduğunu söylemeniz ve ispatlamanız gerekir. Daha sonra var gücünüzle şer'î anlamda iddianızı ispat etmek üzere ulemanın sözlerine başvuruyordunuz. Eğer bunu gerçekten başarmışsanız, emaneti yerine getirmişsiniz demektir ve gereğini yapmışsınızdır. Sizden de beklenen budur, fakat esefle belirteyim ki, öyle bir sendelemektesiniz ki ne söylediğinizin farkında bile değilsiniz. Ve ispat etmeye çalıştığınız şeyin de neden ibaret olduğunu tam olarak anlamış değilsiniz. Çünkü sizin elde ettiğiniz bütün nakillerin sonucu, sonuç itibarıyla sadece tasavvuf camiasına bir tür akılsızlık izafe etmekten öteye geçmemektedir.

İşte sizin bu yaklaşımınıza bakınca, şunu söyleme ihtiyacını duymaktayım, ama söylediğim şeyden ötürü bana kızmayın: Eğer akıl noksanlığı mutasavvıf camiasının bir özelliğiyse, siz de bu anlamda sûfî biri sayılmakla karşı karşıyasınız. İşte ileri sürdüğünüz bütün delillendirmelerin özeti budur.

Yahya b. Yahya'ya ait yedinci ifade:

Yahya b. Yahya'dan naklen, onun şöyle söylediğini söylüyorsunuz: "Haricîler benim nezdimde tasavvuf ehlinden daha sevimlidirler." Şimdi ben derim ki, apaçık gerçek işte ortaya çıktı.

Yahya'nın ifadesinin sizin nezdinizde açık - seçik bir ifade olarak kabul edilmesi lâzımdır. O zaman onu zahirî alanından saptırıp, değişik manalara çekmek bir nevi işi çarpıtmak ve polemikçilik olur.

Hülâsa böylesi açık bir ifade eğer gerçekten rivayet edilmiş ise, mutasavvıfların yolunun alt edilmesine tek başına yeter. Onu ancak, Kur'an ayetlerinden biri olmaması küçültebilir. Onu küçültebilecek tek şeydir bu. Evet, bu konuda bir şeye daha ihtiyaç duymaktasın. O da, bu ifadenin aynıyla neshedilmemiş olmasını ya da bir başkasıyla sınırlandırılmamış olmasına dikkat etmektir. Çünkü, şayet böyle bir şeyle sınırlandırılmışsa, amel için koşulsuz olarak uygunluk arz etmez. Biz ey kardeş, bu sözün, sahibinin katında Kur'an ayetlerinin ayarında olup olmadığını ya da, onda, arzulanan şartların, ümmetin tamamı hakkında kendisine hüküm verme hakkı sağlayıp sağlamadığını soruşturmadık. Hayır! Hayır! Ey kardeş, ne bu şekilde sürü güdülür, ne de bu kaynaklardan gerekçe üretilir. Özellikle de birini fısk, sapkınlık ve bid'at ile itham etmek noktasında. Allah bizi ve sizi bunların tümünden korusun. Böylesi şeyler hiçbir zaman için şunun veya bunun isteğine veya keyfine bırakılmış şeyler olmamalıdır.

Yalnız şunu söylemekte ben kendimi mecbur hissediyorum: Birinin, Selefîliği iddia edip de, sonra da nefsinin kendisine büyüklerin sözlerini ve seçimlerini oyuncak kılması, bununla da yetinmeyip, özellikle de birini bidatçı ve sapkın olarak ilân ederken her türden sözü kabul etmesi çok yakışıksızdır.

Ey kardeş, hiç düşünmedin mi, birileri sana şunu diyebilir: Yahya b. Yahya'nın söylediği bize şu muhtevayı vermekten öteye geçmemektedir ki, onun mutasavvıflara olan sevgisi Haricîlere olan sevgisinin gerisindedir. Yani Haricîleri daha çok sevmektedir. Bu onun kendisine ait bir temayülüdür. Bu bizi bağlamaz, biz de onu.

Başkası da der ki, biz Yahya b. Yahya'nın Haricîlere karşı beslediği sevgiye ve onları tasavvuf ehline üstün görmeye kadar götürmesine karışmayız. Çünkü insanlar için değişik eğilimler de, değişik görüşler de olabilir. Bu duyguları onları sevgi veya nefrete iter. Fakat tartışma, sizin bir başkasının duygularını, o sizin sevdiğinizi sevsin, sevmediğinizi sevmesin diye zorlamanız durumunda olur. Bu olacak şey değildir. Durum ne olursa olsun, bu şahsın Haricîleri sûfiyyeye üstün gör-

mesi, yüce Allah'ın da onları sûfiyyeye üstün görmesine delil teşkil etmez, tersi de düşünülemez. *"Şüphesiz Rabbin, kendi yolundan sapanları daha iyi bilir. O dosdoğru yolda olanları daha iyi bilendir." (En'am: 117)* Şimdi bu gelişmeden sonra, konuyu kapatmak üzere sana, Yüce Allah dilerse faydalı olur diye, bir soru yöneltmek istiyorum: Siz bazı makalelerinizde zikrettiğinize göre sahabinin sözü hüccet sayılmazmış. Biz bu noktada sizinle tartışacak değiliz. Bizim tartışmamız, Yahya b. Yahya'nın sözünü hüccet olarak kabul etmeniz noktasındadır. Kalplerinizde onun için, sahabe için bulmadığınız bir mevki mi buldunuz? Böyle olacağına inanmıyorum. Ancak bazı kötü niyetler, insanları öyle noktalara taşır ki, şarap dahi akılları o kadar karıştıramaz. Ve yardım ancak Allah'tandır.

Risalenin son kısmı olan dördüncü meseleye giriş.

Ben derim ki müçtehit imamlar (Allah hepsinden razı olsun) kendi devirlerinde sünnete uyma konusunda herkesten daha ileride ve bid'atlardan kaçınmak hususunda da herkesten daha titizdiler. Onların döneminde tasavvuf gayet gelişmiş ve yayılmıştı. Eğer durum böyleyse, ve tasavvuf da dine muhalifse ya da Tevhid ehlinin uygulamaları dışında gelişmişse, niçin onlardan, tasavvuftan sakındıran, ona karşı uyaran nakiller yoktur? Biz de böylece, onların kelâm ilmiyle uğraşmak hususundaki onlardan bize ulaşmış olan sakındırmanın benzerini, bütün açıklığıyla ve tevatürle, onların kitaplarında bulur, tabilerinden aktarırdık. Asr-ı saadette izi bulunmayan hususlara dalmak hakkında da böyledir ve herhangi bir (sapkın) mezhep yoktur ki, bütün açıklığıyla ondan sakındırmış olmasınlar. El-Hafız b. Abdulbirr *Camiu beyani'l-ilm ve fadlihi* adlı kitapta der ki, Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî'den alınan habere göre, Malik b. Enes demiş ki: "Ben dinde kelâmı [tahsil ile meşguliyeti] benimsememekteyim ve bizim bölgemizin halkı da bunu sevmezler, bundan sakınmak gerektiğini söylerlerdi. Bu Cehm ve Kader hususundaki ve benzeri kelâm hakkındadır. Ben ancak peşinde amelin olduğu kelâmı benimsemekteyim. Allah'ın dininde ve Allah hakkında kelâmî konuları dile getirip tartışmak yerine sükût etmek bence daha iyi şeydir. Çünkü bizim bölgenin halkı-

nın din konusunda, peşinde amel olan dışındaki kelâmdan sakındırdığını gördüm."

Kitabu'ş-Şehadât adlı eserde Malik'in sözü şöyle yorumlanmaktadır: "Bid'at ve hevasına uyan kimselerin şahitliği caiz değildir. Hevasına uyan kimseler, İmam Malik ve diğerleri nezdinde kelâmcılar diye bilinirler. Demek ki Eş'ârî olsun ya da olmasın her mütekellim bunların nezdinde ehl-i heva ve ehl-i bid'at sayılmaktadır. Onun İslâm'daki şehadeti kabul olunmaz, ve bid'atından dolayı da uzaklaştırılır ve uyarılır. Eğer devam ederse tevbe etmesi istenir."

İşte böylece, imamların kelâm ilmine dalmaya kesinlikle hoş bakmamışlar ve ondan sakınmayı salık vermiştir.

Hâl böyle iken, eğer onların nezdinde tasavvuf makbul bir şey sayılmasa ve hanif dinin ilkeleri dışına taşan bir cereyan olarak kabul edilseydi, uyarı hususunda bu açıklığın benzerini sergilemelerini ne engelleyebilirdi? Böyle bir şey olmadığına göre, onu kabul ile karşılamış ve onun erbabına ve müntesiplerine hürmet ile yaklaşmış olduklarını kabul ederiz. Şu hâlde, onların tasavvuf yolundan sakındırma hususundaki suskunlukları, bunu kabul ile karşılamalarına ve dinden kabul etmelerine delil teşkil eder. Yanısıra biz onlardan tasavvufu destekleyen ve bağlılarına saygı ifade eden küçük bir şey görmesek bile durum budur. Fakat bu konuda bizim gördüğümüz Allah'a şükür yeterlidir.

Son Bölüm: İmamlardan ve ümmetin âlimlerinden konu ile ilgili olarak alınan bilgiler:

Sizin yazdıklarınızda söylemek istediğiniz husus, genelde ve özelde mutasavvıf grup ve zümresini kötü tanıtmak ve özellikle tasavvuf yolunun konumunu Selef-i Salihîn nezdinde özellikle, içtihad erbabı imamlar nezdinde rezil kılmaktır. Sizi imamlardan naklen *Telbîsü İblis*'te yer alan hususları böylesine aktarmaya yönelten husus da bu olsa gerek. Her ne kadar onun bağlılarına nispetini doğru kabul ederek, tasavvuf erbabının tam ve yetkin bir eğitim izlemediğini ileri sürmekte iseniz de bu, haddi zatında yolun hatalı olduğunu göstermeye yet-

memektedir. Siz bu noktayı amaçlamaktasınız, fakat ben sizin hatalı yaklaşımınızdaki bu hususu bir bölümde cümle cümle tartıştım.

Ama şimdi ben imamlardan nakletmiş olduğunuz şeyin aksini ispatlamaya çalışacağım ve ilâveten, tasavvuf yolunun öteden beri, tabiîn devrinden asrımıza dek, istisnalar hariç ümmetin ileri gelen uleması nezdinde değer görmüş ve saygın yerini korumuş olduğunu ekleyeceğim. İstisnalarsa kaideyi bozmazlar.

Fakat, ümmetin cumhûru ve İslâm milletinin önde gelenlerinin tümü, tasavvufun, dinin özü ve varılması gereken son gayesi olduğunu ve Tevhid ehlinin izlemiş olduğu yolun, varılacak son nokta olacağını savunmuşlardır. Onun Cibril (a.s.) hadisinde ortaya konan, dinin üç rüknundan (biri olan) ihsan makamında ilerlemekten ibaret olması üstünlük olarak ona yeter.

İmamların, ve bu grubun ahvaline vâkıf olan kimselerin kanaati, onların kendilerini Allah yoluna adamış ve Allah'a taatını gerçekleştirmek için olanca güçleri ile çalışmış ve çabalarını Allah korkusu üzerine yoğunlaştırmaya çabalamış olduklarıdır. Bu da, herkes arasında Allah'ın seçkin kulları ve halisâne teveccüh ile Allah'a yaklaşan kimseler olmakla tanınıp bilinmeleri sonucunu doğurmuştur. Herkes bu şekilde onları tanımış, onlara yaklaşmış ve muhtelif bölgeler-yöreler onların hidayet nurlarından istifade etmiştir.

Şimdi ben size müçtehidlerden ve din imamlarından alınan bazı hususları aktarmaya çalışacağım ve tasavvufa dair olarak yazarların, günümüze dek ona ve ehline ilişkin saygılarını zikredeceğim. O zaman siz, tasavvufun istisnalar hariç herkes tarafından hürmete lâyık olduğunu ve ümmetin tüm tabakaları arasında saygın bir yeri olduğunu anlayacaksınız. İstisnalar da kaideyi bozmaz.[1]

Bunlardan biri İslâm tarihçilerinin önde gelenlerinin üzerinde birleştiği gibi, tasavvuftan ilk söz eden ve onun yöntemlerini yaymaya çalışan ilk kişi olan Hasan Basrî (r.a.)'den aktarılandır. Bu durum, ehl-i sünnet ulemasınca da bilinen kesin bir husustur. Allâme b. El-Hac, *El-Medhal* adlı eserinin ikinci cildinde şöyle demektedir: Hiç

---

1. Bence bu şâz olan ve istisna teşkil eden husus havassıyla, avamıyla ümmetin çoğunluğu tarafından tasvip görmediğinden bid'at sayılır.

şüphesiz Hasan Basrî (r.a.) tasavvuf yolunu açan ve bu konuda görüş ileri süren ilk zattır. Annemiz Ümmü Seleme (r.anha)'nın emzirdiği kimsedir. Bilindiği gibi onun döneminden sonra tasavvuf ehli, mutasavvıf diye tanınır oldu, denmiştir. Hasan Basrî bu çığıra intisap eden kimselere değer verir ve saygı gösterirdi. Buna delil olarak Ebu Nasr Abdullah b. Ali Et-Tûsi, (v. 378 h.) *El-Lum*'a adlı kitabında Hasan Basrî'den (r.a.) naklen şöyle der. "Ben tavafta bir sûfî gördüm.[1] O zata cüz'î bir miktarda para vermek istedim. Bana dedi ki: Benim dört dânikim (bir dirhemin altıda dördü) var ve bu bana kâfidir dedi. Bu şahsın bu davranışına hayran kaldım." Ey kardeş, senin Hasan Basrî'nin İslâm'daki yerini bilmediğini hiç sanmıyorum ve tabiîn arasındaki mevkii de bellidir. Bu nakil, Et-Tûsi'den ve Tecîbî'den de alındığı gibi İbn Acîbe de *El Mebâhisü'l-Asliyye* adlı eserin şerhinde bu noktaya değinmiştir. Tasavvuf ve mutasavvıfın, selefin nazarındaki büyüklüğü Süfyan-ı Sevrî'den, -ki o ikinci asrın imamlarının ve müçtehitlerinin büyüklerindendir- aktarılan şu sözde de görülmektedir:[2] "Ebu Hişam Es-Sûfî'nın katkısı olmamış olsaydı ben riyanın inceliklerini kavrayamazdım."[3]

İbnü'l-Kayyim el-Cevziye, *Menazilü's-Sâirîn* adlı eserin şerhinde ondan naklen der ki: İnsanların en değerlisi beş sınıftır: Zahid âlim, sûfî fakih, mütevazı zengin, şükredici fakir, yaşlı soylu.

---

1. Bu ifade bize sûfî kelimesinin sahabe döneminden beri bilinen bir terim olduğunu göstermektedir. Nitekim Hasan Basrî bunların çoğu ile bir araya gelmiştir, vefatı h.110 yılında olmuştur. Ben bu hususu ifade eden bir nakle Mısır'da yayınlanan bir dergide de rastlamıştım. Yazarının ifadesine göre sûfî kelimesi daha öteden beri zahid ve müttaki olan kimselere karşılık olarak kullanılırdı. Nitekim Mekke tarihini içeren kitapta yer aldığı üzere Muhammed b. İshak b. Bişar ölümü:115 h.) ve onun dışındakiler der ki: "Ben Mekke'de Kabe'ye yapılan tavafın çok tenha bir olduğu zamanda girdim. Hatta orada Beyt'i tavaf eden kimse yoktu. O sırada uzak yerlerden geldiği belli olan bir sûfînin Beyt'i tavaf edip döndüğüne şahit oldum." Bundan hareketle sûfî kelimesinin öteden beri fazilet ve salah ile bilinen kimseler için kullanıldığını anladım.
2. Vefatı (r.a.) h. 121'dir.
3. Bu da sûfî kelimesin öteden beri kullanılagelen bir terim olduğunu teyid eden bir ifadedir. Çünkü Ebu'l-Şam'ın vefatı h. 115 yılında olmuştur. Bu da sûfî kelimesinin öteden beri bilinen terim olduğunu göstermektedir.

Şimdi Süfyan-ı Sevrî'nin "Ebu Hişam'ın sayesinde riyayı öğrendim." sözünü bir düşünelim. Bu onun, mutasavvıflardan birçok şey aldığını ve de onlara çok büyük değer verdiğini kanıtlamaktadır. Bundan sonra insanların en izzetlisinin beş sınıf olup, bunlardan biri olarak sûfî fakihi andığı sözünü bir düşün.

Yanısıra açıkça İmam Malik'ten bu bapta birçok yerde nakledilen şu söze gelince: "Her kim tasavvufa girer de fıkıha önem vermezse zındıklığa bulaşmış demektir, her kim ki fıkıhçı olur da tasavvufla ilgilenmezse bu kez fıska girmiş demektir. Her ikisini bir arada götürebilen kimse ise hakikat ehlidir." Bu sözü, Et-Tetâî, İbn Rüşd'ün *El-Mukaddime* adlı eserinin şerhinde, keza Şeyh Zerrûk, *Kavaid* adlı eserinin dördüncü kaidesinde nakletmiştir. Biz de bu söze en güvenilir kaynaklarda rastladık ve böylece bizce kesin olarak sabit olmuştur ki, o sûfî bir zat olup sadece sûfîleri seven (muhib) bir kimse değildi. Aksi hâlde kendi sözünden anlaşılan, her kim ki fıkıhla uğraşır da tasavvuf ile meşgul olmazsa fasıklaşır, şeklindeki ifadenin kapsamına girmiş olur demektedir. Allah onu bundan uzak tutsun.

İşte onun böylesine açık ifadeleri, [tasavvuf ve fıkhın] ikisini birbirinden ayrılmaz iki parça olarak gösterip, fıkhı tasavvufsuz eksik görmesi tasavvuf ekolüne verdiği değeri gösterme noktasında yeterlidir. Netice olarak, İmam (r.a.) tasavvuf ve fıkhı bir arada toplayan bir zattır. Bu da kendisinden beklenmeyen bir şey değildir. Çünkü tasavvuf demek; Allah'a yönelmekteki sıdk demektir. Bununla birlikte biri çıkıp, o asırda Haris el-Muhasibî gibi, tasavvufa bağlanmış olan başkalarında görülen durumların benzeri o İmam'dan neden zuhur etmemiştir, diye sorabilir. Bunun cevap şudur: İmam Malik (r.a.)'in özrü, önünde duran daha zarurî bir meşguliyetin bulunmasıdır ki o da fıkhî kaidelerin korunması ve onların bir araya getirip derlenmesidir. Başkasının güç yetiremeyeceği bu işte kendisini yeterli görüyordu. Ve bütün bunlar İmam'ın, mutasavvıflıkta ilerlemiş kimseler gibi onların yaptıklarına ve ehli olmayanlara açıklamamayı emrettikleri sırların inceliklerine katılarak bunda ilerlemiş olmasına engel değildir. Nitekim Ebu İshak Şatibî'nin de *El-Muvafakat* kitabında c. (4), s. (361)'de ondan aktardığı gibi, Mâlik kendisinden söz ederken, onda kimseye bahsetmediği ve aktarmadığı ilimlerin ve hadislerin bulun-

duğunu söylemiştir. Bu hususu Şeyh Cenûn *Muvatta* üzerindeki yorumunda Kadı İyad'dan naklen zikretmiştir. Devamla şöyle demiştir: İmam Malik'in dini, fıkhı ve teyakkuzu tahsil için seçtiği üstadlarının sayısı dokuz yüze varmaktadır. Bunlardan üç yüzü Tabiînden, altı yüzü ise Tebe-i Tabiîndendir. İbn Hürmüz'e on üç sene boyunca bizzat devam etmiş ve on altı sene sabahtan öğlene kadar ilmî nakil yapmıştır. Malik (bununla ilgili olarak) şöyle demiştir: "Bundan hiç kimseye bahsetmedim."

Şimdi bu durumda ey kardeş, bu ["kimseye açmadığı"] ilmin fıkıh olabileceğini sanabiliyor musun? Ben sanmıyorum, çünkü bunu ketmetmesi, saklaması caiz olmaz. Çünkü fıkhın bilinmesi herkesçe gerekli bir şey olup, mükellefler bununla yükümlüdür. Ve bunu başkasına söylememek, açıklamamak da fıkhî açıdan bir suç teşkil eder. Büyük ulema da bu konudaki ayet ve hadis sebebiyle bundan uzaktır. Fakat, sen İmam Malik'in Peygamberden miras alınmış ve umuma açmadığı ilimleri de olabileceğini mümkün görmüyorsun. Fakat bu mümkün görmeyiş ancak, bunun benzeri nassları içeren sünnet kitaplarına vâkıf olmamakla mümkündür. İşte, İmam Buhari'nin Ebu Hureyre'den aktardığı hadis: *"Ben Resulüllah'tan iki çeşit ilim kabı aldım. Birisini yaydım, fakat diğerini eğer yaymış olsaydım başımı vururdunuz."*

Bu, Şatibî ve başkalarının İmam Malik'ten aktardığı hususu teyit eden bir ifadedir. Bu haberi sadece Ebu Hureyre (r.a.) söylemiş değildir. Yine Buhari de tek nakilci değildir. Çünkü araştıran kimse bu konuda, seleften aktarılan, delil olarak gösterilecek sahih nakillere ulaşmakta zorlanmayacaktır.[1] Bu, İmam Malik'le ilgili, onun tasavvufla ilişkisi açısından aktarılanların özetidir.

---

1. İşte buna kanıt olarak Eş-Şarani'nin *El-Yevakit ve'l-cevahir* adlı eserinde hadis hafızlarının İbn Abbas'tan naklen aldıkları şu ifadeleri görmekteyiz: Eğer ben size (*Emir aralarında iner.* Talak: 12) ayetinin tefsirinden bildiğimi söylemiş olsaydım; beni ya recm eder veyahut da tekfir ederdiniz. Bu hususta İmam Zeynelâbidin İbn Hüseyin (r.a.)'den şu şiir rivayet edilmiştir: İlmin *cevherini bilen bir kimse olarak eğer ben bildiklerimi söylemiş olsam bana puta tapanlardansın derlerdi. Ve bazı insanlar benim kanımı akıtılmasını helâl kılarlardı. Ve yaptıkları güzel işleri bozduğumu düşünürlerdi. Ben bildiklerimden öyle cevherler saklıyorum ki, cehalet sahibi kimseler ona aldanıp fitneye*

İmam Ebu Hanife en-Nûman'dan (r.a.) tasavvuf ile ilgili nakledilenlere gelince; o da diğerinden daha az değildir. Zira *En-Nüsretü'n-Nebeviye* adlı eserin yazarı ile *Kitabü Ehli'l-Futuhâti ve'l-Ezvâk*'ın yazarı der ki: İmam (r.a.) sûfîleri sever ve onların konumuna saygı gösterirdi. Onlara karşı çok hoşgörülü davranırdı. Başka bilginlere göstermediği hoşgörüyü onlara karşı gösterirdi.[1]

Bu sözü nakleden kimse der ki, bizim bölgemizde, yere düşecek denli zikir ederek raks eden bir taife bulunmakta idi. Fakat İmam bunların bu hareketine karşı çıkmamıştır. Hatta bunlar onu ziyaret eder ve o da onlara ikramda bulunur; ona bazı sorular yöneltirler, o da onlara cevap verir. Buna bir örnek ise, şeyhleri bir seferinde İmam'a şöyle der: Ümmet-i Muhammed (s.a.v.)'den bir grup kiliseye girip, bir halka oluşturuyorlar ve yüksek sesle şeytanı anıyorlar. Sabahtan akşama kadar buna devam ediyorlar. Bu hususta bir fetva verir misiniz? Bunlar bu hareketlerinden ötürü küfre girerler mi, kafir olurlar mı? Cevaben der ki; "Hayır, kıble ehlinden hiç kimse günah sebebiyle tekfir edilemez, ki bu günah da sayılmaz." Şimdi bu "günah

---

düşmesin diye gizliyorum. Bu hususu Ebu Hasan, Hüseyin'e tavsiye etmiş. Daha önce de Resulüllah Hasan'a etti. İmam Gazzâlî, *Minhacü'l-Abidîn*'de der ki; bence bu bapta varit olan her şey Ed-Deylemî'nin *Mesnedü'l- Firdevs*'te rivayet ettiği Resulüllah'ın şu hadisini destekler: *"Bazı ilimler vardır ki gizli ilimler kabilindendir. Onu ancak Allah'ı tam anlamıyla bilenler bilebilir. Onu ifşa ettikleri zaman aldanmış kimseler onu inkâra yeltenirler."*

1. Ancak ne var ki, *el-Asl*'ın yazarının aktardığı şu nakil İmam'la ilgili olarak yayılmıştır. Güya o veya dostları zikir için halka kurulan mevkinin kazılarak toprağının atılması gereği yolunda fetva vermişlerdir. Fakat böyle bir fetvanın imamdan geleceğine biz ihtimal vermiyoruz. Hiçbir akıl sahibi de buna cevaz vermez. Bunun da ötesinde bunun benzerine *Şer'i Şerif*'te rastlanamaz. Bu nedenle bu husustaki fetvayı mezhebin imamları çok şiddetle reddetmişlerdir. Bunu daha ileriye götürerek reddedenlerden biri de *Tuhfetu'l-Feteva* yazarı ile Şeyh Ebul Hasan b. Mansur ve Şeyh Abdulkerim'dir ki bunların tümü mezhebin ileri gelen, tanınmış imamlarındandır. Hatta, böylesine bir fetva sahibi olan kimse itizal ehlinden sayılır, demişlerdir. Şeyh Abdulkerim der ki, bunu imama yamayan kimse İbn Şerhan el-Fezarî'dir. Allah onun belasını versin. Yani İmam bunu gerçek anlamda söylemiş değildir. Bu sözün sahibi de değildir. İşte bu demin zikrettiğimiz kimseler İmam'dan tasavvuf ehline yönelik sevgiy ve muhabbetinden söz etmişler.

sayılmaz" ifadesini bir düşün. Ve bir de mutasavvıfların yaptıklarını düşün. Keza, ona, sûfîlerin ayakta zikir yapma esnasında yaptıkları birtakım hareketler hakkında, onlar bu işte samimi midirler, diye sorulduğu aktarılmıştır. Cevaben demiştir ki; bazı Allah adamları vardır ki, cennete defleriyle ve mizmarlarıyla birlikte gireceklerdir. Bu sadece Allah'a bağlı kimselere yönelik yapılan eleştiri kapısını kapatmak için söylenmiştir. En iyi bilen Allah'tır.

Şimdi bizim amacımızın, def ve benzeri saz aletlerini savunmak olduğu düşünme. Bu tasavvuf camiasına ilişen bazı kimseler buna yeltenmiş olabilirler. Bizim amacımız, İmam'ın bu tasavvuf ehlini bazı şüpheli işler işleseler bile, yine de hoşgörü ile karşıladığını anlatmaktadır. Bu Ebu Hanife'ye ait yaklaşımdır. Fakat İmam Şafiî'den (r.a.) aktarılan husus onun bu durumu daha da ileri götürmüş olduğudur. Birçok kitaptan anlaşılan, İmam Şa'ranî'nin de birçok tasavvuf kitabında yer verdiği husus, İmam Şafiî'nin sûfîlerin meclislerinde bulunduğunda ve kendisine, sen niye böyle yapıyorsun, dendiğinde, onun şöyle söylediğidir: Ben onlarla bulunmaktan dolayı iki şey öğrendim, öyle ki ilim erbabından bunları öğrenmemiştim. Bunlar, "Vakit kılıçtır, eğer sen onu kesmeyecek olursan o seni keser." ve "Nefsini hayırlı şeylerle uğraştır. Eğer sen hayırlı şeylerle uğraştırmazsan, seni zıttı ile uğraştırır." sözleridir (Nevevî bunu *Şerh-i Mühezzeb*'te zikreder.). Şa'ranî der ki, İmam Şafiî çoğu kez İmam Ahmed'e tasavvuf ehline hürmet göstermeyi ve onlarla bulunmayı tavsiye ederdi. Buna *Camiu'l-Usûl*'de yer bulan şu durum şahittir: İmam Şafiî ve İmam Ahmed (r.a.) sûfîlerin meclisine çokça gidip gelirler ve onların zikir halkalarında bulunurlardı. Kendilerine neden siz bunlara gidip geliyorsunuz, dendiğinde, "Bunlar öyle kimselerdir ki, Allah korkusu ve Allah sevgisi yani bütün işin aslı onlardadır." demişlerdir.

İmam Şa'ranî der ki, İmam Şafiî'nin Şeyban Raî'yi sevmesi tasavvuf ehline övgü olarak yeter. Keza aralarında geçen birtakım meselelere bir nebze değindikten sonra İmam Ahmed'in de onu benimsediğini zikretmiştir. Eğer vaktiniz varsa bunları araştırın.

Hülâsa, içtihat imamlarının, özellikle de İmam Şafiî'nin (r.a.) tasavvuf erbabını anlayış ve kabul ile karşılamaları o çağda bilinen bir husustu. Zira Eş-Şeyh el-Muhtâr el-Kintî kitabı olan *Cezvetü'l-En-*

vâr'da der ki "Hiç şüphesiz İmam [Şafiî], evliya zümresine çok yakınlık duyardı, onların sevgisiyle dopdolu idi. Ve derdi ki, "Onlar benim özümdür, parçamdır ve kalbim onlara meyillidir." Hatta öyle ki bazı Mu'tezilîler onu Rafizîlikle itham etmişlerdir. Onlara cevaben de şu şiiri söylemiştir: "*Bana dediler ki sen Rafizîliğe bulaştın; ben dedim ki, asla Rafizîlik benim dinim değil, itikadım da değildir. Fakat şüphesiz ben imamların en hayırlısı ve en doğrusunu örnek aldım, onun peşindeyim. Eğer velî sevgisi Rafizîlik ise, ben herkesten daha çok Rafizîyim.*" Şimdi biz eğer İmam'ın salih kimselere ve mütasavvıflara olan sevgisine, onlarla sıkça oturup kalkmasına bakacak olursak, onun da onların ilimlerinde bir hisseye sahip olduğunu söylemek hata olmaz. Nitekim İmam Malik hakkında bununla ilgilili bahis geçmişti İmam Şafiî ile ilgili olarak bunlar söylenebilir.[1]

İmam Ahmed b. Hanbel (r.a.)'in tasavvuf ile ilgisine gelince, onunkinin başkalarından daha çok olduğu görülür. Yani onun mutasavvıf topluluğuna yakınlığı, bu hususta birçok yoldan gelen rivayete vâkıf olan kimsece kesin olarak bilinmektedir. Zira o da onlarla çokça oturur, onlara sevgi besler ve herkesi onlarla oturmaya teşvik ederdi. İmam Şa'ranî, *Tabakat*'ında Allâme Kutbuddin b. Eymen'den şöyle nakleder: İmam Ahmed oğlunu sûfîlerle bir araya gelmeye teşvik ederdi. Ve derdi ki, onlar ihlâs noktasında bizim ulaşamadığımız bir aşamaya ulaşmışlardır."

Bence bu İmam Ahmed'in (r.a.) onları deneyip ilimlerini iyice araştırdıktan ve onların Allah'a ihlâsla yönelmiş kimseler olduğunu anlayıp, açık ve gizli olarak her türlü muamelede ihlâs anlayışı içinde olduklarını anladıktan sonra gerçekleşmiştir. İmam Şa'ranî (r.a.) *Ta-*

---

1. Ondan aktarılan bir şiirde bu hemen anlaşılmaktadır: "*Ben ilmimi cehalet erbabından mümkün olduğunca saklamaya çalışırım. Ben kıymetli cevherleri hayvanlara sergilemek istemem. Eğer yüce Allah lütfu ile takdir ederse, ben ilim ehli olan kimselerle karşılaşırsam ve hikmet ehlini bulabilirsem, ben ilmimi onlara açar ve onlardan da istifade etmeye çalışırım. Aksi taktirde bunlar bende saklı kalır ve ifşa etmem. Çünkü ilmini cahillere açan kimse onu zayi etmiştir. Ve müstahak olan kimselerden esirgeyen kimse de zulmetmiş olur.* Bizim, İmam'ın, gizlenmesi gerektiğine işaret ettiği, mükellefin hükümleriyle ilgili olan ilme hamletmememiz gerekir. Çünkü onun herhangi bir şekilde gizlenmesi helâl olmaz. Allah en iyi bilendir.

bakat'ında Hâris el-Muhasibî'nin hâl tercümesini verirken şöyle der: Ahmed b. Hanbel (r.a.)'e denir ki, hiç şüphesiz Hâris el-Muhasibî tasavvuf ilimlerinde konuşmakta ve delil olarak da hadis ve sahabe sözünü kullanmaktadır. Söylediklerinin aslını anlamak için onu bir dinler misin? İmam Ahmed de, tamam der. Bir gece sabaha kadar onun meclisinde bulunur, onu izler, onun ve arkadaşlarının sözlerini ve ahvalini ve hareketini takip eder ve hiçbirinde şer'î kurallara muhalefetlerini görmez. Bu hususta der ki: "Akşam ezanı okunduktan sonra [Muhasibî] öne geçip namaz kıldırdı. Arkadaşları ile sohbet edip, yemeğini yedi. Bu da sünnete uygundu. Yemekten kalkınca ellerini yıkadı. Arkadaşları ile oturdu. Daha sonra etrafındakilere, bir şeyler sormak isteyen varsa sorabilir, dedi. Bunun üzerine riya ve ihlâs konusunda ve başka konularda sorular sordular. Tümüne hadis ve sahabe sözünden örnekler vermek suretiyle cevap verdi. Gecenin bir bölümü geçtikten sonra, Hâris bir Kârîye okumasını istedi. Ardından ağlayıp feryatla sızlamaya başladılar. Daha sonra okuyan sustu. Hâris sessizce birtakım dualar okudu. Daha sonra namaz kılmaya başladı Sabahladıklarında (İmam) Ahmed onu takdir etmiş ve şunları söylemiştir: "Ben sûfî camiasını böyle bilmezdim. Allah'tan af diliyorum."

İmam (r.a.) o günden itibaren sûfî camiasıyla oturmaya özen gösterip, ileri gelenlerinden duyduklarını, hıfzeder oldu. İmam Şaranî der ki; İmam Ahmed, Ebu Hamza el-Bağdadî'ye haber gönderip, şu ince fıkhî meselelerdeki görüşün nedir ey sûfî, diye sorunca, Ebu Hamza, yüce Allah'ın kendisine bahşettiği fıkhî bilgilerle cevap verirdi. Ve onun Ebu Süleyman ed-Daranî'den aldığı hikmetli sözlere hayran olurdu.

Yahya b. Muîn der ki; "İmam Ahmed, bir keresinde Ahmed b. Ebi'l-Havarî ile karşılaşınca, ey ibn Ebi'l-Havarî, şeyhin olan Ebu Süleyman'dan duyduğun bir şeyi bize anlatsana, der. İbn Ebi'l-Havarî önce, sübhanallah de, buyurur, o da, sübhanallah, deyip doğallıkla uzatarak telâffuz eder. Ardından İbn Ebi'l-Havarî der ki: Ben Ebu Süleyman'dan şunu duydum: "Nefisler günahları terk etmeyi âdet edinince, gök ve yerin gayb âleminde gezinip, sahibine hiçbir âlimden bir bilgi almaksızın benzersiz hikmetlerle döner." Bunun üzerine İmam üç kez ayağa kalkıp oturur ve der ki; ben İslâm'da bundan daha ilginç

bir hâdise duymadım. Ardından şu hadisi ekler. *"Her kim ki; yüce Allah'ın kendisine bahşettiği ilimle amel ederse, yüce Allah ona bilmediği ilmi de nasip eder."* Bu hâdise Şeyh el-Muhtar el-Kintî'nin *Cezvetu'l-Envar* adlı kitabında nakledilmiştir.

Sonuç olarak İmam Ahmed (r.a.) tasavvuf yoluna intisab edenlere karşı büyük bir saygı duyardı. Yine buna İmam İbn Said en-Nisabûrî'ye ait, *El-Hadâik* adlı kitapta yer alan şu husus delildir: "İmam Ahmed b. Hanbel'e denir ki, bu sûfî camiası, mescitlerde ilimsiz olarak tevekküle bağlanıp oturmaktadırlar. O da, hayır der, onları oturtan ilimden başkası değildir. Yine denir ki, bunlar himmetli kimseler midir? O da cevaben, yeryüzünde onlardan daha üstün bir himmet sahibi topluluk bilmiyorum, der. Bunun üzerine kendisine, bunlar kalkıp raks ile oynuyorlar, denir. Cevaben der ki; onları rahat bırakın da, biraz Rabbleri ile coşsunlar."

Yine El-Münavî, *Tabakatu'l-Evliya* adlı eserinde İmam Ahmed (r.a.)'in hayat hikâyesinde bu olayı aynen zikretmiştir.

Şimdi –Allah sana rahmet etsin- bir düşün ve İmam'ın tasavvuf ehline karşı gösterdiği hoşgörüyü değerlendir. Bu hususu teyit eden bir konu da, Allâme Şeyh Ahmed el-Mevaz el-Mağribî'nin kitabı olan *Hüccetü'l-Münzirîn*'de, İmam Gazzâlî'den aktardığı şu sözdür: "İmam Ahmed ile İbn Muîn, Marûf-u Kerhî'ye arada bir uğrayıp birtakım sorular yöneltirlerdi. Oysa bunlar fıkhî sahada emsalsiz kimselerdi. Kendilerine, sizin gibiler nasıl böyle hareket eder, denince, cevaben: 'Nasıl böyle hareket etmeyelim ki, bize Kitap ve sünnette nass bulunmayan bir mesele intikal edince, başka ne yapabiliriz? Nitekim Allah'ın resulü (s.a.v.), *'Salih kimselere danışın.'* diye buyurmuştur' derlerdi."

İşte burada dört imamdan nakletmeyi vadettiğimiz hususlar sona erdi. Sanırım sizin, diğer usûl ve furû' içeren kitaplara dikkat etmeyip, sadece elinizdeki *Telbîsü İblis* kitabına dayanarak, İmamların tasavvufa ve ehline herhangi bir değer vermiyor olduklarını ispata çalışmanızı geçersiz kılmak için sanırım bu kadar yeter. Bence bu, (yani sadece *Telbis*'ten nakletmek) konusuna bir nevi hiyanet ve rivayete hile katmak sayılır. Oysa nakleden kimsenin güvenilir biri olması esastır.

Bunun da ötesinde, şayet biz mezhep imamlarından, dönemlerindeki mutasavvıfları destekleyici sözlerine rastlayamazsak bile, onların bu noktadaki sükûtu ve sessizliği bile, bu yolun sünnette yeri olduğuna dair kâfi bir delildir. Bu konuya daha önce de değinmiştik. Oysa bunun da ötesinde, kendilerinden aktarılan bilgi ve rivayetlerden açıkça anlaşıldığı üzere, onlar bu yolu son derece teyit etmiş ve görüldüğü gibi erbabına karşı saygılı olmuşlardır. İşte bu bize imamların tasavvuf ile ilgilerini yansıtmaktadır. Şayet bundan daha belirgin bir şekilde tasavvufun, sadr-ı evvelde yani İslâm'ın ilk kuşağı arasında yaygın bir akım olup sahabe ve tabiîn ayrımı yapmaksızın, bütün İslâm toplumunu sardığına şahit olmak istiyorsan İslâm tarihçilerinin bu konuda yazdıklarına bir başvurman yeterli olacaktır. Zira sen bizim ispat etmeye çalıştığımız hususun, bunun yanında yok mesabesinde olduğunu görürsün. Çünkü bizim çabamızın amacı seleften belli bazı zatların sûfî olmalarıyla sınırlıdır. Ne var ki, Allâme İbn Haldûn (r.a.) bizim ortaya koyduğumuz kadarıyla yetinmeyip, belki başkalarının da açıkça dile getirdiği gibi tasavvuf yolunun ilk olarak sahabe ve tabiîn zümresi tarafından temsil edildiğini ve onlardan da, sonraki kuşaklara intikal edegeldiğini açıklamıştır.

[İbn Haldun] *Mukaddime*'sinde tasavvufu tarif ederken, şunları söylemektedir: "Gerçek şu ki, sûfî diye bilinen zümrenin yolu öteden beri ümmetin selefinin, sahabe ve tabiînin ve onlardan sonra gelenlerin izlediği hak ve hidayet yolu olmuştur.[1] Onun esası ibadete bağlanıp Allah'a yönelmek, dünyanın aldatıcı gösterişlerine sırt çevirip, zevk ve mevki gibi çoğu insanların aldandığı dünyevî cazibelerden

1. Bunu aynı zamanda bence muhaddislerin önde gelenlerinden olan *El-Hilye*'nin yazarı Tirmizî söylemiştir. Zira o da Raşit Halifeleri ve selef-i salihinin öncülerini tasavvuf erbabı arasında göstermiştir. Bunun da ötesinde Allâme İbn Haldun (r.a.) yazdığı konuları araştırmadan, tevsik etmeden kalem oynatmazdı. (Allah daha iyi bilendir.) Öte taraftan Abdülkadir el-Cezairî (r.a.), kitabı olan *El-Mevakıf fi't-Tasavvuf*'ta der ki; "Bizim tevhid noktasındaki anlayışımız, kelâmcı camiasının anlayışı değildir. Bizim yolumuz semavî kitapların ve gönderilen resullerin sünnetleriyle örtüşmektedir ki, Raşit Halifelerin, sahabe, tabiîn ve Sadat-ı Arifinin derunî eğilimleri de bu çizgide idi. Bu husus herkesçe onaylanmasa bile hasımlar Allah önünde bir araya toplanacaktır."

uzak durmak ve insanlardan ayrılıp, ibadete koyulmaktan ibarettir. Bu tutum ise, sahabe-i güzîn ve selef-i salihin arasında yaygın bir anlayış idi. Ancak daha sonra ikinci asır ve sonrasında, dünyaya yöneliş yayıldı. Ve insanlar dünyalık şeylerle aldanmaya başladı. Bu meyanda ibadete yönelmeyi hayat tarzı edinen kimseler, sûfî ve mutasavvuf adını aldı." Ey kardeş, zannedersem böylesine büyük bir tarihçiyi [İbn Haldun'u] görmezlikten gelemezsin, ki herkes onun inceleme ve araştırmalarını bilmekte ve de kabul ile karşılanmaktadır. İşte böylece İslâmiyet'in ilk kuşağı arasında bile tasavvufun geçerli ve kabule şayan bir akım olduğunu gördün. Şayet böyle olmamış olsaydı, önde gelen İslâm âlimleri onun en ulvî makamlardan olduğunu ve mensuplarının nübüvvet derecesinden sonraki kemal derecesinin en üstünde olduğunu söylemezlerdi.

Şeyh Sidi Ahmed Zerrûk, Şuşterî'nin *Mukattaat*'ına dair sözlerinde, tasavvuf konusuna şu şekilde değinmektedir. "O, Allah'ın salih velileri tarafından ortaya atılmış ve sonuçları Allah'ın birçok kullarında görülmüştür. Yine o, şeriat hükümlerine ve hakikat edeplerine bağlı, Yüce Allah'ın isimlerine yapışıp, Peygamber efendimizin ahlâkıyla ahlâklanan, etkileri övülesi, birliktelikleri mutluluk verici olan; meleklerin buluşmayı, nebi ve resullerin görmeyi arzuladıkları, Allah'ın kitabının kendilerinin övgüsüyle dolu olduğu, sünnetin müjdelerinin hep kendilerine işaret ettiği, anıldıklarında rahmetlerin indiği, varlıkları sebebiyle kötülüklerin giderildiği kimseleri kapsar."

Yine o, *El-Hikem* üzerindeki şerhinde tasavvufu tarif ederken şöyle der: "O ruh mesabesinde olup, fıkıh ise onun cesedidir. Çünkü o ancak onda belirir, tıpkı cesedin ancak ruhla durabildiği gibi." Ardından der ki; "Hiç şüphesiz, sûfînin bakış açısı, fıkıhçı ve usûlcünün bakış açısından daha özeldir (ehass). Bu nedenle bu ikisinin onu inkâr etmesi düşünülebilir. Fakat onun bu ikisini inkâr etmesi caiz olmaz. Sonuç olarak fakihlerin (fıkıhçıların) sûfî olanı, sûfîlerin fakih olanından üstündür." *Kavaid* kitabındaki dördüncü ilkede şöyle bir şey yer almaktadır: "Şu hâlde fıkıhsız tasavvuf olmaz. Zira ilâhî hükümlerin zahir olanları, ancak ondan anlaşılır. Fakat tasavvufsuz fıkıh da olmaz. Zira amel, sıdk ve (Rabbe) yönelme olmaksızın gerçekleşmez, bu ikisi olmadan da iman olmaz. Dolayısıyla onlardan birisi diğeri olma-

dan geçerli değildir. Ruhların cesetlerden ayrılmazlığı gibi, hüküm hususunda da her şey onların ayrılmazlığını gerektirir. Keza, cesetler dışında ruhlar varlık bulmadığı gibi onlar da ancak diğerleri ile hayat bulur. Bunu anla."

Böylesi nakiller, sayılamayacak kadar çoktur. Fakat değerli kardeşimizi, tasavvuftan ziyade fıkıh sahasında isim yapmış kimselerden alınmış bilgiler tatmin eder olmalıdır. Bu nedenle onun için birtakım aktarımlar yapacağım ki, onda şüpheye yer bırakmasın. Bunların da ispatına çalıştığımız konu için yeterli olması umulur. İmam Şatıbî (r.h.) *El-Muvafakat* adlı kitabında der ki; "Sûfiyye camiası, ilimlerinde zirvedirler. Onlar herkesçe kabul edildiği üzere, insanların seçkin zümresidir." Keza der ki, "Yüce Allah bu grubu dostlarının hülâsası kılıp onları, peygamber ve nebilerden sonra, istisnasız herkese üstün kılmıştır." Bu tanım, İmam Şatıbî'ye has bir tanım değildir, dolayısıyla muhatabımız şüpheye düşmemeli. Herhâlde sünneti bilen her âlim, bu görüşe katılır. Şatıbî sadece bir gerçeğin aktarıcısı durumundadır.

Allâme İbnu'l-Kayyim El-Cevziye *Menâzilü's-Sâirîn* adlı kitap üzerindeki şerhinde şöyle der: "Arif keşf ışığına sahip olarak, âlime oranla bâtınen ve kalben daha kapasiteli (evsa') ve daha çaplıdır. Öyle ki, onun ilim sahibiyle karşılaştırılması, ilim sahibinin cahil kimseyle olan kıyasına denktir. Yani âlim kimse, bâtınen cahilden daha engin ve ilmî ufku daha boyutlu olduğu gibi, ârif kimse de taşıdığı ilmî ruh ve keşif nuruyla, bâtınen ilim sahibinden daha engin bilgiye sahiptir ve daha kavrayışlıdır. Nitekim âlim kimse ilmin dış görünüş ve hükümlerin zahiriyle kayıtlı iken, ârif kimse onları birer kayıt olarak görmez."

Bence sufiyye (r.a.) ile ilgili bu tanımlar, Mısırlı Şeyh Muhamed Abduh'un, Bediüzzaman el-Hemedânî'nin *Makamat*'ında geçen, "Ortaya çıkıp hâlimizi anlattığımızda, Kûfî bir asıl ve sûfî bir yolu açığa çıkardı hikâye." Sözüyle ilgili şerhindekine benzer. Şerheden üstad (Abduh) şöyle demiştir: "Sûfî, sûfiyyeye nispettir. Onlar, amelden amaçları kalpleri düzeltmek, iç dünyaları arıtmak, ruhları Allah (c.c.)'ın vechi ile karşılaştırmak olan, Allah'a bağlılıklarının kendilerini Allah'tan başkasından alıkoyduğu, zatlarının Allah'ın zatında, sıfatlarının onun sıfatlarında yok olduğu bir müslüman topluluktur. On-

lardan ârif olanlar seyr-ü sülûklarında, peygamberlikten sonra, beşerî kemalin en üst mertebesindeki gayeye ulaşmışlardır."

İşte Şeyh Muhammed Abduh'un, tasavvuf erbabına ilişkin olarak, onların nübüvetten sonraki beşerî kemalin zirve noktasında bulundukları kanaati, bu ümmetin selefinin bütünüyle hak bu ümmetin selefinin olan kanaatinden kaynaklanmaktadır.

İmam Ebu Hamid el-Gazzâlî, *Mişkâtü'l-envâr fi vasfi'l-ârifîn billâh bi'l-idâfeti li'l-ulemâ* adlı esere yazdığı zeylinde der ki: "Başkaları için (gelecekte gerçekleşecek olan) bir vaad, onlar için peşinen gerçekleşmiştir. Başkaları için gayb kılınmış olan şeyi onlar apaçık görürler. Onlar zaviyelerinde seccadelerindeyken, doğuda ve batıdadırlar. Yataklarındayken, cesetleriyle değilse, ruhlarıyla arşa çıkmışlardır.[1] Onlar gözleriyle her ne kadar Hak Tealâ'yı müşahede etmemişlerse de, sözleri ile müşahede etmişlerdir. Onlar Hakk'ın seçtiği öz ve varlığın amacıdırlar. Varlıklar onların sayesinde rızıklandırılır ve yardım görürler. Onlar yüce Allah'a yönelik ubûdiyet ve tevhid anlayışında ihlâslıdırlar. İrade ve tecrid noktasında sadıktırlar, onlara ne mutlu, hatta onların bu konumuna inananlara da ne mutlu."

Bence bunlara özgü bu hasletler onları böylesine heybetli kılmış ve halk nazarında, özellikle de basiretli olanlar nezdinde onlara saygınlık kazandırmıştır.

İmam Kuşeyrî (r.a.) -bu zat cumhur ulema nezdinde, nakillerine güven duyulan bir kimsedir- der ki: "İslâm tarihi boyunca herhangi bir asırda mutasavvıflardan bir şeyh varsa, mutlaka o dönemin âlimleri ona bağlılık göstermiş, saygılı davranıp onunla bereketlenmişlerdir."[2]

---

1. Bence bu tanım El-Melavî'nin İbn Sina'nın bir kasidesi üzerindeki şerhinde serdettiklerine benzemektedir. O, "Sûfî mekânsız olarak yüce Allah ile birliktedir. Onun konumu böyledir ve onun apayrı bir yeri vardır."
2. Şayet biz tarihteki gelmiş çeşitli aşamaları araştıracak olursak, tasavvuf erbabının gerek devlet adamları gerekse o dönemin uleması tarafından büyük itibar gördüklerine şahit oluruz. Şeyh Semhudî *İhlâsü'l-vefa bi ahbari dari'l-mustafa* adlı eserinde özet olarak der ki; "584 senesinde Hücreyi Nebeviyede bir gürültünün koptuğu duyulur. O esnada Medine'nin emiri Kasım b. Mehnî'dir. Bu nedenle kabr-i şerife o esnada inebilecek kimsenin belirlenmesinde büyük özen gösterilir. O zamanın meşayıhından birinin üzerinde

Eğer sûfî topluluğu, böylesine meziyetli olmamış olsaydı, durum bunun aksi olurdu. *En-Nüsretü'n-nebeviyye* adlı eserde bu şekilde yer almaktadır.

Buna diğer bir tanık, İmam Şa'ranî'nin (r.a.) *Tabakat*'ında değindiği şu husustur. O der ki; "Evliya ve ulema zümresi Dimyat kalesine yakın, Mansûre bölgesinde, Frenk muharebesinde bir araya gelince, Şeyh İzzuddin, Şeyh Mekînuddin el-Esmerî, Şeyh Dakikuddin b. Dakiku'l-ıyd gibileri oturdular. Ben onlara El-Kuşeyrî risalesini okumaya başladım. Her biri konuşmaya başladı. Bu arada Ebu Hasen eş-Şazelî (r.a.) göründü. Kendisine, "bu sözlerin anlamını söylemeni isteriz," dediler. Bunun üzerine, "Siz İslâm meşayihisiniz ve dönemin büyüklerisiniz, sizler gerekli konuşmayı yaptınız. Benim gibilerin sözüne gerek kalmaz." dedi. "Hayır" dediler. "Senin konuşman lâzım." Bunun üzerine Yüce Allah'a hamdu senadan sonra, bir şeyler konuşmaya başlayınca, İzzuddin çadırın altından, yüksek sesle şu cümleleri söyleyerek çıktı: "Yüce Allah'tan henüz işitilen şu sözleri dinlemeye gelin."

Yine *Tabakat'üş-Şa'ranî*'de yer aldığı üzere Ebu'l-Abbas b. Sureyc'in, Cüneyd'in meclisine geldiğinde, ona karşı sarfettiği şu sözler bu topluluk için menkıbe olarak yeterlidir: "Ben onun söylediklerini tam anlamıyla kavrayamadım. Fakat onun sözündeki etki, haksız dava peşinde olan birinin etkisi değildi." Yine Ebu İmran'ın, hayızla ilgili hususlarda Şiblî'yi sınadığında, Şiblî'nin ona, kendisinin bilmediği yedi hususu ifade etmesi karşısındaki hayranlığı... Bunun bir benzeri de İmam Şafiî'nin (r.a.) Şeybanü'r-Raî'ye karşı duyduğu teveccühtür; İmam Ahmed b. Hanbel'in kendisine, birinin namaz kılarken hangi namazda olduğunu unuttuğunda takınacağı tavır nedir, şeklindeki, ona sormasını istediği soruya Şeybânü'r-Raî'nin verdiği cevabı işittiğindeki teveccühüdür. Cevaben demişti ki: "O, Allah'a karşı gaf-

---

karar kılınır ve ona başvurulur." İbn Neccar der ki: H. 554 yılının rebiülevvel ayında Emir Kasım döneminde hücrede kötü bir kokunun çıktığı görülür. Bunun üzerine hücre görevlilerinden biriyle sûfî birini görevlendirip olayı araştırmaya başlarlar.

Bu olay, (İslâm'ın) ilk asrında yaşayanların gözünde mutasavvıfların yerini gösteren delildir.

let içindedir. Onun hakkı edeplendirilmektir." Yine, İmam Ahmed'in, Ebu Hamza el-Bağdadî es-Sûfî (r.a.)'ye beslediği sevgi ve ona bazı ince sorular yönelterek, "Bu konuda sen ne dersin ey sûfî?" diyerek duyduğu güven bu konuda bize yeter. Bunu Ebu Hamza'dan bahsederken uzun uzun anlatır. Öte taraftan Şa'ranî der ki: "Herhangi bir konu ki, onu anlamada İmam Ahmed zorlanırsa, sûfî olan Ebu Hamza onu çözerdi." Bu, camia için kayda değer bir üstünlüktür.

Sonuç olarak tasavvuf erbabı, müçtehit imamlar nazarında en üstün mevkidedirler. Öte taraftan el-Izz b. Abdisselam'a, İmam Kuşeyrî ile Ebu Hamid'in "Sûfîler, derin (rasih) ulemadan bile üstündür." sözlerinin yorumu sorulunca der ki; "Bu iki imamın sözü kabule şayandır. Akıl sahibi kimse, Allah'ın hükümlerini bilen kimsenin, Allah'ı bilenden üstün olduğunda şüpheye düşmez. Hatta ârifler, furû' ve usûl meselelerini bilen kimselerden de üstündür." (Bu konuyu *Nücûmu'l-Muhtedîn* adlı eserde nakletmektedir.) Yine şöyle der: "Sûfiyye taifesinin dinin en büyük temeli üzerinde durduklarına dair en büyük delillerden biri de, kendilerinde görülen keramet ve harikalardır. Böylesi şeyler, ancak onların yolunda yürümeleri dışında fakihler için gerçekleşmez. Görünen de budur." (*En-Nüsretü'n-Nebeviye* adlı eserden bu şekilde nakletmiştir.) Bence de bu aynı zamanda gerçeğin ta kendisidir. Zira şöhret sahibi olmuş ve tasavvuf erbabından bir mürşide intisab etmemiş meşhur âlim azdır. Eğer sen mevcut ilmî eserleri karıştıracak olursan, bu hususa rahatlıkla vâkıf olabilirsin.

İbn Hamdûn, *Ecrumiye* üzerindeki haşiyesinde, Ezherî'nin bir sözü münasebetiyle der ki; "Beni yönelten, vaktin ve dönemin şeyhi, sülûk ve hakikatin kaynağı olan, "Hakikat, Allah'ın bir nur tevdi etmesidir, ki bununla zahir ve bâtın, görünen ve görünmeyen bir (ve müstevi) olur." diyen zattır."

"Beni yönelten," şeklindeki ifadesi, Yüce Allah'a yönelten anlamınadır. O velinin sohbeti vesilesiyle manevî fetih nasip olmuştur. Yine, işaret edilen zahir ulemasının çoğu, bâtın ulemasından bir velinin sohbetinden istifade etmiştir: İbnu'n-Nühas'ın Ebul-Abbas el-Mürsî sebebiyle, İzzuddin b. Abdusselam'ın Ebu Hasan eş-Şazelî sebebiyle istifade ettiği gibi.

Gerçekten ey kardeş, sen gerekli araştırmayı yaptığın takdirde, bu gerçekleri açık seçik görebilirsin. Allâme Sâvî *Cevheretü't-tevhîd* adlı eserin şerhinde şuna yer vermektedir: "Şeyh İbrahim El-Lekanî yani *El-Cevhere*'nin müellifi, hâl ve keşif sahibi idi. Bu manzum eseri bir gece, onun tasavvuftaki rehberi olan Sidi Muhammed A'râb'ın işareti ile yazmıştır."

Sidi İbrahim El-Lekanî der ki: "Ben adı geçen şeyhten, Muhammed A'râb'dan, birçok keramet ve harikalar gördüm ve onun dışındaki zahirî ilim erbabından alamadıklarımızı ondan duydum. Râsih ulemadan tasavvufun faziletini ve erbabının değerini bilmeyen yoktur."

Allâme el-Bâcurî *Cevheretü't-tevhid* adlı manzum eser üzerindeki haşiyesinde, tasavvuf ilmi üzerinde ve ana kanunlarına dair birtakım bilgiler verdikten sonra, şunu demektedir: "Gerçek şu ki, tasavvuf tüm şer'î ilimlerin semeresi niteliğindedir." İşte değerli kardeş bunları dikkatlice düşün.

Yine o, Şeyh Halid el-Ezherî'nin şerhi üzerindeki haşiyesinde, şarihin, "beni bu yola sevk eden, zamanın ve tarikatın şeyhi, sülûk ve hakikatın kaynağı," sözü üzerindeki yorumunda şöyle der: "[Bununla kastedilen] tarikat ehlinin şeyhidir ki, bunlar da sâdâtı sûfiyyedir. Onların terminolojisinde sülûk, Allah'a götüren tarikat adabıyla amel etmekten ibarettir. Yüce Allah'ın onun kalbinin derinliklerine nasip ettiği nur sayesinde, her bâtının bir zahiri ve her zahirin de bir bâtını olduğuna tanık olması hakikattir. Yani şeriatin batınî boyutunu kavrayıp, ona da bağlanması icab eder. Şu hâlde şeriatsız hakikat bâtıl ve geçersiz olduğu gibi, hakikatsiz şeriat da bozuk ve beyhudedir.

Şimdi, Allah sana merhamet etsin, El-Ahdarî'nin *El-Cevheru'l-meknûn* adlı nazmının (el-müsnedü ileyh) babında tasavvuf camiasının şeref boyutuna işareten söylediği şu mısraları bir dinle:

İşte böylesine güzel sûfiyye tarikatı,
Üstün mertebelere götüren bir vasıtadır.

Bunu şerheden Dimenhûri der ki: "Sûfiyye yolunun saygın oluşunun nedeni, yüce mertebeye ulaştırmaya vesile oluşudur, ki bu da ihsan makamı olup, yüce Allah'ı görürcesine ibadet etmektir. Zira on-

ların tarikatı, derûnun tertemiz oluşu, emir ve nehiylere bağlılıktır. Şu hâlde ilim talebi peşinde olan herkesin, bu yola koyulması gerekir. O büyük gaye olan yüce Allah'ın marifetine ulaştırmasa bile, en azından verâ dairesi ve kalp inceliği aşamasına eriştirmektedir."

İşte İslâm ulemasının tavrı budur. Onların eserlerinden, tasavvufun tanımına, yüce amaçlarının anlatımına konu dışı bile olsa yer vermeyen çok azdır.

El-Cürcânî, *Târifat*'ında, bazı dilsel ifadelerin analizinde şunu vurgulayarak der ki: "Tasavvuf tümüyle ciddiyetten ibarettir. Ona gereksiz, gayr-i ciddî bir şey karışmaz." Kimisi de der ki; tasavvuf halka karışmaktan arınmak, tabiî ahlâka uygunluk, beşerî vasıfların tasfiyesi, benliğe ait isteklerden uzaklaşıp, ruhanî vasıflara yaklaşmak, hakikat ilimlerine sarılmak ve ilâ nihaye en iyiyi tercih edip, tüm ümmete hüsn-ü niyet beslemek ve Yüce Allah'a karşı gerçek manada vefakârlık duygusu taşımak ve şeriatta Resulüllah'a (s.a.v.) tâbi olmaktır.

Bence, eğer tasavvuf böylesine ahlâkî ilkelere bağlılıktan ibaret ise, mümin kimsenin şanına lâyık olan şey, onu nihaî amaç ve son hedef edinmektir. Şu hâlde ey kardeş, bize düşen, tasavvufun mevkiine saygılı olmaktır. Zira ona yapılan saygı gerçek manada dine yapılmış bir saygının ta kendisidir. Ayrıca Cürcânî *Tarifat*'ında, bu konuda sünnet ulemasından aktarılandan fazlasını söylemiş değildir.

Ebu Kâsım en-Nasrâbâdî der ki: "Tasavvufun temeli kitap ve sünnete bağlılık, bid'at ve hevaî şeylerden uzak durmak, meşayihin değer verdiği hususlara saygılı olmak, insanların mazeretlerini kabul etmek, evrada devam etmek, ruhsat ve gelişi güzel tevil ve yorumlara itibar etmemektir."

Allâme İbn Zikrâ tasavvufun manzum tarifinde ki, bunu Şeyh Meyâre büyük şerhinde nakleder, şöyle der:

"Öyle bir ilimdir ki, onun sayesinde bâtınlar nefsin bulanıklığından her bakımdan tasfiye edilir. Kişi onun sayesinde ihlâs iklimine ulaşır, ki özellikle bu ibadetin özünü teşkil etmektedir. Mükellef olan herkes için bunu elde etmek görevdir. Ancak bu da bir rehber sayesinde elde edilir."

Bence İmam İbn Zikrâ hazretlerinin ortaya koyduğu, tasavvuf ilminin tahsilinin gerekliliği noktasında bir müslümanın kuşku duyması yakışık almaz; çünkü o dinin üç unsurundan biri olan ihsan makamından ibaret olduğu sürece tartışmaya yer bırakmaz. Ancak Yüce Allah'ın yoluna götürecek bir mürşid edinme noktasında bu vacip midir yoksa mendup mudur şeklinde bir ihtilâf vardır. Şeyh Abdulkadir el-Ubeyri, *Sûudu'l-Matali'* adlı kitabında der ki; "Âlim ve aynı zamanda nefs-i emmarenin sinsi desiselerinin tedavisini yapabilecek ve kişiyi manevî necasetten arındıracak âlim ve arif bir şeyhin edinilmesi, farzı ayndır." Nitekim bu hususu Gazzâlî, İbn Abdisselam, Sübkî, Suyûti, Şeyhü'l-islâm, Nâsır el-Lekanî, Malikîlerin önde gelenlerinden Zerrûk, saygın Şafiîyenin büyüklerinden Hayruddin er-Ramli ve Hanefi mezhebinin önde gelenlerinden El-Hamevî, Hanbeli mezhebinin ileri gelenlerinden El-Herevî ve İbnünneccâr gibileri de teyit etmişler. Zira vacibin tamamlayıcısı da vacip mesabesindedir. İmam Şa'ranî der ki: Tarikat ehli, bir insanın Allah'ın huzuruna kalbiyle girmesini önleyen sıfatların zevaline götüren bir mürşide uymasının, vacibin kendisiyle tamam olduğu şeyin de vacip olması kaidesine uygun olarak şart görmüşlerdir. Şüphesiz bâtınî hastalıklar olan dünya sevgisi, kibirlilik, kendini beğenme, riyâkarlık ve haset gibi manevî hastalıkların tedavisi şarttır. İşte bu hususun vacip olmasına binaen saygıdeğer Emir Abdulkadir el-Cezairî, bir manzumesinde manevî terbiye verecek bir şeyhin edinilmesinin vacip oluşuna işareten şöyle der: *Ben o yöne doğru seyreden o kimseye hayret ederim ki, zahmetsiz bir yolculukla özü kutsiyet kazanır. Zira kabule şayan olabilmesi için her şeyden önce benliğinden vazgeçip ona râm olmalıdır. Öylesine ki, gizli ve açık onun nezdinde bir kefededir. İhlâsla bu ilkeye bağlanmalıdır. İşte bu taktirde gayet geniş olan fazilet iklimini yakalamış olur, ve başı da sonu da tatlı içimli hoş bir suyu. Ardından bilgilerle çiçeklenmiş bahçeye uğrar. Bu ne güzel bir manzara ve ne hoş bir hâlettir. Sonra yüce Firdevs'in ötesinde bahçelere varır, güzel koku yaymaktadır ebedi ruhlara.*

Şimdi bence tüm bu ulema sözleri ve ifadeleri senin de müşahade ettiğin gibi, tasavvuf eğitiminin herkes için gerekli olduğu sonucunu vermektedir ki, o, mükellefin ihsan ve yücelme makamlarında aşama-

lı olarak tırmanmaktan ibarettir. Nitekim dinde İslâm, iman ve ihsan makamları dışında bir şey yoktur. Allâme İbn Sübkî (r.a.) şöyle der: "Din ilimleri üçtür; İbn Mesud'un ve İbn Ömer'in (r.a.) hadisinde, İslâm ifadesiyle işaret edilen şey fıkıh; iman ile işaret edilen itikat; ihsanla işaret edilen şey de tasavvuftur. Bunların dışındakiler ya bunlara racidir ya da din dışıdır." (Bunu *el-Berahînü'l-Kâtıa*'da aktarmıştır.)

Bu nakillerden elde edilecek sonuca dayalı olarak diyebiliriz ki, tahkik ehli olan tasavvuf erbabı; sahabe, tabiîn ve selef-i sâlihinin temsilcisi kimselerin izleridir. Allah cümlesinden razı olsun. Amin.

İmam Ebu İshak eş-Şatıbî (r.a.) kitabı *El-İ'tisam*'ının 120. sayfasında: "Hiç şüphesiz kendilerine tarikat nispet edilen sûfiyye zümresi, şeriatı yüceltme noktasında ittifak hâlinde olup, sünnet-i seniyyeye uyma hususunda ısrarlıdırlar, onun adabına hiçbir halel getirmeksizin bid'at ve delâlet erbabından en uzak kimselerdir. Bu nedenle, onlar, ne bir fırka-i dâlleye mensub olarak ne de sünnet dışına meyledene bağlı görürüz.. Onlardan çoğu âlim, fakih ve muhaddis zümresine mensupturlar ve kendilerinden aslî ve fer'î dinî bilgilerin öğrenildiği kişilerdir. Bu nitelikleri haiz olmasalar bile en azından kendilerine yetecek kadar fıkıh bilgileri vardır." der.

Onların meziyetlerinden biri de, kendilerini emri bi'l-maruf ve nehyi ani'l-münker vecibesine adayarak, bu görevi hakkıyla ifa etmeleridir. Bu husus, şartların elverdiği ölçüde her asırda yapageldikleri bilinen bir şey idi. Çoğu kez dönemlerinin devlet adamlarını, saray ve köşklerinde bu doğrultuda teşvik ederlerdi. Bu husus birçok tarih kitabında konu dışı olarak yer almaktadır. Ebu Amr, Muhammed b. Yusuf el-Kindî (v. 350 h.) *Vülâtü Mısr* adlı tarih kitabında, hicrî 200'lü yılların hâdiselerini anlatırken der ki: "İskenderiye'de sûfiyye diye adlandırılan birtakım gruplar, ortaya çıkıp kendilerince emri bi'l-maruf vecibesini yerine getirerek dönemlerinin hükümdarına karşı dururlardı. Abdurrahman es-Sûfî diye bilinen kişi de onlara önderlik etmekteydi."

(Buradaki) hükümdara karşı çıkmanın anlamı, onları şer'î hükümleri tatbik etmeye yöneltmeleridir. Mesudi'ye ait *Mûrûcü'z-zeheb* adlı kitapta Yahya b. Ektem ile ilgili olarak şu aktarılan buna tanıktır: "Emirülmüminin olan Me'mun günün birinde makamında otur-

ken, ansızın mabeynci Ali b. Salih içeri girerek, "Ey Emir kapıda beyaz elbiseli, sert tavırlı ve tartışmaya hazır bir eda ile huzura girip tartışmak isteyen biri var."dedi. Bunun, sûfîlerden biri olduğunu anladım. Ben içeri girmemesi için talimat vermeye hazırlanırken, adam aldırmadan Emir ile konuşup derdini anlatıp geri döndü. Emir, Ali b. Salih'e nereye gittiğini anlamak için, birini takip etmekle görevlendirmesini buyurdu. Bunu yapar ve adam dönüşte, ey Emirülmüminin adam kendisi gibi görünen ve giyinen on beş kişinin içinde bulunduğu bir mescide girdi; kendisine, sen adamla yani Emir'le görüşebildin mi, dediler. O, evet, deyince, sana nasıl bir cevap verdi, dediler. Dedi ki, bana sadece hayır söyledi ve müslümanlar hac ziyaretine rahatlıkla gidip gelsinler, Allah'ın yolunda cihat görevini yerine getirsinler, dedi ve zalime karşı mazlumun yanında olmak, dinî hükümleri işler hâlde tutmak için sorumluluk üstlenmiş biri olduğunu söyledi. Müslümanlar onun dışındaki birini başa getirme hususunda karar birliği içinde bulunduklarında iktidarı derhâl kendisine devredip ona tâbi olacağını söyledi. Dediler ki, bunda herhangi bir yanlışlık görmüyoruz, ve sonra da dağıldılar."

Şimdi, mutasavvıfların, hükümdarları uyarmak için nasıl yanlarına çıktıklarını bir düşün. Onları, hükümdarlık gücü hakkı söylemekten alıkoymuyordu. Bunun bir benzeri yine El-Kindî'nin zikrettiği şu hâdisedir: Sûfiyye camiası Kadı İsa b. El-Mükendir'e gelerek, "Emirülmüminin Me'mun, Ebu İshak b. Reşid'i Mısır'a vali olarak tayin etmiştir. Bu adamın zalim kimselere destek verip kötü insanlara fırsat vermesinden endişe ediyoruz. Bu yüzden Me'mun'a hitaben yazacağın bir mektubu bize ver, bu atamaya karşı olduğunu belirt." dediler. İbnü'l-Münkedir onların görüşlerine ikna olur ve bunun üzerine istekleri yerine getirilir. Mektup Me'mun'a ulaşınca, Ebu İshak'ı huzuruna çağırıp, Mısır halkına karşı yaptıklarının ne olduğunu sorguladı."

Yine der ki; İsa b. Mükendir mütalâa ederken etrafını sûfiyyeden bir grup sarıp, emri bi'l-maruf ve nehyi ani'l-münker görevini yerine getirdi. Kendisine kadılık görevi tevcih edildiğinde, bir duruşma anında kendisine gelip: "Ey kadı, İslâm elden gidiyor. Şöyle şöyle tedbir almalısın." dediler. Bunun üzerine duruşmayı bırakıp, onlarla birlikte

duruma bakmak için gitti. Ebu Abdullah el-Hâkim ve benzeri arkadaşları kendisiyle olay hakkında konuşunca, ilâhî hukuku yerine getirmek şarttır, dedi.

İşte kendilerinden aktarılan bazı tutumları böyle idi. Onları böylesine zahiren ve bâtınen dinî hasletlerle iç içe olmaya yönelten tasavvuftu.

İşte bu nedenler ki, usûl ilmindeki *Cemü'l-Cevâmi'* adlı kitapta, tasavvuf kalpleri tasfiye eden olarak tanımlanır. Yine bu eserde İmam Gazzâlî'den naklen, tasavvufun kalbi, masivayı değersiz görüp ondan uzaklaşmak olduğu geçer.

Bu arada *Cemü'l-Cevâmî*'nin şarihi olan Celal Mahalli de, Gazzâlî'nin teyit ettiği gibi, Benânî'nin de *Cemü'l-Cevâmî'* haşiyesinde işaret ettiği üzere, tasavvufu, kalpleri tasfiye edici olarak nitelendirmiştir. İşte burada sûfîlerin sûfî olarak adlandırılmasında kalplerinin arınmış (kalp safasına) ve davranışlarının tertemiz oluşuna bir işaret vardır. Yine denir ki; onların özelliklerinin ehl-i suffe'nin özelliklerine olan yakınlığından ötürü, yüce Allah'ın huzurunda ilk safta yer aldıkları için [böyle adlandırıldılar].

İbn Sadreddin der ki; tasavvuf insanoğlu arasındaki ehl-i kemalin saadet basamaklarındaki manevî terakkisinin içeriğini, ayrıca bu aşamaları katederken, karşılaşacakları beşerî güçleri oranında nasıl aşacaklarını da öğreten bir ilimdir.

Allâme Şeyh Muhammed b. Yusuf (el-Kâfî olarak da bilinir), kitabı *En-Nûru'l-mübîn ale'l-mürşidi'l-muîn*'de bir miktar sözden sonra, nazmedenin zikredeceği bu işleri bilen ve gereğince amel eden kimsenin, "Her kim bildiğiyle amel ederse, Allah ona bilmediklerini öğretir." hadisinde işaret edildiği üzere, sahibine ârifbillah dedirtecek olan bir bilgiyi öğreneceğini söyler. İşte bu noktadan hareketle, şeriat, tarikat ve hakikat kavramları arasındaki fark da ortaya çıkmış oldu. Zira şeriat yüce Allah'ın peygamberinin (s.a.v.) dili ile teşri ettiğidir. Tarikat, şeriatla amel etmekten ibarettir. Hakikat ise tarikatın semeresi ve sonucudur; şeylerin hakikatlerinin kavranışı ve kişinin uğraşma ile elde edemeyeceği birtakım gaybî bilgilere vâkıf olmasıdır. Yine devam eder: Sâdatı sûfîye nezdinde tarikat, yaratıkların en hayırlısı olan Peygamberin şeriatıyla amel etmekten ibarettir. Sonuç olarak, kişinin bil-

giyi uygulamasıdır veya onun ilim ve amelden ibaret olduğunu da söyleyebilirsin. Bazen semeresi olan hakikat ortaya çıkar, bazen de çıkmayabilir. Çünkü bu ilâhî bir bağış olup, rahmetiyle dilediği kimseye onu bahşeder. Bu yolu istisnalar hariç, sahabe ve tabiîn tümü izlemişlerdir. Bu ne güzel bir yoldur. Yüce Allah bizi bu yolda bulunmaktan mahrum etmesin.

Allâme İbn Hamdun (İbnu'l-Hac diye de tanınır) *El-Murşidü'l-Muîn* adlı eser üzerindeki haşiyesinde şöyle der:

Sûfînin yudumladığı kaynak, hevânın illetlerinden arınmıştır. Bu kaynakta nefsinin payı yoktur. İlgi isteyen dışındakine ne sevgi besler ne de vefa. Onun gününün güneşi karanlığın izlerini bertaraf etmiştir. Artık kendisinden işaret ve lâfız silinmiştir

İbnu Hamdun (r.a.) bu sözleri, İbn Âşir'in, sûfînin varması gereken amaçları anlatan şu ifadesine ilâveten söylemiştir:

O anda O'nu tanıyan biri olur ve özgürce masivayı kalbinden atar, böylece Yüce Allah onu sever ve huzur-u ilâhiyesine seçip çağırır.

Allâme Sidi Ahmed ed-Derdîrî, ki bu aynı zamanda *Muhtasar*'ın da şârihidir, kitabı *Tuhfetü'l-İhvan*'da sûfîlerin (r.a.) adabından bir nebze söz ettikten sonra der ki: "İşte bu grubun izlediği yol bundan ibarettir. Çok güçlü bir yoldur; nasıl olmasın ki; bu, herkesin ulaşamadığı Yüce Allah'a karşı takvayı elde etmeye vesiledir ki, biz buna daha önce değinmiştik. Yanısıra Muhammedî adab ile edeplenmeyi de gerektiren bir yoldur. Onları eleştirenlere iltifat edilip kâle alınmaz. Bunların durumu şöyledir: *"Kör olanla (basiretle) gören bir değildir."(Fâtır-19)*

Şu hâlde fakihlerin bu konudaki sözlerini bir düşün. Onlardan her birinin sûfîleri lâyık olduğu en üst derecede gösterdiklerine şahit olacaksın. Keza sen ümmetin hakîmlerinin sözlerini de incelediğinde, bunlardan, tasavvufun hakikatini öğrenebilirsin ve bakış açılarında onun nasıl temsil edildiğine şahit olursun. Senin de bildiğin gibi, filozofun ve hakîmin teorisi, kesin bir şeyden başkasına dayanmaz. Yani aklî olsun, şer'î olsun her konuda genellikle bu yönteme güvenir. Onun yapısı onun bir meseleyi tahkik etmeden kabule veya sadece görünüşe göre bir taklide izin vermez.

Onların tasavvuf ilmine bakış açıları El-Kâdı İbn Rüşd'ün, *Menahicü'l-edille fi akaidi'l-mille* adlı eserinde, Allah'a ulaştıran yolları izah etmeye çalışırken şöyle izah eder: "Sûfîlerin bakış açıları teorik değildir. Birtakım önerme ve kıyaslardan oluşmamaktadır. Onların anlayışına göre, marifetullah ve masivayı kavramak, şehevî duygulardan arınıldığında, nefse ilkâ edilen bir şeydir. Ve bunu *"Allah'tan korkup sakının, Allah size öğretiyor."(Bakara-282)* gibi. *"Bizim uğrumuzda cihad edenlere biz şüphesiz yollarımızı gösteririz." (Ankebut-69)* gibi ve *"Ey iman edenler, Allah'tan korkup-sakınırsanız, size doğruyu yanlıştan ayıran bir nur ve anlayış verir."(Enfal-29)* gibi birçok, bu anlama geldiğini sandıkları nasslarla delillendirir." Devamla, "işte şeriat bu açıdan tarikata davet etmiş ve amel yolu olan tarikata yönlendirmiştir," der.

Yine, Allâme Şemsuddin Muhammed b. İbrahim el-Ensarî'nin kitabı olan *İrşadü'l-kâsıd ilâ esna'l-makâsıd* adlı eserinde, ilimlerin sayısına[1] değindikten sonra bahsettiği husus da bu kabildendir. Astronominin müslümanlar ile diğerleri arasındaki ortak konumundan bahseder ve sonra der ki: "Riyazet yoluyla nefsin arındırılması için çalışanlardan bir grup vardır ki, onlar "nüssâk" [zahid dindarlar] diye bilinir. Bunların çoğu birtakım açıkça algılanabilen ama dil ile ifade edilemeyecek manevî zevklere erişirler: Bunlara şuur ve duygudan başka delil yoktur. Bizim dindaşlarımızdaki nüssâk sûfîlerdir. Onların birtakım şer'î ve ıstılahî prensipleri vardır ki, *Avarifü'l-Maarif* adlı eser bunları içerir."

Yüce Allah'a ulaştıran yolla ilgili manaları anlatanlardan biri de İmam Ebu Mansur el-Mâturidî'dir.[2] Onun söyledikleri arasında şunlar yer almaktadır : "Bu yol ölçülebilen, eni boyu olan insanların katedeceği, ölçüye gelir cinsten bir şey değildir. Ruhanî bir yol olup kalpler kendi inanç ve görüş açılarına göre, onu izlerler." Bunu ondan Şeyh Mahmud el-Kurdî *Tensiru'l-Kulûb fi marifeti allâmi'l-guyub* ki-

---

1. Bu kitabın tahricini, tashihini yaptıktan sonra baskısını gerçekleştiren şeyh Tahir el-Cezairî'dir.
2. Bu zat imanî akide konusunda müçtehitlerden biridir. Aynı zamanda Ebu'l-Hasan El- Eş'arî'nin ehli sünnet ve cemaat yolunu savunma hususunda benzeridir.

tabında dercetmiştir. İşte ümmet ulemasından ve müslümanların ilmî kişilik taşıyanlarından herkesin bu yola ya zevkî ya da tahkikî olarak tam manasıyla önem atfedip ilgilendiği görülmektedir. Ancak kendisine pespayeliği âdet edinen ve hayırlı olanı bırakıp kötüyü tercih eden bunun dışındadır. Yüce himmet sahibi olan müminin vasfı da, bu kendisini çevreleyen şartların ötesine geçmek gayretinde olmasıdır, böylece belki zevkî bir hâle veya kutsal bir nefese ulaşır. Böylece bu onun elinde bir lamba gibi yolunu aydınlatır.[1] Yüce Mevlâ buyuruyor: *"Bizim uğrumuzda cihad edenlere hiç şüphesiz yollarımızı gösteririz." (Ankebut-69)*. Ayrıca mümin, onu Allah'a yükseltecek kimsenin daima yolunu gözler olmalıdır. Ahmed b. Reslân eş-Şafiî'ye ait *ez-Zübed* kitabı üzerine Ahmed el-Hicazî el-Feşânî'nin yazdığı *Mevahibü's-Samed fî halli Elfâzi'z-Zübed* adlı eserinde Tasavvuf İlmi Hakkındaki Hatime başlığı altında şunlar dile getirilir: "*Kendiliğinden şerefli olup bayağı işlerden uzaktır. Yüceliklere dönüktür yüzü. Elde edebilmek için onu, uykusuz bir şekilde sabahlar. Her kim ki Rabbini bilirse O'nun yakınlığında uzaklığını görür. Böylece O'ndan havf ve reca duyar ve de O'nun emir ve nehiylerine daima bağlı kalır. O'nun her emrettiğini yerine getirir, yasakladığı şeylerden uzak durur. Böylece beşerin Yaratıcısının sevgilisi hâline gelir ki, O'nunla duyar ve O'nunla hareket eder, O'nunla görür olur. Böylece Allah'ın bir velisi niteliğini kazanır ki şayet murad ederse Allah ona bahşeder, hatta ona istediği başka şeyleri de ekler. İştiyakı yetersiz olan kimse ise, zırcahiller gibi cahilleştikçe cahilleşmeye aldırmaz.*"

Şimdi dilersen Şeyh el-Attar'ın *Cemü'l-Cevamî'* adlı eser üzerindeki haşiyesinde yazılanlara bir bak. Bunların, tasavvuf erbabı karşısındaki tutumlarının ne derece insaf ölçüleri çerçevesinde kaldığını görürsün. Şeyh el-Attar (r.a.) der ki: "Tasavvuf ilmi ikiye ayrılmaktadır. Bir bölümü ahlâkın tehzibi, arındırılması ve güzel edeplerle edeplenmekten ibaret olup, bu hususu dile getiren eserler; *Kûtü'l-Kulub*, İmam Gazzâlî'nin *İhya*'sı ve İmam Sidî Abdülvehhab Şa'ranî ve baş-

---

1. En azından, derunundan gizlenmiş olana yönelir, ya da bunun yerine kendisi sayesinde insan olduğu fıtratından uzaklaşır.
İnsana yakışan, dünyada ebedilik kazanma isteği türünden, kendisini hayvanların bayağılığına düşürmekten kaçınmaktır.

kasının eserleri gibi. Bu [bölüm] oldukça açık seçiktir. İlimlerle az da olsa iştigal eden hiç kimse bunu idrak etmekte zorlanmaz. Bir bölümü de, erbabının, keşif ve zevke, birtakım manevî tecellilere değindiği kısımdır. Bunları yansıtan eserler de Şeyh Muhyiddin b. Arabî ve El-Cîlî ve benzeri zatların eserlerinin muhtevasıdır ki, bunlar ancak onların tattığını tadanlarca anlaşılan sırlardır. Bazen kastettikleri manaların açıklamalarına, ifadeleri uygun düşmez. Hatta bazen dış anlamlarının aklî delillerle çatıştıkları da olmuştur. En iyisi bunlara fazla dalmamak ve onların durumunu ehline havale etmektir." En-*Nasîhatü'z-zerrûkiyye* adlı eserde şöyle demektedir: "Okur için takınılacak tavır ilmin inkârı gerektirmediği şeyi kabullenmektir. Ancak inkârı lâzım geleni de inkâr etmek kaçınılmazdır ama onların kemal sahibi olduklarına da inanmak kaydıyla."

Böylesi açıklamalar, Şeyh Abdulhâdî b. Rıdvan'a olan *Su'ûdü'l-Mâtalî'* adlı eserde de yer alır. O, sûfîler ve ahvaline ilişkin bazı sözler sarf ettikten sonra şöyle demektedir: "Aslında onu konuşmak da onun ahvalini dile getirmek de birtakım ilâve beyan ve izahı gerektirmektedir. Çünkü bunların sözleri dört türe ayrılmaktadır: Birisi, mücahedat (nefis ile mücahade) ve bunlardan elde edilecek zevklere ve nefsî muhasebeye dair ve buna benzer seleften aktarılan şeylerle ilgidir. İkincisi, keşf ve hakikate dairdir ki bu da gayb âleminden elde edilebilen bilgilerdir. Meselâ rabbanî sıfatlar ve meleklerin vasıfları, görünen görünmeyen tüm varlıkların hakikatleri hakkındaki bilgiler. Üçüncüsü, varlık sahasında çeşitli kerametlerle tasarrufta bulunmaktır. Dördüncüsü, zahiren bakıldığında kuşkuyla karşılanan fakat birçok sûfîden duyulmuş sözlerdir. Kendi terminolojilerinde böylesi ifadeleri "şatahat" diye ifade ederler. Mücahedat ile ilgili ve buna dair hasıl olacak zevkler ile ilgili konuşmak herhangi bir kimsenin reddedeceği bir husus değildir. Manevî hazları bu konuda delildir. Onları elde etmek de saadetin ta kendisidir. Sûfîlerin keramet ve gaybden bahsetmeleri konusuna gelince; bu da inkâr edilecek bir husus değildir her ne kadar birtakım âlimler bunu inkâra eğilim göstermişlerse de. Ebû İshak el-Esferâyinî, onların kerametlerini inkâra, bunlar mucizeyle karıştırılabilir düşüncesiyle, eğilim göstermiş. Fakat tahkik ehli ikisi arasında kesin bir çizgi belirlemişler. Yine onların, bir

yalancının iddiasına uygun olarak gerçekleşmesi mümkün değildir. Çünkü mucizenin doğruluğa delâleti akla dayanmaktadır. Ve onun bariz vasfı tasdiktir, kabul etmektir. Eğer yalancı birinden neşet edecek olursa; o zaman özelliğini kaybetmiş olur. Bu da mümkün değildir. Ayrıca mevcudat onlardan bir çoğunun vukuuna şahittir. Dolayısıyla inkâr etmek bir nevi insafsızlıktır. Nitekim sahabe ve selefin büyüklerinden de birçok (keramet) görülmüştür. Fakat keşfden ve ulvî âlemin hakikatlerinin verilmesi hakkında konuşma hususuna gelince, bu konuda söylediklerinin çoğu müteşabih kabilindendir. Çünkü bunlar onlarca hissedilmiştir. Bunları tatmayanlarca hissedilmemiştir. Nitekim diller, daha önce geçtiği gibi, onların meramını karşılamaktan âciz kalır. Bu hâlde bunların sözlerine karşı çıkmamak ve onları müteşabih kabilinden kabul etmek lâzımdır. Bu kelimeleri şeriatın zahirine uygun vecihle anlamayı Allah kime nasip ederse, ona mutluluğu bağışlamış demektir.

Fakat kuşkulandırıcı ve şatahat diye tabir edilen birtakım hâl ve sebepler vardır ki şeriat erbabı onları bu yüzden sorumlu tutmaktadırlar. Bu konuda insaflı olmak, onların dış âlemden uzaklaşıp kendilerini kaybettiklerine, kalplerine inen birtakım ilhamların, bunların kastetmediği birtakım şeyleri söylettiğine inanmak gerekmektedir. Böylesi bir hâle ma'ruz kalan kimse de mazur sayılmalıdır. Eğer o, fazileti ve yüceliği bilinen bir kimse ise, sözlerini iyiye hamletmek, iyi niyetle yorumlamak gerekir. Nitekim Ebu Yezid'e böyle olmuştur. Allâme İbn Hacer eseri *Er-Ridde*'nin bir bölümünde der ki: "Bir velinin dilinin istemeyerek sürçmesini ve herhangi bir küfrü veya şatahatı ya da başkalarının bilmediği ama kendi aralarında kullanılan bir yorumu aktarmasını pek büyütmemek gerekir. Çünkü terminolojilerinde bilinen terimler ehlinin nezdinde hakikattir. Şu hâlde başkalarının terminolojilerine aykırı diye eleştiriyi hak etmezler. Nitekim kelâm ehli ve benzerleri de bu hususu iyice tahkik edip incelemişlerdir. Bu nedenle, muhakkik sûfîler hakkında çoğu kimse, onların suçsuz olmasına karşın, acele karar vermekte hataya düşmüşlerdir."

Şimdi, Allah sana acısın, bu imamdan aktarılan sözleri bir düşün. Bir de İmam es-Senûsî, *Nusretü'l-fakir f'ir-Reddi alâ Ebi'l Hasan es-sağîr* adlı eserinde, "Sûfîlerin ahvalini bilmeden, anlamadan inkâr

edenlerin, karşı çıkanların sözleri nasıl kabul edilebilir?" der ve devam eder: "Ben Allah'tan ve ona eriştiren yoldan uzak birtakım ilgileri yetersiz görmekteyim. Birtakım gruplar gördüm ki bunlar insanları Allah'tan uzaklaştırmaktadır. Bunların çoğu, zahirî ilimlerin iddiasında olanlarındır. Ki bunlar Allah'tan perdelenmiş ve şeriatın zahirini esas alarak Resulüllah'ın ashabının üzerinde bulunduğu, bâtınî (ilimleri) terketmişlerdir. Onlar zahiri tutamak, bâtını inkâr etmeyi dayanak, şişinerek konuşmayı ve göz bağlayıcılığı temel olarak almışlardır. Hakikati ve ona bağlı olan şeyleri terk edip, gafletle perdelenmişler ve gafletin kapılarını açmışlardır. Hak anıldığında bundan tiksinirler. Bu hususta kendileriyle konuşup tartışma imkânı bulununca kaçınırlar, boş şeyler konuşurlar, ilginç sözler sarf ederler, böylece cahiller onlara imrenir ve gaflet içinde olanlar onların fitnelerine aldanır." İşte, [müellif] -Yüce Allah onlardan razı olsun- sûfiyyenin ahvalini bilmeden anlamadan peş peşe yersiz söz söylemekten insanları sakındırmış ve onların dikkatlerini çekmiştir. Zira sûfîlerin bakış açıları çok daha derindir.

Mecduddîn Firûzâbâdî, ki bu aynı zamanda *El-Kâmusü'l-muhit* adlı dil kitabının da yazarıdır, "Hiç kimsenin bu sûfiyye zümresini hemen ilk bakışta redde yeltenmesi doğru değildir." der. "Çünkü onların kavrayış ve keşifteki mertebeleri çok yüksektir." Devamla der ki, "Bunlardan dine zarar verecek herhangi bir ifade bize ulaşmamış ve herhangi birini abdest almaktan ve namaz kılmaktan vb. İslâmî farz ve sünnetlerden alıkoyan bir beyan alınmamıştır. Çok ince hususlar dile getirirler. Fakat her insan anlamadığı bir sözü incelemez, aksine [bazen] inkârda acele eder. Nitekim insan aceleci yaratılmıştır." Bunu, *En-Nusretü'n-nebeviyye* adlı eserde nakletmiştir. Şeyh Ebû Muhammed Abdulkadir b. Yusuf el-Fasî (Rahimahullah) *Nevâzil* adlı eserinde; "Mutasavvıf camiasından birtakım kuşkulandırıcı sözler duyulmaktadır ve halkın bunu anlaması da oldukça güçtür. Bunun için ne dersin?" şeklinde bir soruya cevap olarak, Allah'a hamd edip salât, selâmdan sonra der ki: "Doğruya götüren sadece Allah'tır. Bilinmelidir ki birtakım ifadeler Allah'ın gerçek dostlarından alınan sözlerdir. Onlar içlerini temizlemiş, nurlarını kemale erdirmiş ve içlerini ağyardan korunmuştur. Onlar vardığı noktaya maddî âlemde varılamaz. Onlar

ilâhî kaderin tenezzülatının tecelligâhıdırlar. Onların, ifade etmek istedikleri kendilerince bilinmektedir. Her ilim ehlinin, sözcükleri ve terimleri sadece kendilerince bilinen, konunun yabancılarınca bilinmeyen kendine has bir terminolojisi vardır." Bunların sûfiyyeye karşı gayet titiz davranmalarını ve onlara karşı iyi niyet beslemelerini gösteren ifadeleri bizim delilimizdir. Bu kitap ve sünneti hakkıyla bilmeleri ve sûfiyyenin onları Resulüllah'a ulaştıracak bir vasıta olmanın idraki içinde olmaları nedeniyledir.

Allâme Şeyh Muhammed Biyrem el-Hâmis, ki bu Tunus yöresi müftüsüdür, şöyle demiştir: "Hiç şüphesiz bu yol, bu tarikat Resulüllah'a (s.a.s.) kadar ulaşan bir desteğe (sened) sahiptir. Ve hiç şüphesiz bu güçlü metot dinimizin kaidelerinin esaslarındandır. Ulema, hadis ve akaid ilmi kitaplarında, sened belirtmenin bu ümmetin özelliklerinden olduğunu söylemiştir. Aslında daha önce de değindiğimiz gibi teşrî' Resulüllah'a (s.a.s.) has bir yetkidir." Ve bunun ardından şöyle devam eder: "Mütevatir olan senede karşı çıkmak, dine karşı çıkmak gibi bir davranıştır." (*En-Nüsretü'n-nebeviye* adlı eserde anmıştır.)

Allâme Şeyh Muhammed Alîş *Fetava*'sında, tasavvuf mezhebine saygılı olmanın gereğine değindikten sonra der ki: "Bizim şeyhlerimizin şeyhi bir nebze konuştuktan sonra şunu söylemiştir: Tarikat erbabının yegâne gayesi nefs ile mücahede ve onu zahiren ve bâtınen şeriata ve sünnet-i nebeviyeye bağlamaktır. Bu nedenle İmam Mâlik, bâtın ilminden sual olununca, sorana şöyle cevap verir: Zahirî ilmini sen uygula, bâtın ilmini yüce Allah sana nasip edecektir. Fakat bu zümrenin dayanağı nefis ile cihadın, cihadın en büyüğü olmasıdır."

Bunun benzeri de Eş-Şeyh Mustafa Habeş'in kitabı *En-Nusre*'de, Mâlikîlerin önde gelen âlimlerinden İmam Şeberhîtî'den naklen söylediğidir: "Hiç şüphesiz bu sûfiyye zümresi öteden beri bilinmektedir. Ulema ve fukehanın çoğu asırlar boyu onlara değinmişlerdir. Onlar övülesi bir hâle sahiptir. Onların yolu hayırlı bilinen bir yoldur. Onlara eziyet eden, hadis-i kutsîde varit olan azara müstahak olur, ki hadis şöyle der: *"Bana dost olan birine eziyet eden kimseye ben savaş açarım."* Bunlardan herhangi biri, veli olmasa bile onları sevmesi ve onları izlemesi nedeniyle velilerin himayesindedir."

Bunun benzeri de İbnü'l-Bennâ diye de bilinen, Allâme Yusuf b. et-Tecîbî'nin, *El-Mebahisü'l-Asliyye* adlı manzum eserinde kaydettiğidir: *"Sûfîlerin önderleri Resulüllah'ın devrindeki Suffe ehline benzer. Onlar Allah'ın Resulünün ve İslâm'ın misafirleridirler ve Resulüllah'ın sohbetinde bulunan kimselerdir. Bunlar tecrid anlayışı üzerinde olmuşlar ve Yüce Allah dışındaki her şeyden yüz çevirmişlerdir. Nebi'nin ahlâkıyla ahlâklanmışlar, gece gündüz duadadırlar. Onlar şeriatın gereğini kavramış kimselerdir. Böylece "fark"ı "cem'"e dönüştürmüşlerdir. Onlar işledikleri amellerde hep Allah'ın rızasını gözetmişlerdir. Sûfîlerin tümü bunlara mensuptur. O hâlde onların hâli sonradan meydana gelmiş bir şey değildir. Aksine kuşatıcıdır, cılız sansak da. O hâlde bunların yolundan git, bunun bereketinden mahrum olmazsın. Çünkü kitap ve sünnet bunu destekler. Sûfîleri başkasına tercih edenlerin delilleri çok güçlüdür. Onlar varlıklar ve insanlar içinde insanların en hayırlısına en çok uyanlardır."*

İmam Şa'ranî *Tabakât-ı Kübrâ*'sında der ki: "Tasavvuf ilminin şeriattan dallandığı akla ters değildir. Bu şeriat ilminde derinleşenler sonuçta amaca ulaşır. Sonra kul bu tasavvuf erbabının yoluna girip, onda derinleşince yüce Allah ona istinbat gücü bahşeder. Nitekim bu zahirî hükümleri elde etmek gibi bir hâdisedir. Böylece tarikattaki vaciplere, menduplara, adablara, haramlara, mekruhlara dair istinbatta bulunur. Müçtehidin içtihadı ile şeriatın, vücûbiyetini sana açıklamadığı bir hususu buyurması, bir velinin tarikatta, şeriatın vücubiyetini açıklamadığı bir hükmü buyurmasından daha güçlü değildir. Nitekim bu hususu El-Yâfiî ve başkaları da teyit etmişlerdir. Bunun açıklaması şöyle olur, bunların tümü şeriatta adaletli kimselerdir. Yüce Allah bunları dini için seçmiştir. Bunu irdeleyen kimse görecektir ki, bu tasavvuf erbabının bilgileri, şeriatın dışına taşmaz. Nasıl çıksın ki, onları Yüce Allah'a her an için vardıran, ulaştıran şeriat yoludur. Fakat esas olarak tarikat ehlini bilmeyen bir kimsenin ilm-i tasavvufun, şeriat kaynaklı olmasını garipsemesinin nedeni, onun şeriatta yeterince derinleşmemiş olmasıdır. Bu nedenle, Cüneyd (r.a.) o çağda veya başka bir çağda, tasavvufun kitap ve sünnet dışında olduğunu sananları reddetmek amacıyla, "bu ilmimiz kitap ve sünnetçe teyit edilmiştir" demiştir. Özellikle şeriat ilminde derinleşmemiş kimselerin Allah az-

ze ve celle'nin tarikinde öne geçmesinin doğru olmayacağında sûfîler birleşmişlerdir. Bunun için şeriat ilminin zahir ve bâtınını, özel (hâss) ve genel (âmm) anlamlısını, nasih ve mensuhunu detaylı bir şekilde ve derinlemesine bilmesi gerekir. Ayrıca Arap dilinde de derinleşmiş olmalıdır. Öyle ki (Arapçanın) mecazlarını, istiarelerini ve teşbihlerini vb. de bilmelidir. Şu hâlde sûfîlerin tümü fakihtir, fakat tersi söz konusu değildir. Netice olarak sûfîlerin ahvalini inkâr ile karşılayanlar sadece onların hâline vâkıf olmayan kimseler olmalıdır. "

Bence değerli yazarın ileri sürdüğü şartların tamamına veya bir kısmına sahip olanlar, tasavvuf camiasının anlaşılmaz gelen sözlerini şeriat nasslarına uygun hâle getirebilirler. Bu nedenle İmam El-Makarrî bu noktaya işareten der ki; *"Sûfîlerin sakıncalı görülen sözlerini onlara has usûllerle, tevil ile nasslara döndürmek esas olmalıdır."*

Bu nedenle Şeyh Bedreddin ez-Zerkeşî der ki: "Bir kişinin tasavvuf camiası hakkında hüküm verebilmesi için onların terminolojisine vâkıf olması ve lâfızlarının manasını, mahiyetini bilmesi lâzımdır. Nitekim ve nahivcinin Kitap ve sünnetin hakikatlerine dalmış olmasından ve fıkıh usûlünü bilmesinden sonra da fıkhî sahada fetvası kabul ile karşılanamaz. Fıkıh usûlü ilmini tam olarak bilmediği için değil; fakat bilindiği gibi nahiv ve usûl, fıkhın bilinmesi için birer vasıtadır, birer alettirler, bizzat o değildirler. Eğer, (usûlcü ve nahivci) böyle davranmazlarsa dalâlete düşer ve başkasını da dalâlete götürebilirler. Keza tasavvuf camiasının terminolojisine vâkıf olmayanlar da böyledir. Nitekim İmamü'l-Haremeyn şöyle demiştir: Eğer bize sûfîlerin, küfrü gerektiren ve dalâlete götüren sözlerini belirleyin dense; biz deriz ki, bu ulaşılması güç olan bir şeye heveslenmektir. Bu varması gayet zor, Tevhid denizinin dalgalarına dek uzanan güç bir yoldur. Bu hakikatleri tam olarak bilemeyen kimse bu hususta fikir yürütemez, eğer fikir yürütürse kendisine zarar verir. Böylece kendi tırnağıyla kendi ölümünü hazırlayan kimseye benzer veya kendisini ateşten, burnu ile koruyan kimsenin konumuna düşer. Çünkü başkasını tekfir etmek isterken, bu sefer kendisi dalâlete düşmektedir." *El-Ceyşü'l-Kefîl* adlı eserde Nevevî'nin şöyle dediği aktarılır: Akıllı olan herkese Allah'ın evliyası hakkında kötü zan beslemesi haramdır. Belki onların söz ve fiillerini yorumlaması gerekir. Bunlara yakın olmayıp, onlarla

haşir neşir olmadan peşin hüküm vermesi doğru değildir. Keza *Ferâidü'l-Fevâid*'de İbn Hacer'in söylediği şudur: "Doğrusu eleştiricinin yapması gereken, bu cümleler birçok yoruma müsaittir diyerek onları göstermesi, daha sonra, eğer şöyle söylemiş ise şöyledir diyerek birtakım yorumlara gitmesi, ilk etapta bu söz küfürdür, şu cehaletten ibarettir dememesidir. (Aksi hâlde) bu onun amaçladığı nasihat dairesinden çıkmak olur. Bunların söylediklerini tam anlamıyla anlamayıp terminolojisine vâkıf olmadan onları reddetmek caiz değildir. Çünkü bir terim, ehlince, kullanıldığı yerde ve karşıladığı anlamda hakikattir. Biz bunun uygun olup olmadığına bakarız. Şükürler olsun ki onlara karşı çıkanların çoğu cahil kimselerdir, keşif ilminden habersizdirler, kokusunu dahi almış değillerdir. Bunlardan biri bile onun dizginini ele geçirmemiştir ki terminolojilerine vâkıf olabilsinler."

El-Harûbiyye risalesinde şöyle denir ki: Fakih kendisine merhamet etmeli ve dindeki mevkiini bilerek, boş olan elini, gayb adamlarının ve ihlâslı ve seçkin kişilerin vardığı manevî hazları tatmadıkça haddini aşmak suretiyle irfan makamlarına ve rabbanî ahvale uzatmamalıdır.

Allâme el-Misnevi der ki: Ebû Abdullah el-Kureşî duyanların akıllarını sarsan birtakım sözler sarf ederken kimileri kendisine, bunları nereden buldun ey Ebû Abdullah, der. O da der ki: Sizin bıraktığınız yerden. (Bunu İbni Hallekan serdetmiştir.)

Şimdi ey kardeş, halefin seleften aldığı, değişik derecelerdeki ulemanın nakillerine bir bak ki, ifadeleri nasıl da birbirini destekler mahiyette ve tasavvuf yoluyla onu temsil edenlere saygılı olmanın gereği noktasında nasıl birleşmektedir. Ne var ki ben ümmet uleması arasında mutasavvıflara karşı olanların varlığını inkâr ediyor değilim. Sözgelimi *El-Medhal* yazarı İbnu'l-Hac ve İbn Arabi El-Muafirî ile Şeyhü'l-İslâm Takıyyüddîn İbn Teymiyye ve tilmizi İbnu'l-Kayyim gibi. Ancak bunların çağdaşlarına olan eleştirisi ehliyetli olmayanlara yöneliktir. Buna tanık olarak İbnu'l-Hacc'ın *Medhal* adlı eserinin ikinci cildinde bazı mutasavvıflardan sudûr eden birtakım hareketleri eleştirdikten sonra dediği şu söz zikredilebilir: "Birileri zannetmesin ki, bizim bu eleştirimiz ehlinin ehlinden, muteber şartlar uyarınca el almasını inkâr değildir. Nitekim Selef-i Salih bunu uygulamıştır. Allah

bizi onlardan yararlandırsın. Biz şartlara riayet edildikten sonra meşayihe intisab etmeye karşı değiliz."

Şimdi Selef-i Salih'in uygulaması ne demektir, bir düşün! Daha sonra aynı bölümde bundan daha önemli bir şey söyler. Tasavvuf kısmının izahında der ki: "Bu grubun yolu temizdir. Ve temiz olanı her şey kirletebilir."

İbn Arabî El-Muafirî kitabı *Sirâcu'l-Müridîn*'de şöyle der: "Ben sûfî grubunda öylesine ilim ve haşyet sahibi zatlar ve birçok keramet sahibi evliya gördüm ki, bunlar sair milletlere karşı övünç kaynağı olabilecek zatlardır. Her ne kadar aralarında iyisi ve kötüsü, yararlısı ve zararlısı olsa da. Bunu aynı zamanda *Hüccetü'l-Münzirîn* adlı eserde de nakletmiştir. Kendisi (r.a.) de İmam Gazzâlî, Et-Tûsî ve Ebu Mansur eş-Şirâzî gibi birçok tasavvuf erbabına intisab etmiştir. Onların hâllerini çok önemser ve söylediklerine değer verirdi. Ebû Hamid el-Gazzâlî (r.a.) ile yaşadığı buna örnektir. Şöyle der: Ebû Hamid'le tavaf yaparken karşılaştım, üzerinde yamalı bir giysi bulunuyordu. Kendisine 'Ey şeyh senin için ilim ve tedrisatla meşgul olmak bu hâlden daha iyi değil midir? Çünkü sen bir öndersin ve senin sayende bilgi hedeflerine ulaşılmaktadır.' Buna cevaben, 'Heyhat! Saadèt ayı irade semasında doğunca, vuslat güneşleri asılların kendileri üzerinde parlayınca, akıl ve basiret sahipleri için hak belirdi. Herkes eninde sonunda mizacına uygun düşene dönmek zorundadır.' dedi. Ardından şu nazmı söyledi: *"Ben Leyla'nın aşkını terk ettim, kaldım bir başıma, İlk menzilin yanına vardım. O esnada tüm varlık bana seslendi: Biraz temkinli ol, bu senin sevdiğin kimsenin mevkileridir. Ağır ol ve in, dedi. Ben de cömertlik ve ikram ile bilinen evde konakladım. Öyle bir konak ki, bilginlerin kalpleri bunu idrak etmekten uzaktır. Ben onlara öyle ince bir ip eğirdim, fakat ipime ilgi gösteren bir dokumacı görmeyince, ben de tezgâhımı kırmaya karar verdim."*

Yine İbn Arabî el-Muâfirî şeyhi olan Ebu Mansur'dan istifade ederdi; der ki: "Şeyhimiz olan Ebu Mansur eş-Şirazî es-Sûfî'ye, yüce Mevlâ'nın : *"Ancak tövbe edip (kendilerini) düzeltip ve hakkı söyleyenler (e gelince) artık onların tövbelerini kabul ederim." (Bakara, 160)*, ayetinde hakkı söyleyenler'in neyi ifade ettiklerini sordum, cevaben dedi ki: 'Yaptıklarını insanlara düzgün davranış ve ibadet ola-

rak izhar edenlerdir.'" Sonuç olarak tasavvuf erbabı sizin bakış açınıza uymayan bir bakış açısına sahiptirler. Ey kardeş, işte ilim erbabının tasavvufa ve ehline dair yaklaşımları böyle idi. Yüce Allah'ın onlara hayırlar bahşetmesini dilerim.

İbn Kayyim el-Cevziye (r.a.)'ye gelince; ondan, tasavvuf ve erbabına olan saygısını gösteren nakiller başkalarının çok fevkinde idi. Ondan alınan şu pasaj tek başına bu konuda yeterlidir. *Menâzilü's-sâirin* adlı şerhinde der ki; "Sûfîler üç kısma ayrılmaktadır; rızık ve geçim sûfîleri, şekilci sûfîler ve gerçek sûfîler. İlk iki bid'atçı grubun bid'atçı tutumları sünnet ve fıkıhtan haberdar olanlarca bilinmektedir. Fakat gerçek manada sûfî olanlara gelince, onlara fakih ve kelâmcıların önde gelenleri saygı göstermiştir. Onlar gerçek anlamda ilim ve hikmet erbabı olan kimselerdir." Bir düşün; onlar gerçekten ilim ve hikmet sahibidirler. Onlara fukaha ve mütekelliminin önde gelenleri saygı göstermiştir. Bu ifade tasavvuf erbabının üstünlük ve meziyetlerinin bilinmesi ve fakihlere olan üstünlüklerinin anlaşılması hususunda yeterli ve tatmin edici değil midir? Özellikle de her ne kadar umulan gerçekleşmese de, bunu sizin mutasavvıflara karşı bir yıldırım olmasını umduğunuz, keskin eleştiriciliğine rağmen, İbn Kayyim söylüyorsa. Her ne kadar başkalarının umduğu gibi sizin de bu imamdan daha fazla nakil yapılmasını umup ummadığınızı bilmesem de imamdan bu alınanlar yeterlidir. Bu açıdan söylemeliyim ki, İbn Kayyim sûfî camiasına gösterdiği saygının ötesinde bir de bu topluluğun terimlerine dalmış[1] ve ilimlerinde ustalaşmış, sırlarında onlara ortak ol-

1. Allâme Hayreddin El-Alûsi, İbnü'l-Kayyim'ı hâl tercemesinde şöyle der: İbadetinde olduğu gibi Kur'anî bilgisi ve hadis ilmine vukufiyeti ve iman hakikatlerini kavrama noktasında da eşi benzeri yoktu. Tamamen masum biri değildi. Fakat bu vadide onun benzerine rastlamadım. Çok kez ilmî bağlılığı ve taviz verme noktasında denenmiş üstadı İbn Teymiyye ile birlikte dinî meselelerden ötürü baskı görmüş, defalarca şeyhi ile birlikte hapse atılmıştır. Hatta son kez ondan ayrı olarak hapsedilmiş ancak onun ölümüyle oradan çıkmıştır. Yanısıra hapiste kaldığı sürece, Kur'an tilâveti, tedebbür ve tefekkür ile meşgul olmuştur. Bu aşamada birçok manevî fetihlere ve keşiflere ulaşmıştır. Bu arada onun ilmî ve irfanî yönünde birçok gelişme oluşmuş. Marifet ehlinin ulaştığı manevî iklimlerde buluşmuş ve birçok derinliklerine ulaşmayı başarmıştır. Onun yazdığı eserler bütün bilgilerle dopdoludur.

muştu. Bu hususları görmek isteyen kimse, İmam Herevi el-Hanbelî'ye ait *Menâzilü's-sairîn* adlı tasavvufun enginliklerine ait eser üzerindeki *Medâricü's-sâlikîn* adlı şerhine bir bakıversin. Özgün hakikatlere ve ledünnî marifetlere orada yer vermiştir. Ki bu ona bu ilme katılma hakkını bahşetmektedir. "Fena" kavramı ile ilgili tasavvuf camiasının bakış açılarına işaret ederken söyledikleri bu türdendir: "Sûfîlerin "Fena" kavramından kasıtları mâsivanın dış âlemde yok oluşu demek değildir, belki şuhûd ve duygularından fena bulmasıdır. Onlardan birinin gaybeti, meşhud'un (müşahede edilenin) dışındakilerden, hatta yine şahit olmaktan ve kendi nefsinden bile sıyrılmasıdır. Çünkü o Mabud'u ile ibadetinden, zikrettiği şeyle zikrinden ve bulduğu varlıkla varlığından, mahbubu ile sevgisinden, meşhudu ile şuhudundan gaib olur. Böylesi bir hâl sekr, istilâm, mahv ve cem hâli diye ifade edilir. Bazen bu isimlerin karşılıkları arasında ayrım yaparlar. Kalbin mahbubu ve zikredileni şuhudu çok güçlü olabilir, öyle ki onda kaybolmakta ve fena bulmaktadır. Hatta onunla birleşip, imtizac ettiğini ve hatta onun kendisi olduğunu sanabilir. Nitekim rivayet edildiğine göre adamın biri kendisini suya atınca, onun sevdiği de ardından kendisini atar. Ona der ki, seni bu olaya iten sebep nedir? Cevaben der ki; ben senden ötürü kendimi kaybedip kendimi sen zannettim. Ancak aklı başına gelince, bu hususta yanıldığını anlar. Zira hakikatler kendi tabiatlarına aittirler. Zira Rab Rab'dir, kul ise kuldur. Yaratıcı, yaratılanlardan ayrıdır. Yarattıklarında zatından herhangi bir şey bulunmadığı gibi, zatında da yarattıklarının varlığından herhangi bir şey yoktur. Fakat kişi kendini kaybedip sekr, mahv, istilâm ve fenâ hâllerinde, bu ayırımı yapamayacak hâle girebilir. İşte bu vaziyette iken Ebu Yezid'in söylediği gibi; "Sübhanî" (kendimi tenzih ederim.) veya "Cübbemin altındaki Allah'tan başkası değildir." vb. sözler söylemeye başlar."

Hiç şüphesiz böylesi sözleri kavrayabilmek tasavvuf erbabına karşı hüsnüzan besleyerek, tasavvuf erbabının nezih maksatlı ve sağlam inançlı kimseler olduğuna inandıktan sonradır. Bunun da ötesinde böylesi ifadelerin uzlaşımını İbn Kayyim'in (r.a.) İmam Herevî'nin tevhidle ilgili aşağıdaki beyitlerinin yorumunda görmekteyiz: *"Hiç kimse gerçek manada Allah'ı tevhid edememiştir. Çünkü onu tevhid*

eden herkes inkarcıdır. Onun vasfından söz edeninkini Bir olan geçersiz kılmıştır. Onun kendini birlemesidir gerçek Tevhid, onu vasfedenin bu yaptığı sapıklıktır. " İşte bu üç beyitin yorumunda [İbn Kayyim] der ki: "Yüce Allah'ı gerçek manada hiç kimse, O'na has ve onun zatına lâyık, karşısında bütün görüntülerin yok olduğu, bütün varlıkların kaybolduğu ve sonradan peyda olan şeylerin eriyip gittiği tevhidi ile birleyemez. Çünkü tevhid ancak, "Birlenmiş" olan ve tevhidi onunla kâim olan bir izin/nişanenin kalmasıyla tasavvur edecektir. Böylece onu tevhid etmek isterken, sonradan peyda olmuş fiilini ve ismini görecektir. Bu ise gerçek tevhidin karşıtıdır. Çünkü gerçek tevhidde bütün izler fena bulur ve varlıklar yok olur. Bu nedenle der ki; onu her tevhid eden kimse inkârcıdır. Bu kelâmın yorumu en iyi şekilde ancak böyle yapılabilir." İşte ve onun benzeri şahsiyetler mutasavvıflardan sâdır olan, çoğu insanın anlamakta güçlük çektiği ve sıkıntıya düştüğü kelimelerin yorumunda bu tutumda olmuşlardır. Bu nedenle o (r.a.) *Menazil*'in ikinci cildinde (s.65'te) der ki: sûfîlerden sudûr eden bu kelimeler insanlar üzerinde iki ayrı tavır doğurmuştur. Birinci grup, bu taifenin güzellikleri, ruh güzellikleri ve tavırlarının güzelliğinden perdelenmiştir. Bu şatahatlar nedeniyle onları reddetmişler, inkâr etmişler ve onların hakkında kötü zan beslemişlerdir. Bu bir aşırılıktır. Eğer biri bir aşırılığa düşer veya yanlış yaparsa tamamen terk edilir ve bu tür iyilikleri yok sayılırsa bütün ilimler, sanatlar ve hikmetler fesada ve de onlarla uğraşmak da dumura uğrar. İkinci grup, bu taifenin temiz yanlarını, temiz kalplerini ve iyi niyetlerini ve güzel muamelelerini görmekle şatahatlarından ve yetersizliklerinden perdelenmişlerdir. Böylece onların yaptıklarını iyiye yormuşlar, yaptıklarını kabul etmişler ve desteklemişlerdir. Bunlar da taklitçi, aşırıya gitmiş kimselerdir. Üçüncü taife ise adil ve ölçülüdür. Bunlar her şeyin hakkını vermişler, yerli yerinde değerlendirmişlerdir. Sağlıklı olanı sağlıksız görmemişler ve sağlıksız olanı da sağlıklı olarak değerlendirmemişlerdir."

Ey kardeş, seni ve başkasını böylesi nakillerin incelemesine sevk etmek istemezdim, fakat sizin nakillerinizin, bizi şaşkınlığa sevkederek Cüneyd ve çevresini, Haricîlerden daha kötü göstermesinden dolayı biz bunu yapmak zorunda kaldık. İmamlardan aktarılanlara dair

zihninde bir malûmat olmayan kimse sizi kabule yanaşabilir ancak. İbn Kayyim (r.a.)'in Cüneyd ve çevresi hakkındaki görüşü ise sizin söylediğiniz şeylerin tersidir. Çünkü *Şerhü'l-Menazil* adlı eserin üçüncü cildinin, 36. sayfasında Ebu'l-Kâsım Cüneyd hakkında der ki: "Ebu'l-Kâsım Cüneyd'e Allah rahmet etsin. Ne kadar da Resulüllah'ın sünnetine tâbi imiş ve onun ve ashabının yoluna ne kadar da yakın imiş?" Siz şüphesiz İbnu'l Kayyim'den olan bu nakli garipseyebilirsiniz, fakat bundan daha garibi şudur; zamanımızın çoğu insanları İbnu Teymiyye'yi tasavvuf taifesini suçlamada ve hükümlerinin tutarsızlığını göstermede en başta gelen kişi olduğunu zanneder. Bu onları yeryüzünde şımarıkça yürümeye sevkeden yanlış bir kanıdır. Ta ki onlardan birini adı geçen İmam'dan gerçek nakillerden haberdar edince veya kendi zannına aykırı olarak ve o yanlışını gösteren ifadelerle kendisi karşılaşınca, gayet mahcup ve perişan vaziyette yanlış zannından ve kavrayışından döner. Bu takdirde iki şey yapmakla karşı karşıyadır, ya inancından geri dönecek, ya da nakil İmam'dan ihtilâflı olarak alınmıştır, diye yorum yapacaktır. İşte anılan İmam'ın mutasavvıflara karşı beslediği iyi niyetin göstergesi... Ey kardeş, senin bu nakillere hakkını vermeni umarım. Belki senin mutasavvıf camiaya karşı duyduğun kötü niyetini ve inancını değiştirebilir. Zira hakka dönmek bâtıla saplanmaktan çok daha iyidir. Bu tutum tüm akıl sahibi insanlar nezdinde kabule şayandır. İmdi, İbn Teymiyye'nin (r.a.) hiçbir zaman tasavvuf yolunun görüşlerinin bütününü inkâr ile karşılaması âdeti değildir. Ve sizin yaklaşımınızı yansıtan bir yaklaşım içinde de bulunmamış, sizin hatalarınızı paylaşan kimselerden olmamıştır. Ve ancak bazı toplulukları tenkit etmiş olabilir. Bununla birlikte, onu çoğu kez onlara birtakım mazeretler bulmaya eğilimli görürsün. Bu nedenle bu zümreden duyulan müphem ve anlaşılmayan kelimelerle karşılaşınca, bunu gereğince yorumlamayı tercih etmiştir. İşte kitabı olan *El-Cevabü's-sahih fi'r-reddi alâ men beddele dine'l-mesih* adlı eserde, sûfîlerden sudûr eden şatahattan veya bunların hulûl ve ittihadı çağrıştırıcı nitelikteki sözlere değindikten sonra söylediği: "Bu husus ya aklın eksikliğinden veya sevginin ve marifetin gücünden kaynaklanmaktadır. Böylece insan mabuduyla ibadetinden, mahbubu ile muhabbetinden, meşhudu ile müşahedesinden, marufu ile marifetinden kopar (gaib olur), böylece fani olan her şey kulun görüşünden

kaybolur, nefsi yok olur, ezelî olan kalır. Ebu Yezid el Bistâmî'nin "Subhanî" (ben kendimi tenzih ediyorum) ve "Cübbemde Allah'tan başkası yoktur," gibi ifadeleri de bu kabildendir. Yine bu konuda; rivayete göre, bir adam birini sever, sevdiği kendisini suya atar, o da arkasından kendisini atar. Sevdiği der ki, ben düştüm, peki sen neden suya düştün? Adam der ki, ben senden dolayı kendimi kaybettim ve senin ben olduğunu zannederek, ben de kendimi suya attım. İşte bu seven kul, muhabbet sultanı onu istilâ edince, kalbi sevgilisine garkolur, kalbi içindeki şeyden başka bir şey görmez olur, kendisinden ve fiillerinden habersizleşir. Kendisini bizzat sevgilisi zanneder. Bunu anlayan bir kimse hulûl belirten ifadenin doğru (sahih) bir anlamı da, fasit bir anlamı da ifade edebildiğini anlamış olur."

Yine sûfîlerin sözlerinden alınan ittihat kavramının anlamından bir nebze söz ettikten sonra der ki; "Akıllı kimselerin kalpleri vesilelerаracılar yerine, bizzat amaca ve hedefe yönelir. Ve bunu anlatan ifadeler kullanırlar. Şöyleki, bir başkasından bilgi edinmiş olan, onun işini gören, ondan haber veren kişi için ötekinin adını anarlar. Birini diğerinin yerine koymak suretiyle ifade ederler. Nitekim denir ki; İkrime, İbn Abbas'tır ve Ebu Yusuf, Ebu Hanife'dir. Yine bu babdan İsa (a.s.)'ın şöyle dediği aktarılır: "Ben ve babam birdir, beni gören babamı görmüştür." Ve yine Resulüllah'ın Yüce Allah'tan naklettiği şu hadis bu kabildendir: "Ey kulum, ben hastalandım, sen bana uğramadın, ben acıktım sen bana bir şey yedirmedin." Bir de Yüce Allah'ın şu sözü buna benzer: *"Şüphesiz sana biat edenler, bana biat etmişlerdir." (El-Feth suresi: 10)*. Demek ki, birçok karışıklığı çözmek için bu ifadelerin bilinmesi gerekir. Böylesi ifadeler Allah'ın Resulü'nün kelâmında var ise, mutasavvıfların sözünde olması gayet tabiîdir. Çünkü mana ortadadır, nitekim konuşan ve muhatap bu kelimelere vâkıftır. Yani biri diğerinin aynısı demek değildir. Hulûl ve ittihad kelimeleri kullanılırken doğru (sahih) bir mana kastedilmektedir." İşte, onun sûfîyyenin büyüklerine ait sözlerle ilgili kafa karışıklığı hakkında tavrı buydu ve yine o çoğu kez konuşmalarında ve tavırlarında onların zevklerine ve meşreplerine katılmıştır. O (r.a), *Risaletü'l-kübra*'sının birinci cildinde (s. 51) der ki; "Zevk, vecd, mükaşefe ve muhataba ehlinin deliline gelince, bu ehl-i hakkın Allah tarafından kendilerine verilmiş sahih il-

hamları vardır. Nitekim Buhari ve Müslim'de varid olduğu üzere Resulüllah şöyle buyurmaktadır; *"Geçmiş ümmetlerde (Allah tarafından) konuşturulan insanlar olmuş, eğer bu ümmette bunlardan biri varsa o Ömer'dir."* Ömer (r.a.) der ki: "İyi insanların söylediklerine yakınlık gösterin, çünkü onlar doğru söylemektedirler."

İbn Teymiyye'nin böylesi sözlerini şüphesiz tuhaf bulursun. Fakat dahası da var; o sûfîlerin bilinen meclislerini benimsemiş ve onların sünnette yeri olduğunu vurgulamıştır. Nitekim *Feteva*'sının birinci cildinde (s.185) der ki: "Soru: Adamın biri zikir ehline hitaben, sizin bu zikriniz, sizin sesli olarak zikir etmeniz bid'attır, der. (Oysa) onlar Kur'an ile başlar, Kur'an ile bitirirler. Sonunda müslümanların dirisine ve ölüsüne duada bulunurlar. Tesbih, tehlil, tahmid, tekbir ve havkale (Lâ havle velâ kuvvete illâ billah, demek.) için toplanıp duada bulunurlar. Resulüllah (s.a.v.)'a salavat-ı şerife getirirler. (Durum nedir?) El-cevap: Yüce Allah'ın zikrini yapmak ve onun kitabını dinlemek ve dua etmek güzel bir ameldir ve bu Allah'a yaklaştırıcı ibadetlerin en güzelidir. Çünkü Resulüllah (s.a.v.)'tan alınan sahih bir hadiste o şöyle buyurmaktadır: *"Hiç şüphesiz yüce Allah'ın birtakım gezici melekleri vardır. Allah'ı zikreden bir topluluğa rastladıklarında derler ki; buyurun ihtiyacınızı alın."* Bir rivayete göre hadisin 'Biz bir kavmi sana tesbih edip, hamd ettiklerini gördük...' diye devam eden bir eki vardır. Ardından der ki, "Semâ' [ilahi ve dinî musikî dinlemek] ve zikirden sonra meydana gelen kalbin ürpermesi, gözlerin yaşarması ve tüylerin diken diken olması, Kitap ve sünnetin sözünü ettiği en güzel hâllerden biridir. Ancak aşırı derecede çılgınlık, baygınlık ve birtakım bazı nahoş davranışlar, bunlar iyi şeyler değildir. Eğer bunlar, bunları yapan kişinin elinde olmadan oluyorsa, kişi bundan dolayı sorumlu tutulmaz. Nitekim tabiîn ve onlardan sonra gelenlerde de bu hâl görülmüştür. Çünkü bunun kaynağı, kalbe ârız olan birtakım hâllerdir. Kalp zayıf ve gelen etki de güçlü olunca, buna dayanamaz. Aslında temkin hâli daha iyidir. Çünkü Peygamber (s.a.v.) ve sahabenin hâli böyle idi. Katı kalplilik ve duygusuzluk kınanmıştır, hayırlı değildir."

Ben derim ki, şeyhin bu telmihli sözünden ve açıkça bahsetmesinden daha beliğ bir şey yoktur. Bence sen bu güzel akideyi ve güzel söz-

leri dinleyip, insaf ile düşündüğünde, tasavvufa karşı beslediğin kötü düşünceden dönüş yaparsın, özellikle de Şeyhülislâm Takiyüddin İbn Teymiyye ve talebesi İbn Kayyim el-Cevziye'den şu son duyduklarını iyice inceleyecek olursan... Çünkü çoğu kez senin, başka çağdaşlarımızda gördüğüm gibi onların görüşlerine ve tercihlerine saygı gösterdiğini bilmiyorum. İşte, tasavvuf ve ehli hakkında daha önce bilmediğin birtakım şeyler ortaya çıktı. Sana düşen şu anda şunu söylemektir: *"Ey Rabbim, biz nefsimize zulmettik. Eğer sen bize rahmet edip, bağışlamayacak olursan, biz kaybedenlerden oluruz." (A'raf:23).* Ben öyle inanıyorum ki, size göre, hakka dönmek, bâtıla saplanmaktan daha iyidir, bunu tercih edersiniz. Nitekim şu an sizin elinizde dayanak olarak herhangi bir nakil kalmadı. Ancak elinizde sadece *Telbîsü İblis*'ten adlı eserden naklettiğiniz şu bahsi geçen ifadeler vardır. Biz daha önce bu kitabın değerinin ne olduğunu size söylemiştik. Her ne olursa olsun, dört imamın çağından şu asrımıza gelene değin imamlardan ve kitaplarından doğru bir şekilde öğrendikleriniz önemli bir seviyede değildir. Her ne kadar, insaf ehli olmayanlarca bile bu kadar, yeterli bulunsa da, ben ilâveten son dönem eleştiricilerinden ve özellikle son asrın evlâtlarından Şeyh Muhammed Abduh (r.a.) gibi öne çıkan bazı âlimlerden birtakım görüşler serdetmeyi uygun görüyorum. Şimdi bu muhterem zattan sadece onun tasavvuf meşrebine ve ehline gösterdiği saygı açısından değil; belki kendisinin de kelimenin tam anlamıyla sûfî olması açısından özellikle bahsedeceğim. Ve sen de bu zatın irfan babında derine dalıp ve nihaî noktaya vardığını, tıpkı İbn Arabî'nin (r.a.) benimsediği doğrultuda vahdet-i vücud hususunda ilerlediğini itiraf edeceksin. Konuya geçmeden önce ilk etapta onun tasavvuf erbabıyla olan alâkasını dile getirmek istiyorum. Allâme Reşid Rıza ki bu, üstadın has bağlılarındandır, *Menar*'ın sekizinci cildinin onuncu bölümünde şöyle der: "17 Cemaziyelevvel 1323 yılında yazılmıştır. Şeyh Muhammed Abduh kendisinden söz ederek der ki; bu topluluğun yolunu ilk farkedişim şöyle olmuştu: Şeyh Derviş adındaki zat benim yakınlarımdandı. Bana okumam için mutasavvıfların ahlâk ve ilimlerini içeren bir kitap takdim etti. Ben onu kendisine sertçe geri verdim. Çünkü ben onu güya boş iş sandığımdan okumak istemiyordum. Ona kitabı fırlattım, tekrar bana geri verdi. Böylece ısrar etti. Sonunda onun söylediğini yapmak durumunda kal-

dım ve kitabı derinlemesine incelediğimde, kitap beni büyüledi, onu okumaya doyamaz oldum. Bana karışık gelen birçok şeyi bana açıklıyordu. Bu risale sûfîlerin birtakım marifetlerinden ve güzel hâllerinden bahsediyordu. Onların çoğu nefsin adabı ve güzel ahlâkı yerleştirmek, nefsi kötülüklerden arındırmak, ayrıca nefsi bu çekici hayatın güzelliklerinden de soğutmak hakkındaydı. Beşinci günde, benim daha önce sevdiğim oyun, eğlence bana en soğuk şeyler oldu. Hayatımda bana en sevimli gelen şey; daha önce bana en soğuk gelen, bu tasavvuf erbabının kitaplarını incelemek oldu. Daha önce beni sevdiğim şeylere çağıran ve beni şeyh ile bulunmaktan alıkoyan o gençlerden soğudum. Sonra der ki; şeyhe, sizin tarikatınız nasıl bir şeydir diye sorunca, şeyh, bizim tarikatımız İslâm'dır," dedi. Ben dedim ki, bütün bu gördüklerimiz müslüman değil midir? Dedi ki, "Görmez misin ki, değersiz birtakım şeyler üzerinde çekişiyorlar. Yalan yere, sebepli-sebepsiz Allah'a yemin ediyorlar." Böyle söyleyince, sanki bu sözler, benim daha önce sahip olduğum ve kurtulmuş müslümanlar olduğumuz şeklindeki bâtıl davaların, yanlış kanıların, gururun hepsini yakan bir ateş oldu. Biz gaflet içindeymişiz. Daha sonra ona, sizin namazlardan sonra okuduğunuz zikir ve virdiniz nedir, diye sordum. Dedi ki, "Bizim Kur'an dışında virdimiz yoktur, her namazdan sonra mümkün olduğunca, huzurla ve huşu içinde Kur'an-ı Kerim'i bir nebze okuruz." Ben dedim ki, Kur'an'ı nasıl anlayabilirim, ben ondan bir şey bilmiyorum. Dedi ki, "Sen oku ve cümlenin zahirî manasını anlaman yeterlidir. Daha sonra devam edersen, onun bereketi ile, açıklaması önünde açılır." Tek başıma kalınca öğrettiği gibi Allah'ı zikrettim. Söylediklerini sekizinci güne kadar yapmaya başladım. Benim üzerimden birkaç gün geçmeden, tanıdığımdan başka bir âlemde uçan biri hâline geldim. Daha önce bana sıkıcı gelen şeyler rahatlatıcı gelmeye, büyük gördüğüm şeyler gözümde küçülmeye başladı. İrfan ve kutsiyet yönüne yönelişin değeri gözümde büyüdü. Bu sayede bendeki tüm üzüntüler bertaraf olmuştu. Ancak bende bir tek dert kalmıştı; marifetçe yetkinliğe ulaşmak ve nefsin adabını tam anlamıyla öğrenmek. Nefsimin yöneldiği yöne beni yönelten, sadece birkaç gün zarfında cehalet çölünden kurtarıp, marifet göğüne, taklit bağlarından Tevhid özgürlüğüne çıkaran olarak bu zattan başka birini göremiyorum. Onunla yakınlaşmakla kendimde bulduğum etkiler bunlardı. Bu dün-

yada benim için herhangi bir mutluluk varsa Bahıyra sakinlerinden olan bu akrabam onun anahtarıydı. O, benim fıtratımda bulunan, bana gizli kalan şeyleri açığa çıkarandı." Zannımca benim naklettiğim bu şeyler, Üstad Muhammed Abduh'un gerçek manada bir sûfî olduğunu ispata yetmektedir. Onun sûfiyye meşrebindeki bilgisi ve birikimi, tek başına, onun bu topluluğun ilimlerinde ilerlemiş olduğunu göstermekte yeterlidir. Eğer dilersen, onun vahdet-i vücud'un ispatında daha önce söylediğimiz gibi, İbn Arabi'nin meşrebi üzre ileri giden biri olduğunu da söyleyebilirsin. Yine *El-Varidat* adlı risalesinin ikinci cildindeki paragrafı sana nakledeyim:[1] "Şimdi gerçeği ortaya koyma noktasında deriz ki, varlık sadece onun zatınındır, onun hakikati hakikatlerin hakikatidir, zatı zatların zatıdır. Bu görüp ve var sandığın şeylerin tümü bu zata göre itibarîdir. Ki bu durumda şöyle söylemek durumundasın, ki onun ilmi zatının aynısıdır. O da zatı ile ilminin aynısıdır ve bütün durum ve tavırlarına vâkıftır ve evrende meydana gelen her şey onun ilminin tecellisinden kaynaklanmaktadır. Fakat dış dünyanın, sonsuz olan mertebelerin gerektirdiği vüs'atte olmayışı nedeniyle, zatındaki her şey için, tecellilerde bir düzen/tertib meydana gelmiştir. Onun zatı bir olmakla beraber, çokluk, tecelli âleminde oluşmuştur. Onun küll'ü bilmesi de keza haddizatında birdir. Ve çokluğu tecelliler âlemindedir. Şu hâlde evrende meydana gelen her şey onun zatî ilminde saklı idi. Onun ortaya çıkardığı şey de kendisinde mevcut idi. O her şeye vâkıftır. ***" Hiçbir şey zerre miskali onun bilgisinden kaçmaz. "*** Şu hâlde sen inceden inceye bir araştır ve çokluğun onun birliğinden seni perdelemesinden sakın. Eğer deniz kendisini tanısaydı, dalgalarını bilmek için başka bir bilgiye daha ihtiyaç duymazdı. Bu tıpkı şuna benzemektedir ki, ilim kadimdir, onun taalluk ettiği şeyler ise sonradan meydana gelmiştir. Fakat şaşıran şaşırmış ve dalalet girdabına düşen düşmüştür. Bir de şunu da söyleyebiliriz; eşyanın, bir ilmî varlığı vardır, bir de şuhûdî varlığı vardır. Yine her şeyin bir kendi zatına göre bir de onun varlığına sebep olan illette bağlı olan bir varlığı vardır denebilir. Eğer, ehl-i nazar isen artık sen kavra." Yine, Allah'ın ispatı hakkında bir nebze konuştuktan sonra

---

1. Bu risale Seyyid Reşid Rıza'nın yazdığı, *Tarihu hayati'l-üstaz*'da anılmaktadır. Sûfiyye yolunun meşrebince Tevhiddir, sırlarını açığa çıkaran bir eserdir.

şöyle der; "O zaman bir şeyin yokluktan peyda olması mümkün değildir, muhaldir. Bu zaten gösterdiğimiz, apaçık bir şeydir. Şu hâlde, mümkün kavramının ihtiva ettiği her şey, bir illete dayanır. Bu illet de o şeyden ayrı değildir. O illet o imkânın mahiyetinin dışındaki bir kaynağa dayanmaktadır. Ki o da Vacib-i hakikîdir. Onun varlığı zatındandır, O hiçbir şeye muhtaç değildir. Her şey ona bağlı ve ona muhtaçtır ve bütün takdirat ve varlıkların oluşumu ona varmaktadır. *"Bütün işler ona döndürülür." (Hud:123)* Neticede malul olan, illetinden kopuk değildir. Fakat illetin aynısı da değildir, belki onun evrelerinden ve özelliklerinden biridir. Onun varlığı onsuz düşünülemez, şu hâlde hakikatte var olan bir tek varlık vardır, ki o da Mutlak bir olan Zat-ı Bâridir. Onda bir takım itibarî hususlar dışında çokluk düşünülmez. Nitekim onda herhangi bir kayıtlanma söz konusu değildir, o Vacibu'l Vücud'dur, anla. Bundan daha geniş bir açıklama mevcut değildir ve açık olanı açıklamak zordur. Her şey senin gözünün önünde açıktır. Kendini teselsül (ilânihaye zincirleme kuralı) gibi tutarsız şeylerle de kandırma. Sen o zaman yerlerin, göklerin istiab ettiği boyutta birtakım evhamlarla karşılaşırsın." Daha sonra der ki; "Malülün (illetlinin), illetinin bir durumu olduğunu gözden uzak tutma, kabul et. Nitekim evin, parçalarının bir biçimi ve düzeni, ağacın tohumun evrelerinden biri ve onun durumlarından biri olduğunu, keza dalgaların denizin evrelerinden biri, özelliklerinden bir özellik olduğunu bilmektesin. Her şey böyledir." Yine der ki, "Mütekellim ve hikmet erbabı, ki bunlar taklit derecesinde kalmışlar ve kemal derecesine ulaşamamışlardır, kemal derecesine yükselmekten aciz kalınca yokluğu benimsemişler ve bunu onu tenzih etmek sanmışlardır. Fakat, biz deriz ki sadece onun varlığı mevcuttur, sadece onun vasfı mevcuttur. O vardır, başkası yoktur.

İlk İslâm halifeleri (Allah onlardan razı olsun) Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali derler ki, biz gördüğümüz her şeyin öncesinde veya sonrasında veya içinde veya beraberinde Allah'ı görürüz. Bu sözlerden her biri onlardan birine izafe edilmiştir. Fakat senin aklına bunlar hulûl ifade eder şeklinde bir vehim gelmesin. Çünkü hulûl ancak iki varlığın iç içe girmesinden ibarettir. Biz de diyoruz ki, gerçek varlık sadece onundur."

Şimdi bu konuda, ispat sadedindeki naklimiz yeterlidir. Söz konusu Şeyh Muhammed Abduh'un kelimenin tam anlamıyla sûfî bir insan olduğu böylece ortaya çıkıyor. Onun tasavvuf ehli ile ilgili görüşünü, Bediüzzaman el-Hemedanî'nin *Makamat*'ındaki, Hemedanî'nin, 'Hâlimizi anlattığımızda, öykü(müz), küfî bir aslı ve sûfî bir yolu açığa çıkarır.' ifadesinin şerhinde söyledikleri size gösterecektir. Şimdi bu ifadenin üzerine üstad Muhammed Abduh şöyle der: "Sûfî kelimesi sûfiyyeye bir nispettir, ki bunlar da müslümanlardan bir gruptur. Onların en çok önem verdiği amel, kalpleri ıslah edip içlerini arındırmak, ruhlar ile karşılaşmaktır. Ta ki yüce Allah'ın cezbeleri ve onları masivadan koparsın ve onların zatları Onun zatında, onların sıfatları Onun sıfatında yok olsun. Onlardan arif olanlar; yolculuklarında beşerî kemalin en üst mertebesine varan kimselerdir ki, bu nübüvetten sonra gelen rütbedir."

Şimdi ey değerli kardeş, nübüvvetten sonra gelen rütbe sözünü bir düşünelim. Bunu, daha önce kitabın başlarında yine nakletmiştik.

Şimdi dilersen onun talebesi olan Allâme Reşîd Rıza'nın *Menar* adlı eserinin ikinci cildinin, on ikinci bölümünde söylediğine bir bakalım: "(Tarih 1323, 16 Cemadiyessânî) Şeyh Muhammed Abduh bana bir seferinde dedi ki; Ezher'i bu asırda, olduğu gibi kendi başına bırakmak imkânsızdır. Ya ıslah etmeli veyahut da tamamen yok etmeli. Fakat ben var gücümle onu tamir cihetine gitmeyi düşünüyorum. Engeller beni ıslahından ümitsizliğe düşürdüklerinde, yine de İslâmî ıstılahdan ümitsiz olmam. Hatta hükümeti bırakıp, istidatlı kimseleri seçip, onları benim de eğitildiğim, tasavvufun tarzında yetiştirmeye çalışırım; ta ki benden sonra İslâm'a hizmette benim yerimi alsınlar." İşte bu ifadeler, Şeyh Muhammed Abduh'u, tasavvuf ile olan ilgisi cihetinden en açık şekilde kişiliğini yansıtmaktadır.

Netice olarak bunların tasavvufa olan ilgileri, onları Cemaleddin Afganî (rahimahullah) ile buluşturmuştur. Onları birbirine rapteden bağ da budur. Çünkü Allâme Reşid Rıza, *El-Menar*'ın sekizinci cildinin bir yerinde der ki: "Şeyh Muhammed Abduh'un Cemaleddin Afganî ile karşılaşmasına gelince, olay şöyle cereyan eder: Revakûş-Şâm'da ikamet eden bir komşusu gelip, kendisine, Mısır'a, Afganistan'lı büyük bir âlimin geldiğini ve Hane'l-Halîlî'de bulunduğunu bil-

dirir. Böylece yanına arkadaşı Şeyh Hasan'ı da alıp onun ziyaretine gider. Gidince akşam yemeğini yediğini görürler. Onları da yemeye çağırır; onlar mazeret ileri sürerler. Derken her ikisine, bazı Kur'an ayetleri sorar, sûfîlerin ve tefsircilerin bu konudaki görüşlerini ortaya koymalarını ister. Daha sonra da kendisi onlara bu hususta açıklamalarda bulunur, bu vesile ile ona olan sevgileri ve muhabbetleri artar. Çünkü tasavvuf ve tefsir onun göz bebeği veya mutluluğunun kaynağıydı." Bence Şeyh Muhammed Abduh'dan ve Cemaleddin Afganî gibi zatlarda kaynağını bulan bu düsturlar, aynı zamanda seleften halefe naklin gerçekleştiği şekliyle, sünnet ulemasının da kalplerinde yer ettiği hususların aynısını yansıtmaktadır.[1] Muhammed Abduh ve Cemaleddin Afgani gibi zatlardan alınan bilgiler ve tasavvufa dair ilimler, öteden beri halef ve selef ulemasının kalbinde yerleşen hususlardır. Öylesine ki bu özellikler dinlerine bağlı olan kimselerin kalplerinde yer etmiş ve korunagelmiş olup müslümanlar arasında dini mefhumlar hürmet gördüğü sürece, bu böyle sürüp gidecektir. Ve de ölçülü yazarların öteden beri savunageldikleri hakikat de budur. Bunlar tasavvufu, dinin cevherini, onun rengini solduracak, onun özüne ilişecek şeylerden muhafaza etmek babında muhafaza etmişlerdir, ki ta-

---

1. Netice olarak Cemaleddin Afganî terbiye ve meşrep itibarıyla sûfî bir niteliğe sahipti. Şeyh Muhammed Abduh'u onunla ilgilenmeye teşvik eden de odur. Bazı hâl tercemelerinde bunu görmekteyiz. Sözgelimi kaza ve kader ile ilgili bir risalesi hakkındaki bir eserde mütercim şöyle der: Bu fakih, yani Cemaleddin Afganî, mezhepçe Hanefi idi, ancak mukallit değildi. Sahih sünnetten hiçbir zaman ayrılmamıştı. Ve sûfiyye zümresine çok ciddî meyli vardı. Yine *Eşherü Meşairi'ş-Şark* adlı kitapta yer aldığına göre (ikinci cildinin, 56. sayfasında), şöyle denir: Böylece Cemaleddin Afganî ilk yetişkinliğinde Arapçanın esaslarını, tarihi ve şeriat ilmini, tefsir ve hadisi, fıkıh ve usûlü ve kelâm ve tasavvufu öğrendi. Keza 59. sayfada şöyle deniyor: Mısır'a doğru gider, orada tedrisatla uğraşmaya başlar. Böylece üst düzeydeki ilimleri araştırmaya koyulur: Kelâm, felsefe, tabiî ve aklî ilimler, astronomi ilmi ve tasavvuf ilmi ile ilgilenir. Yine *El-Urvetü'l Vuska* adlı eseriyle ilgili bir eserde denir ki: Bu zatın mezhebi Hanefî idi. Her ne kadar itikatında taklit ehli değil ise de, sünnetin sahasından ayrılmamıştır. Yanısıra onun sûfiyye zümresine meyli vardı." Şimdi ben derim ki, bunları düşünen, inceleyen, insafla yaklaşan kimse ister istemez anlayacaktır ki, Seyyid Cemaleddin (r.a.) tasavvuf terbiyesinden geçmiş biridir, sadece bir muhib değil. Çünkü bu zat talebelerinin de tanıklık ettiği gibi taklit ehli değildi.

savvuf, ilkelerini inceleyen kimseye göre, dindeki cevheri bulup çıkarır ve ruhî taifece temsil edilir. Bu tarif eski-yeni tüm tariflerle örtüşmektedir. Hülâsa bununla yetinmeyi uygun gördüm. Bu nakiller için yüce Allah'a hamd ederiz.

Her ne kadar bu kadarı yeterliyse de konu dışı olarak şeyh Muhammed Abduh'un sözüne bir ek olarak onun ileri gelen talebelerinden ve ayrıca bu konuda bakış açıları geniş ve kalemleri etkili başka çağdaş yazarlardan da birtakım bilgiler nakletmekte beis görmemekteyiz.

Bunlardan biri olan değerli Allâme Reşid Rıza, *El-Menar* adlı eserinin bir bölümünde, ki bu müstakil olarak basılmış bir eserdir, bazı İmamlardan bu noktaya ilişkin olarak aktardıktan sonra, tasavvuf ve niteliklerinden bahsederken der ki; Biz *Tarihu'l-Üstaz'il İmam*'da sûfîyyenin mahiyeti hakkında bu muhakkiklerin aktardıklarının aynısını söyledik. Buna ilâveten onların kitaplarından ve tarih kitaplarından yapmış olduğumuz birtakım çıkarımlar vardır. Onları da *Menar*'ın iki sayfasında dercettim. Hülasası şudur: Hiç şüphesiz sûfiyye grubu dünyadan el etek çekerek köşeye çekilmiş insanlardır. Ve kendilerini nefs riyazetiyle, iradelerini terbiye etmekle, azimetlere bağlanıp, nefsi muhasebeye çekerek, iyi niyet ve ibadetlerde artırma ile ahiret için amele ve zühde vermişlerdir. Onların amacı tevhidi her şeyden arındırmak ve de Allah'ı tam anlamıyla bilmektir. Ancak onlardan sonra gelen bazı gruplar, onlardan olmadıkları hâlde, onlardan olduklarını iddia etmişler, kendilerini onlara benzetmeye çalışmışlardır. Onlarla tamamen zıt oldukları hâlde, onların kılıflarına bürünmeye yeltenmişlerdir. Bilindiği gibi, nefs riyazeti ve tezkiyesi sıdk ehli için, Allah'ın, ruhların ve yetilerin içlerine yerleştirdiği ilim ve irfanın, başkalarının bilmediği ve tanımadığı hâllerin, bambaşka zevklerin semere vermesi sonucunu doğurur. Bunlardan biri, evrenin bazı işlerine irade kuvveti ile etkidir: Bir hastanın iyileştirilmesi veya kötülükten uzaklaştırma veya hayra doğru çekmek gibi. Buna himmet ve iradeyle tesir altına alma adını vermektedirler.[1] Yine şeriatın sırlarının ve

1. Burada müellifin söylemek istediğinin benzerine büyük mücahit Emir Şekib Arslan'ın *Hâdırü'l-Âlemi'l-İslâmî* adlı kitap üzerindeki yorumunda rastlamaktayız. Orada kerametlerden bahsetmekte, bazı harika şeylerden söz et-

hükmünün ve beşerî nefsin niteliklerinin ve güçlerinin inceliklerine dalabilmek de böyledir."

Yine 39. sayfada der ki; "Zira gerçekten yollarının temeli (yani sûfîlerin) şeriata dayalı ilim ve amelle nefsi tezkiye ve arındırmak, sıdk, ihlâs, azimetlere bağlılık ve havâtır için bile nefsi muhasebeye çekmek gibi meziyetlerdir. Sûfîlerin önderlerinden alınmış meşhur sözlerden biri de şudur: Tasavvuf ahlâktır. Ahlâkta sana kim bir katkıda bulunursa bu tasavvuf iledir."

Kanaatimce, ispatlamaya çalıştığımız bu konuda bundan daha açık bir şey yoktur. Yazar, ilâveten, sûfîlerin irade yoluyla tesir icra ederek harikalar ortaya koyduklarını belirtmiştir. Ancak çağdaş birtakım kişiler nezdinde bunlar hurafelerden sayılmıştır. Ne var ki onların inandırıcı bir dayanakları yoktur, iddiaları, sui zandan ve ruha ait bazı özel yetkinliklerin ve özelliklerin göz ardı edilmesinden öteye geçmez. Saygı değer yazar bu hususu son derece açık ve aşikâr ifadelerle serdetmiştir.

Çok değerli sosyal bilimci Seyyit Ferid Vecdî bu hususta şöyle der: "Gerçek şu ki, tasavvuf bir yol ve yöntemdir. Ondan amaç, kalbi masivadan kurtarmak, Yüce Allah'a halisane bir niyetle ubudiyet, ve masivadan arınmak suretiyle, ruhla yücelmektir." (Bunu *El-İrşâd ilâ sebili'r-reşâd*[1] adlı kitabın yazarı aktarmıştır.)

---

mekte ve bunlara değinmektedir. Sonuna geldiğinde şöyle der: "Burada işaret edilmesi gereken bir husus kaldı ; bunları okuyan yeni nesil meşreblerine uymayan velâyet, keramet ve tabiat üstü birtakım keşiflere inanmak, gibi bazı ifadelerle karşılaşıyorlar. Bunları, salt bilimsel gerçekler üzerine bina edilmesi gereken çağdaş eğitimle uyumlu bulmuyorlar. Bu tür inançlara sahip birisi, ne denli büyük biri olursa olsun, bu neslin gözünde nadiren önemseniyor. Sonuçta da o, onların sadece hüsn ü niyeti ve samimiyetleri nedeniyle saygı gösterdikleri biri oluyor. Yazarın yaklaşımını, her ne kadar onun tasavvufa dair övücü bir sözüne rastlamamış olsak da.

1. Değerli yazar, tasavvuf ehlinin ruhsal incelikler açısından en yüksek kabiliyetlere sahip olduğunu belirttiği Psikoloji (el-Vicdaniyyat) başlığıyla el-Hayat dergisinde yayınladığı bir yazısındaki gibi, tasavvuf tanımına bir ekte bulunur. Bir iki cümleden sonra kendisinden bahsederek şöyle der: "Bir gün çok bitkin bir hâlde iken hayal âleminde seyahat etmek istedim. Ta ki, maddî âlemin bedbinliklerinden kurtularak manevî bir atmosferde seyahat edip,

Allâme Şeyh Mustafa Er-Rifaî *İ'cazü'l-Kur'ân* adlı eserinde birtakım sözlerle tasavvuf erbabına karşı olan büyük saygısını dile getirirken, şu ifadelere yer vermektedir: "Sûfî şeyhlerinin muhakkiklerinden bazılarının, başkalarında bulunmayan bir ifade inceliği vardır ki bu ruhlarının yüceliği ve içlerinin nuru sebebiyledir."

Bunlardan biri, olan Kahire'de ünlü bir mevkiye sahip İmam Sultan el-Hanefi'yi bir gün bir ayetin tefsirini yaparken dinleyen Şeyhülislâm el-Belkînî şöyle der: "Ben kırk kadar tefsir araştırdım. Böylesine ince bir ifadeye rastlamadım."

Allâme Şeyh Abdülmecid Eş-Şernûbî, *Tâiyyetu's-Sulûk* adlı eser üzerindeki şerhinde şu ibareye yer vermektedir: "Bilmiş ol ki, sûfîlerin yolu Ebrar'ın yoludur. Öteden beri, ümmetin selefi, sahabe ve tabiînlerin ileri gelenleri ve onlardan sonrakiler nezdinde o hak ve hidayet yolu olarak bilinmiştir. Onun esası ibadete bağlanıp Yüce Allah'a yönelerek halktan kopup, dünya ve süsünün çekiciliğinden kurtulmaktır. Nitekim ikinci asır ve sonrasında insanlar arasında, dünyaya yöneliş yaygınlaşınca, dünya ile iç içe olmuşlardır. Bu meyanda ibadet yoluna bağlanan zümre, sûfî ismiyle tanındılar. Bu arada ilim dalları oluşturulunca, fakihler fıkıh ve usûlünü, tevhid ve tefsir gibi ilimlerde eser vermeye başlayınca, bu taifeden bir grup da, tarikat dediğimiz bu sahada eser yazmaya başladılar. Kimisi verâ'nın hükümleriyle ilgili, neyin alınıp neyin terkedileceği noktasında nefs muhasebesiyle ilgili yazdı, kimisi de tarikat adabı ve usûlü hakkında yazdı. Kimisi de her ikisini içeren eserler vermeye başladılar.

Geçmiş asırlardaki ulemadan aktardıklarımıza ilâveten, çağdaş bazı meşhur yazarlardan aktaracaklarımız bu kadar. Zira onların söz-

---

onu insanların dillerinde bir hikmete dönüştürüp onlara telkinde bulunayım. Bu sebeple beş duyumu kapatıp, duygu ve düşünce âleminden kesilerek, içime dönüp kendimi bıraktım. Uzun süre benliğimden (nefs) uzak kaldım, aramızdaki perde giderek koyulaştı. Beni bu yüzden kınadı, azarladı. Ve neredeyse, beni tamamen terk etmekle cezalandıracaktı.

Ancak ben ona öylesine teminatlar verdim ki, başıma ne gelirse gelsin, bu maddî âlemin beni ondan koparmayacağına söz verdim. İzin verdi, onun bu uçsuz bucaksız âlemine daldım. Orada sonu gelmez bir uzay ile, hiçbir havaya benzemeyen bir hava ile karşılaştım. Onlar sadece birbirine dönük manalar ve zihnî incelikler idi. Bunları sadece bilinç algılayabilir."

leri vesilesiyle rahatlayarak bu miktar ile yetinmek yerindedir. Yoksa aslında gerçekten her devirde ileri gelen ulemanın çoğunluğu, çağdaşları olan tasavvuf ve erbabına saygı noktasında hemfikirdirler. Ki fetvaları çoğu kez birbirini destekler ve tasavvuf mezhebini küçümseyip erbabına karşı ters davrananlarına karşı tavırları ve tepkileri aynı nitelikte olmuştur. Biz buna dalacak olursak olursak, lâfı epeyce uzatmış oluruz. Birçok yazar bu hususu dile getirmişlerdir. Bunlardan biri de *En-Nusretu'n-Nebeviyye* adlı eserin yazarıdır. Bu eserinde tatminkâr ifadeler ve değişik nakillerle Mısır ve çevresinin ulemasının olumlu görüşlerini yansıtmaktadır. Tasavvuf yolunu her tabakadan alimle, olanca gücüyle savunmakla şöhret bulmuştur. Bu hususta tanık olarak son asırda ki bilginlerin en hayırlısı Şeyh el-Mekkî b. Azûz'un (r.a.) *Es-Seyfu'r-Rabbani* adlı kitabına yazdıkları takrizler delil olarak yeter. Bu kitapta şeyh, İmam Abdulkadir Geylanî'yi neseb ve meşrep yönünden eleştirenlere karşı durup, görüşlerini çürütmektedir. Bu hususta yazan kırka yakın âlim görmekteyiz. Ki bunlar karmaşık konularda ulemanın başvurduğu Tunus'un önde gelen âlimleridirler. Bu saygıdeğer İslâm âlimlerinden biri Tunus asıllı ve Mısır'a hicret eden ulemadan olan Sidi Hüseyin'in evladı olan soylu Allâme Şeyh Muhammed El-Ahdar'dır. O bu kitaba gâyet beliğ bir kaside eklemiştir. Bunun girişinde der ki;

Bu telif ne ilginç bir eserdir ki, süslenmiş bir mücevheri andırmaktadır. Cevher ve incileri parıldar. Kemeri süslü bu kılıç ne hoş. Öyle güzel ki süsünün geçmişte yok benzeri. Öyle bir bahçeyi andırmaktadır ki, her an sunmakta perde ardından görünen fikir gelinlerini. Bu güzel kâseden iç, çiçeklerini derle, güzel kokular yayan çiçeklerini. Bu doğru yoldur, yanılgılı söze meyil gösterme: kötülüklere bulaşmış söze. Yazıklar olsun ona ki, dinini koruyamayıp onun için gözyaşları dökmez. Güneşin parıldayan ışıklarını söndürmeye yeltenmektedir, 'ne kötü. Bunda yatan maksatlar da ne kötü.

Bu, Tunus, Mısır gibi İslâm ülkelerinin âlimlerinden alınan sözlerin çok azıdır. Öte taraftan uzak Batı (İslâm ülkelerine) gelince orada, kendisini ehl-i sünnet dairesinde gördüğü sürece bir cümle ile bile olsa tasavvufu veren, ehline karşı çıkan kimsenin varlığı ile sarsılan kimse çok azdır.

Kaldı ki ey aziz kardeş, mutasavvıf zümresi arasına sızmış liyakatsiz kişilerin var olduğunu inkâr ediyor değiliz. Ki bunlar azımsanmayacak sayıdadır. Şayet siz sadece bu tabakayı hedef seçecek olursanız istikamet yolunu seçmiş kendinize de iyilik yapmış olursunuz. Bizim özellikle üstünde durduğumuz husus ve bizi üzen yönü, mutasavvıf camiasına temelden karşı durup, hiçbir ayırım yapmaksızın onları yetersiz görmenizdir. Biz, din imamlarından ve özellikle tevhid ehlinden, sizin nezdinizde aracı ya da adaletli bir kanıt olsunlar ve sizin sûfiyyeye yönelttiğiniz suçlamayı gidermekte yol göstericilik edebilsinler veya en azından bu sizi mutasavvıf kardeşlerinizi mümin topluluğunun fertlerinden saymanızı sağlayabilsinler diye bu nakilleri yaptık. Nitekim bizim ve sizin üzerinize, mümin topluluğunu her ferdine saygı göstermek, Peygamberimiz (s.a.v.)'in şu hadisi gereğince şarttır: *"Her kim ki, bizim namazımızı kılar, kıblemize yönelir, bizim kestiğimizi (hayvanları) yerse, o kimse müslümandır. O Allah'ın ve resulünün güvencesindedir. Allah'ın güvencesini zorlamaya kalkışmayın."* (Hadisi, Buhari ve başkaları rivayet etmiştir.)

İşte sizin dikkatinizi çekmek istediğimiz son şey buydu. Bizim ve sizin, mucibince tavır takınmamız gereken hususlar bundan ibarettir. Yüce Allah'ın bizi ve sizleri dininin güzel hasletlerinden faydalandırmasını umarız. Ki bu hasletlerin en önemlilerinden biri de müslümanlar hakkında hüsn-ü zan içinde bulunmaktır.

Duamızın sonu Allah'a hamd etmektir. En-Nâsır Ma'ruf imzasını kullanan şu satırların yazarı kardeşinizden size selam olsun.

TAKRİZLER*

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

"En-Nasır Ma'rûf" imzasıyla tanınan (Arifbillâh, büyük üstad ve şöhret sahibi El-Hac Ahmed b. Mustafa El-Alavî El-Müstağanimî'nin yazdığı risaleyi okudum. Bu eserin açık ve seçik burhanlarla dopdolu, delillerinin gayet güçlü olduğunu gördüm. Müellif en etkileyici metodu seçmiş ve hevasını ilah olarak ittihaz ederek şeytanın ve dostlarının adımlarını izleyenleri reddetmiştir. Nitekim kalp Allah'tan uzaklaşınca, Allah'ın yakın kullarına hücum etme cüretini gösterir. Sürçmeden ve aldanmadan yüce Allah'a sığınırız. ***"Yüce Allah'ın kendisine nur nasip etmediği kimse için nur yoktur." (En-nur:40)***

Yüce Allah müellifine çokça sevap yazsın, o telifini gönlünce güzelleştirmiş ve hakikat perdesini aralamış onun hakikatini idrak sahiplerinin gözleri önüne sermiştir. Yüce Allah onun amel ve emellerini başarılı kılsın ve ümmet-i Muhammed fertleri arasında emsalini çoğaltsın. Yüce Allah'ın sâlat ve selâmı efendimiz Muhammed'e, âline ve ashabına, ona tabi olanlara ve onun yolunu izleyenlere olsun.

Muhammed Tevfik el-Eyyubi el-Ensari,
el-Hamzavi, el-Huseyni...

* * *

* Kitaptaki takrizler tekrarların çokluğu nedeniyle kısaltılarak buraya alınmıştır. (yay. notu.)

Hakkı sağlam dayanak ve güvenilir nakillerle teyit eden Allah'a hamd olsun ki, mucizevî güçlü delillerini her alanda sağlıklı bakış açısına ve güçlü akla rehber kılmıştır. İnayet erbabına, yanlış yaklaşımların uyandırdığı hastalıklardan dikkatle korunmayı nasip etmiş ve tevfik ihsan ettiği kimselere de, yanlış saplantılarda ısrar etmekten uzaklaşmayı ihsan etmiştir. Böylece gaflet afetinden kurtulup doğruluk hedefine varmışlardır. Sonuçta doğru sözü bulunca boş lâflardan yüz çevirmişlerdir ki, bu yaklaşım takva sahibi kimselerin özelliklerindendir. Onlar, şeytan tarafından gelen yanlış vesveseler dokununca, Allah'a sığınıp şuhûd ve ihsan makamına dönerler. İslâm güneşini hep parıldar kılıp, onu kararmaya maruz kalmaktan koruyan Allah'ı tenzih ederim ki O, büyük mürşid Üstad el Hâc Sidî Ahmed el-Alâvi el-Mustağanemî'ye bu risalesiyle gaflet ehlinden pasları gidermeyi ilham etmiştir. Böylece şüphe ve bulanıklık vesveselerini tasavvuf çevresinden bertaraf etmiştir. Zira seleften ve haleften alınagelen sağlıklı nakil ve delilleri en etkin bir yaklaşımla ortaya koymuştur.

Tasavvufun, onun temsilcilerinin, ona tâbi olanların, onu sevenlerin, onun adabı ile edeplenenlerin fazilet ve meziyetlerinin anlaşılması için, İslâm muhakkiki İbn Hacer el-Heytemî'nin *Fetava el-hadîsiye*'sindeki ve İmam Gazzâlî'nin kitaplarında bulunanlar yeterlidir. İmam Gazzâlî aklî ve naklî ilimler sahasında, itirazcılara rağmen, Hüccetü'l-İslâm unvanına erişmiş bir zattır. Yine, İmam Şa'ranî'nin, İbn Ataullah'ın ve Nebhanî gibi seçkin âlimlerin, onlardan öncekilerin, çağdaşlarının ve sonrakilerin kitapları bizim için yeterli delildir.

Nitekim sadedinde bulunduğumuz bu risalede de onların derya gibi ilimlerinin damlalarına işaret edilmiştir. Yüce Allah onlardan ve onların sevgisinde samimi olan, onların ahlâklarıyla ahlâklanan ve sıfatlarıyla bezenen herkesten razı olsun.

Ben bu büyük eseri incelediğimde, bunun oldukça değerli, okunup incelenmeye değer kıymetli kitaplardan biri olduğuna şahit oldum. Ben, müellifi erdemli üstad El-Hac Ahmed el-Alâvi'ye sonsuz şükranlarımı arz ediyorum. Bu nefis kitabın derlemesinde yoğun çaba harcamıştır ki bu üstadın tasavvuf alanında büyük bir üne sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yüce Allah'tan emsalini çoğaltmasını niyaz ederim.

Zeynulabidin b. Hüseyin.

* * *

Allâme, edip, sûfî, Mevlevî tarikatının Humus şeyhlerinden Muhammed Halid el-Ensarî şöyle demiştir:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

Dilediği kimseye "Ledünnî" ilmi ilham eden ve muhabbet erbabının kalbinden perdeleri aralayan Allah'a hamd olsun. Salât ve selâmın en mükemmeli, fazilet sahibi, nebilerin sonuncusuna olsun; o, Tâha adı ile bilinip şeriat ve hakikat önderi olmuştur. Yine salât ve selâm âline ve ashabına olsun ki onlar da en güçlü yolun yolcusu olmuşlardır.

Bu risale elime geçince çok bahtiyar oldum. Zira Sâdat-ı Sûfiyyenin savunmasını ve yüce hasletleri haiz kimseleri korumayı üstlenmiştir. Bu risalenin çok güçlü ve apaçık delillerle bezenmiş olduğunu gördüm. Onun kaynağının kitabımızdan süzülmüş olan, yüce şeriat olduğunu gördüm, bu aynı zamanda Hz. Hızır'ın da (a.s.) yoludur: Hasmını çok güçlü bir şekilde vurmakla aklî ve naklî delillerle ilzam etmektedir. Bunu takva sahibi kimselere derleyip takdim edeni el-Hafîz korusun.

* * *

Gördüğümüz kadarıyla iyiyle kötüyü ayırt edebilecek yeteneğe sahip olmayanlar, bu kez gerçek sûfî ile onların sofralarına üşüşüp, sahtekârlıkla onların sayesinde geçinmeyi gâye edinenleri ayırt edemez oldular. Şüphesiz bu iki grup arasında dağlar kadar fark vardır. İşte bu sebeple büyük üstad Ahmed b. Mustafa el-Alâvî el-Mustağanimî bu eserini kaleme alarak, bu iki grup arasındaki fark göstermiş ve hakiki tasavvufun her insan için elzem bir sığınak olduğunu kanıtlamıştır. Bu zat eserinde, iddiasını seçkin İslâm âlimlerinin ifadeleri ile teyit etmiş, tasavvufun faydasını ve büyük yararını kavrama noktasında hiç kimse için, en ufak bir şüphenin kalmamasını dilemiştir. Zira tasavvuf, nefislerde kökleşmiş zararlı ahlâk ve iğrenç âdetlerin sökülüp atılmasında yegâne vesile olduğu gibi, nefsi yüce insanî duygularla ve erdemlerle bezendirmenin de yegâne yoldur. Yüce Allah hak, hakikat ve ilim yolunda onu hayırlara ulaştırsın, tüm müslümanları onun bilgilerinden yararlandırsın. Amin.

Muhammed el-Me'mun Abdulvahhab el-Erzincanî el-Medeni;
Şam'daki El-Menahicü'r-ruhiyye gazetesi sahibi.

* * *

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

Hamd âlemlerin Rabbine olsun. Salât ve selâm da efendimiz Muhammed (s.a.v.)'e âline ve ashabına olsun. İmdi; bilindiği gibi İslâm dini tasavvufa açıklıkla delâlet etmemiş olsa da, o dinden, zarûreten anlaşılır. Hiç kimse onun temelini, cahilce ve kibirlice olmaksızın inkara kalkamaz. Kur'an'dan, subutuna (delil olarak) Hz. Hızır ve Musa (a.s.) kıssası yeterlidir. Zira müfessirler (Allah onlara rahmet eylesin.) burada Hz. Musa'nın sahip olduğu ilmin fevkinde ledünnî bir ilmin bulunduğunu dile getirmişler ve bu ilmin de tasavvuf ilmi olduğu kanaatına varmışlardır. Her ne kadar bu, şeriatın zahirinden açık bir şekilde anlaşılmıyorsa da, bu hususun bu şekilde olduğunu İmam Gazzâlî de dile getirmiştir. Sünnette bir de ihsan makamı vardır ki bu, hadiste, Cibril'in sorusuna karşılık İman, İslâm ve İhsan olarak geçen dinin üç rüknundan biridir. Bu konuda İmam Sübkî de (r.a.) der ki: Şeriatın ilimleri üçe ayrılmaktadır. Biri fıkıhtır, buna hadiste, "İslâm" ifadesi ile işaret edilmiştir; usûlü'd-din ilmi, buna da "iman" ifadesi ile işaret edilmiştir; bir de tasavvuf vardır ki buna da "ihsan" ifadesi ile işaret edilmiştir. Bunların dışında kalan ilimler ya bu üçünün kapsamındadır veya şeriatin kapsamı dışında kalmaktadır.

Ayrıca delil, nakil ve tenkit konusunda, *Telbîsü iblis* adlı eserden alıntı almakla yetinmek tatmin edici olamaz. Her ne kadar bu eser ve müellifinin bilinen mevkileri olsa bile, bu eser tek başına delil olmakta kâfi değildir. Nitekim bu eserin müellifi, aşırıya kaçan ve sınırı aşan, sûfî diye geçinen kimseleri hedef almıştır. Bunların varlığı muhakkik sûfîlerin kendilerince de inkâr edilmemiştir. Dolayısıyla onların benzerlerini reddetmek, onlara karşı olmak kötülüklerin önüne geçmek kabilindedir. Keza Şeyhulislâm İbn Teymiye'nin sözünde de bu kabil ifadelere rastlanmaktadır. Kendisinden önce yaşamış bazı mutasavvıfları söz ve tavırlarında, tespit ettiği aşırılıklar nedeniyle eleştirmişse de, bazı risalelerinde, Ebu Süleyman ed-Daranî, Marûf-u Kerhî, Ebu Medyen ile Şeyh Abdulkadir Geylanî gibi zatları övgü ile yad ettiği de bir vakıadır. Nitekim Fetavâ'sında yer aldığı üzere der ki: "Hiç şüphesiz yüce Allah'ı zikretmek, kitabını dinlemek ve dua etmek için toplanmak amel-i salih kabilindendir. Ancak

belirli zaman ve mekânlarda yapılmalıdır. Düzenli sünnetler gibi olmamalıdır." İşte bu ifade tarzı, İbn Teymiyye'nin tasavvufu temelde kabulu kabilindendir.

Allâme İbn Kayyim (r.a.)'e gelince onun kitaplarındaki ifadeleri inceleyen kimse, onlarda yüce bir tasavvufî hava ve sûfiyane yaklaşımlar görecektir. Zira o yapısı itibarıyla sûfî mizaçlıdır. Ayrıca *Menazilü's*-sâirîn adlı eserin şerhinde insanların, sûfîlerin şatahatları hakkında üç kısma ayrıldığını ifade etmiştir: Birinci kısmı, bu şatahatlar sebebiyle sûfîlerin meziyetlerini göremeyenlerdir. İkincisi kendilerinden sadır olan örnek tutum ve davranışlarından ötürü, şatahat kusurlarını görmezden gelenlerdir. Üçüncüsü ise adalet ve insaf sahipleri olarak her birine hak ettiğini verenlerdir.

Allâme Es-Sefârînî (r.a.) sûfî camiasının Vahdetü'l-Vücûd tezini kabul etmemiş, zira bunu zahiren Selef-i Salih'in inancına aykırı saymıştır. Bu hususa akidesinde de değinmiştir. Yanısıra oyun ve çalgı aletlerinin, onlardan bazıları tarafından kullanılmasına da karşı çıkmıştır. Yine çoğunun mübah saydığı ilâhi söyleyenleri de hoş karşılamamıştır. Yine belirttiği gibi bu tutum tasavvuf ilmine temelden inanmaya ve anılanlar gibi olmayan tasavvuf erbabına saygı göstermeye engel teşkil etmez. Yüce Allah imamımız İmam Ahmed b. Hanbel'den razı olsun; o birisinin Şeyh Maruf el-Kerhî hakkında; onun ilmi kıttır, demesi üzerine, ona, Maruf'un ulaştığı ilim dışında arzulanan başka ilim mi var, der.

İmam Malik ne güzel söylemiştir: "Her kim ki tasavvufla uğraşır da fıkıh edinmezse o zındıklaşmıştır. Her kim ki fıkıh edinir de tasavvufla uğraşmazsa o da fasıklaşır. Her kim ki her ikisini bir arada bulundurursa şüphesiz o hakikati elde etmiştir." Şu hâlde fıkıh ilimdir, tasavvuf ise ameldir. Nitekim bazıları der ki; sûfî kimsenin bakış açısı, fakih kimsenin bakış açısından daha özeldir. Bu nedenle fakihin sûfîyi inkâr etmesi mümkün iken, tersi doğru değildir. Fakihlerin sûfî olanı sûfîlerin fakih olanından daha üstündür.

İşte böylesine faydalı noktalara bu kitabın yazarı olan büyük allâme ve seçkin üstad işaret etmiştir. Yüce Allah dileyenleri ondan yararlandırsın ve sevenlerin gözlerini aydınlatsın. Bu konuda bu eseri çok iyi bir kaynak olarak görüyoruz.

Sonuç itibarıyla müellif, gayet güzel bir yaklaşım sergilemiş ve beklenen noktaya parmak basmıştır. Benim gibilerinin onun meziyetlerini takdir etmesi mümkün değildir. Heyhât ki, zaman onun benzerini getiremez. Selâm ona ve ona uyan kimselere olsun.

Fakir, Muhammed Cemîl eş-Şatî;
Şam Hanbelî cemaati müftüsü.
Allah onu bağışlasın.

* * *

Bu risalenin müellifi olan üstad "El-Belağü'l-Cezairi" adlı gazetede "En-Nasır Ma'ruf" imzalı makalelerle, bu iddiaları reddedip bu arada da üstad şeyh Muhammed b. el-Hâşimî et-Tilmisânî bu makaleleri bir araya getirerek, gayet güzel bir biçimde yayınlayıp yararının yaygınlaşması, ifade ve delillerinin teyidi için bu ameliyeye girişmiştir.

Yüce Allah, sadedinde bulunduğumuz bu risalenin müellif ve yayıncısına en hayırlı karşılığını versin ve kıyamet gününde bizim ve onların sevaplarını arttırsın.

Mahmut Yasin

* * *

İmdi, ben sadedinde bulunduğumuz eseri incelediğimde müellifi, âlim, zâhid bir üstad ve mürşid olan Ahmed b. Mustafa el-Alavî el-Mustağanemî'dir - bu kitabı bu sahada benzersiz bir değer olarak buldum. Dünya ve din adabını içererek, hak ve açık dinin yolundan sapanları tatminkâr bir beyan tarzı ile reddetmekte ve şeytanların yoluna sapıp ümmetin uleması ve imamların önde gelenleri olan sâdat-ı sûfiyyeye dil uzatmakta olanları susturmaktadır.

Seriyyü's-Sekatî şöyle demiştir: Marûf-u Kerhî'yi rüyada gördüm, sanki arşın gölgesi altında duruyordu. Yüce Bâri melaikeye onun kim olduğunu soruyor, onlar da cevaben, ey Rabbimiz sen onu bizden daha iyi bilmektesin diyorlardı. Yüce Bâri buyurdu: Bu Maruf-u Kerhî'dir. Benim sevgimden dolayı kendini kaybetmiş, ancak benimle karşılaşmakla kendine gelebilir.

Marûf der ki; Davud-u Taî'nin bir arkadaşı bana şunu dedi: Sakın ameli terk etme, çünkü ancak onunla yüce Mevla'nın rızasına kavuşabilrisin. Dedim ki nedir o amel? Dedi ki, Mevla'na karşı devamlı olarak taat etmek, müslümanlara karşı saygı duymak ve onların iyiliğini istemektir.

Muhammed b. Hasan der ki; babamdan şunu söylediğini duydum: Ben Marûf-u Kerhi'yi ölümünden sonra rüyada gördüm, kendisine yüce Allah seni ne gibi muameleye tabi tuttu deyince, cevaben, beni bağışladı, dedi. Dedim ki, senin zühd ve hassas takvan ile mi? Hayır, dedi. Belki İbnü's-semak'ın öğütlerini dinlemek, fakirlik hâlini tercih edip, fakirleri sevmekle. İbnü's-semak'ın öğüdü ise Marûf'un anlattığına göre şuymuş: Ben bir seferinde Kufe'de dolaşırken İbnu's-semak diye bilinen adamın birinin insanlara vaiz verdiğini gördüm. Cümleleri arasında şöyle bir ifade yer alıyordu: Her kim ki Allah'tan tamamen koparsa, Yüce Allah ondan kısmen kopar, kalbi ile Yüce Allah'a yönelen kimseye ise, yüce Allah ona rahmeti ile yöneldiği gibi, insanların yüz ve kalplerini de ona yöneltir. Biri de, bir öyle bir böyleyse, Allah ona bir vakitte rahmetiyle muamele eder. Onun bu sözü benliğimde büyük bir etki uyandırmıştı ve Allah'a yönelip, işlediğim tüm kötülükleri terk ettim.

Marûf'a ölüm döşeğindeyken, vasiyetini yap, denince, ben ölünce benim giysilerimi sadaka olarak hemen fakirlere dağıtın, çünkü ben dünyaya çıplak olarak geldiğim gibi dünyadan çıplak olarak çıkmak istiyorum, der.

Bir keresinde Maruf bir su satıcısının yanından geçiyordu; sucu, bu sudan içeni Allah merhamet eylesin, diyordu. Bunun üzerine adama yanaşıp sudan içti. Oysa o anda oruçlu imiş. Kendisine sen oruçlu değil miydin, denince; evet dedi, fakat ben bu adamın duasını kazanmak istedim.

Abdullah b. Ahmed b. Hanbel der ki; günün birinde babamın Ahmed b. Hanbel'in huzuruna bir kadın varıp şöyle bir soru yöneltir: Ey Ebu Abdullah, ben geceleyin kandil ışığında yün eğiririm. Ancak bazen kandilim söner de ben ay ışığı altında eğirmeye başlarım. Acaba bu iki eğirme ürünü için fiyat farkı söz konusu olabilir mi, cevaben der ki; eğer sana göre aralarında bir kalite farkı söz konusu ise,

o zaman fiyatları da farklı olması gerekir. Kadın, ikinci bir soru yönelterek der ki; acaba hastanın iniltisi hastalıktan şikayet kabilinden midir? Cevaben der ki, şikayet olmayacağı kanaatini taşıyorum, ancak bu yüce Allah'a, içinde bulunduğu hâli belirtmektir. Kadın, daha sonra oradan ayrılıp gider. Abdullah der ki; babam bana, oğlum, ben bu tarz soru sorana çok ender rastladım. Onu bir izle bakalım bu kimlerdendir. Abdullah der ki; ben onu takip ettim. Bişr-i Hafî'nin evine girdiğini gördüm. Ben babama dönüp kadının Bişr-i Hafi'nin kız kardeşi olduğunu söyledim. Babam dedi ki, yeminle söyleyeyim ki çok doğrudur. Böylesi bir kadın ancak Bişri Hafi gibi birinin kız kardeşi olabilir.

İşte, böylesi seçkin insanlar Yüce Allah'ın emir ve yasaklarını bu şekilde anlayıp değerlendirirlerdi.

Ahmed b. İbrahim El-Cebban.

İRFAN VE TASAVVUF DİZİSİ: 58

Yirminci yüzyılın başları, dünyanın tamamında yaşanan köklü dönüşümlere koşut olarak, birbirlerinden farklı bakış açılarına sahip müslüman düşünür ve bilginlerin zaman zaman şiddetlenen tartışmalarına ve polemiklerine şahit oldu. Bu tartışmaların bir kısmı da tasavvufla ilgili olarak cereyan etti. Elinizdeki kitap, dünyanın birçok yöresinde etkili olmuş bir tasavvuf üstadı olan Şeyh Ahmed el-Alavi'nin, böyle bir tartışmanın taraflarından biri olarak tasavvufu müdafaa etmenin yanında onun İslâm düşünce geleneği içindeki yerini belirgin kılma amacını da taşıyan bir eseridir. Müellif, eseri boyunca tasavvufla ilgili tartışmalı konuları ele alırken, İslâm tarihinin önemli birçok bilginine ve kitabına atıflarda bulunmaktadır.

